

KATEDRA

VAŠO MISEL, KI NA RAZMEHČANIH
MOŽGANIH TRAPA,
KOT NAŽRT LAKAJ NA
ZAMAŠCENI ZOFI,
DRAŽIL BOM OB
KRVAVEČIH
KRPICAH SRCA IN JO
DO SITEGA IZROGAL
V VSAKI STROFI.

YU ISSN 0022/9295
LETNIK XXV
STEVILKA 3
23. MARCA 1985
CENA 30 DIN

PA ZAPOJMO ENO PO

Lahko se pohvalimo, da živimo v deželi, ki nam daje vse možnosti dajanja iniciativ, uveljavljanja svojih idej in vplivanja na njeno ravnanje, in kot taka najbrž tudi računa na moj prispevek. Kdor ne sodeluje, je bolj kriv za današnje stanje od tistih, ki poskušajo narediti najboljše. Moj prispevek je torej razumeti kot službo domovini in pa kot škrofnjo željo po sodelovanju v našem razvoju.

V čem je stvar?

Jasno: himna, še vedno aktualna himna.

Pred letom dni so me prijetno vznemirile novice, ki so napovedale zamenjavo zastarele himne »Hej, Slovani«. V minulemu letu je bil nato izveden natečaj, ki po strokovni oceni komisije ni prinesel ustrezne nadomestitve. Naša pričakovanja so ostala nepotešena — a ne za dolgo. Postopek zamenjave kljub vsemu ni prekinjen in odveč je bojazen, da se zamenjava ne bo dogodila. Še več. Ostaja mi zaupanje v naše vodstvo, ker z vztrajnostjo dokazuje, da je končno ugotovilo, kje je stvari potrebno začeti reševati. Končno je uspelo progresivnim silam mimo mogočnih konservativnih pregrad vzkleti na beli dan, kar končno kaže na našo vitalnost in ogromno ustvarjalno energijo, ki jo je potrebno le sprostiti.

Vsem je jasno, da je nova himna potrebna iz naslednjih razlogov:

1. zaradi neustreznega besedila, ker se danes ne moremo brez zadržkov razglašati za Slovane, saj so vse jate starih Slovanov (razen seveda južnih), ki so v davni zgodovini poletele izza Karpatov, poskrbele za onečaščenje naših korenin. Minili so časi, ko smo se počutili eno z Rusi, Čehi, Poljaki, Bolgari. Kot kaže se jim je pod vplivom drugačnih klimatskih razmer ohladilo pošteno slovansko srce in s svojim obnašanjem le dokazujejo, da se s potovanjem proti Vzhodu le približujemo gnilemu Zahodu;

2. zaradi nedopustljive podobnosti melodije naše himne s poljsko, ker so seveda Poljaki pri izgradnji socializma daleč za nami in so podobnosti zgolj rezultat slabe ocene;

3. igranje himne vzbuja vzvišena domoljubna čustva, v zanosu teh čustev se posamezniki zlijejo v svojo domovino v eno samo utripajočo energijo, ničesar jim ni težko narediti, ni se jim težko potruditi, včasih

celo umreti. Tak zanos smo po vojni izkoristili za preno, danes je ta potencialna energija naših delovnih ljudi neizkoriščena.

Ne me napak razumeti, ne gre samo za izkoriščanje; ljudje tako tudi laže prenašajo življenjske teqobe. V današnjem času vsesplošne melanholije pa stara himna očitno ne more ponoviti mobilizacijske vloge iz časov do vojni.

Naša himna ima že svoja leta, iz pop glasbe pa nam je znano, da je življenjska doba popularnosti še tako kvalitetnih skladb, najsi bo njihova posvečenost kakršnakoli, zelo kratka. Kot dokaz, da tudi himna ne eksistira zunaj pop zakonov, naj bo anekdotica o osebnih stiskah našega vrhunškega športnika (njegovo ime bom na njegovo željo zamolčal):

V svoji dolgoletni športni karieri je bil zaradi velike nadarjenosti, telesnega ustroja in marljivega treniranja, ki ga je pripeljalo do najvišjih svetovnih lovorik, nemalokrat deležen igranja himne v svojo čast. Pri nekajletnem neprestanem ponavljanju športnih uspehov pa igranje himne ob svečanih trenutkih ni več priključevalo vzvišenih katarzičnih čustev in oči so ostajale nenavlažene. To je v njem vzbudilo strah in dvome v lastno prepričanje. Načeta je bila njegova samozavest, ki pa je najpomembnejši psihološki steber vsakega uspeha (tudi športnega).

V domovini tega seveda niso smeli opaziti, obsodili bi ga nepatriotizma in da sploh ni za stvar, da mu je le za lastno kariero in da se za ugled domovine, ki ga podpira, ne zanima. In kaj mu je preostalo drugega, kakor da se zateče k uporabi »Kitajske kreme«, kar ga je prikazovalo kot najbolj domovinsko čutečega silaka. Vendar pa to glumaštvo izpodkopava njegov jaz, njegove zmage postajajo iz dneva v dan vse manj prepričljive ...

Najbrž se boste strinjali, da vzrokov za ta primer ne gre iskati pri nedolžnem mladeniču, temveč pri njegovem naravnem reagiranju na prevečkratno poslušanje istega komada. Ko pa vidimo, da temu sledi krhanje pristnih človeških odnosov, je nujnost zamenjave himne očitna, saj bomo v nasprotnem primeru utrpeli globalne družbene posledice.

Kot vidimo je argumentov v prid novi himni več kot dovolj, saj današnji zgodovinski trenutek ne trpi odlašanja reševanja teh problemov na jutri. Prva problema razrešimo že s tem, da se odločimo za

zamenjavo, kar smo zavestno že naredili. Zatakne pa se pri točki, ko je potrebno izbrati tako himno, ki bo splošno priljubljena in bo omogočala sprostitve vse domoljubne energije in končno njeno izkoriščanje za nadaljnji napredek in razvoj.

Popolnoma odobravam nakane našega vodstva, nisem pa z preprosto zamenjavo, saj bi to pomenilo, da bi se čez čas ponovno pojavili problemi povsem identični današnjim, in zato predlagam naslednje rešitve:

Organizirana bi morala biti posebna »himna lestvica«, ki naj bi delovala po principu pop lestvic, s to razliko, da bi prvo mesto na lestvici določalo našo himno za naslednje obdobje. Zakaj bi si razbijali glavo v nepopularnostjo himne, naredimo za himno tisti komad, ki ga že vsi prepevajo! Na ta način bi dosegli domovinska čustva in občutke odgovornosti pri čisto vsakdanjih opravilih, npr. ob prepevanju najpopularnejšega hita pri pometanju kuhinje ...

Da pa besedila ne bi bila kar tja v tri dni (lalablalabla), bi bila potrebna najbrž čisto ekonomska stimulacija avtorjev, da bi v svoje skladbe vključevali čim več k delu spodbudnih in domoljubnih oasel (honorarji naj bi bili prenosorazmerni s številom le-teh). Seveda bi bili za himno prirejani le komadi z domačimi teksti, tako bi raznorazne »Avanti popolo brigade rosse ...« bile vnaprej diskvalificirane.

Dokolna rešitev vprašanja nove himne bi morala biti dolgoročno usmerjena, zato neuspeh prvotnega natečaja ponovno ponuja možnost, da Odbor za himno ponovno preuči moj predlog ter poišče možnosti za realizacijo, ker bi le na ta način dosegli veliko stopnjo ažurnosti himne, ki bi ustrezala določenemu zgodovinskemu trenutku.

P. S.

Ker tudi Katedra spada v razred najpopularnejših »čajungov« pri nas, bo moj predlog naivnejše dosegel svojega naslovljenca ravno preko nje. Za konec naj še enkrat izrazim zaupnico našemu vodstvu, saj s svojimi dejanji v zadnjem času dokazuje, da je končno našlo pravo pot izhoda iz krize; spoznalo je, da lahko edino s spremembo himne, takoj nato grbov in zastav, v končni fazi pridemo tudi do spremembe imena domovine, kar bi nam končno dalo možnost, da začnemo od začetka, seveda tokrat na višji stopnji razvitosti proizvodnih sil in odnosov. Čas dela za nas!

Marjan PEČAR

ONKRAJ 1984

Če to veste ali ne, Halleyev komet prihaja in za razliko od Velikega brata nima zamude. Tudi sprejemni komite (kar številni, moramo reči). Kakor smo veseli, da se bodo slovesnosti poleg Sovjetov udeležili tudi Evropejci in Japonci (mišljena je Zahodna Evropa (smrk); mi smo si nabrali svoje milijarde dolga (številka je v redu velikosti cene programa Apollo), ne da bi zapravili prebito paro za veselje (Ali morda prav zato?). V vsakem primeru je velika škoda, da Jugoslavije v ESA ni niti opazovalec, pa nam je le žal, da tedane princeske ne bo poletel pozdravit najlepši kraljevič, ameriška sončna jadrnica, ki se ji je NASA konec 70-ih odrekla zaradi novosti in pomankljive donarja. Ray Bradbury, pesnik, pravljicar, modrijan (Marsovske kronike, Fahrenheit 451), je takrat napisal esej o Velikem bratu in letu 1988, prepričan, da nas lahko le neskončni tihi pašniki velike dežele nad nami dokončno obvarujejo pred sladkim šepetom Ministrstev resnice.

Samo RESNIK

TAOISTIČNA ŠOLA PIONIRJI SO KORISTNI ... DOKLER JIH NI PREVEČ

V številnih živalskih populacijah (najbrž velja to tudi za protiste, pri rastlinah si je stvar malo težje predstavljati) obstajajo osebk, ki so nemirni, drznejši in bolj radovedni od drugih, posamezniki, ki raziskujejo in širijo meje. Ta drzna, maloštevilna bitja v svoji populaciji pogosto niso priljubljena, a na njih stoji njeno blagostanje in včasih celo obstoj. Da se ne bomo trudili z zgodovino, si pogledimo preprost primer med mnogočlenarji.

Junaki zgodbe so ameriške šotorske gosnice, ki pomladi postavljajo bele šotore v češnjavih krošnjah. Ličinke se izvalijo, ko se odpro popki, in se skoraj takoj prično hraniti z mladimi listki. Med stotinami drobnih gosenic, ki se pojavijo iz vsega kupčka jajčec, izstopa nekaj ducafov posebno aktivnih, ki zapustijo gnečo in se odločno odpravijo po vejici. Vsak izloča svilen šotorsko nit, ki spodbuja tovaršice, da se napotijo po sledovih pionirjev, dokler vsa kolonija ne sodeluje pri gradnji svilenega zaščitnega šotora. Pohod teh maloštevilnih posameznikov je bistven za dober šotor. Če pionirje odstranimo, njihovi tovaršiči zgrade stisnjeno, drobno bivališče, ki se kmalu zapolni z odpadki, potemni in vpija sončno svetlobo, namesto da bi jo odbijalo. Notranjost se segreva in naposled prebivalci od vročine pomro.

Nož ima tudi drugo rezilo. Če bi umetno sestavili kolonijo iz samih pionirjev, bi bil šotor tako razvlečen, da stanovanec ne bi varoval pred pticami.

Tako gosnice. Zabavno vprašanje je, ali lahko ljudje, ki smo boja inteligentna bitja, najdemo kakšna skrita vratca, da se izognemo trdi roki statistične resnice. Inteligentno bitje, ki si upa uporabiti svojo pamet, lahko nekoliko vpliva na svoje obnašanje, okrepi ali potaji svojo pionirsko žilico. Tudi okoli lahko reče svoje. Čeprav je pri tem vprašanje, koliko se da pionirstvo privzgojiti ali zatreti s primernim poukom. Lahko pa imamo družbo, ki da pionirjem svobodo, ali družbo, ki jih zatira ali pa se jim smeji, žal pa se taki družbi na koncu koncev ponavadi ne godi nič bolje kot tistim gosnicam v njihovem tesnem šotoru.

Samo RESNIK

TARA

ODPRTO PISMO ZVEZNI SKUPŠČINI SFRJ

Mislimo, da je tri četrt sramote še vedno sramota in da dvajset ohranjenih kilometrov Tare (dvomimo, da bodo res ohranjeni) ničesar ne spremenijo. Prosim vas, ne naložite naši domovini sramote, da bi zagrešila takšno barbarstvo in takšno neumnost ter pri tem celo pogazila svoje lastne zakone in mednarodne obveznosti, ki smo jih sami sprejeli. Prepričani smo, da bo ta sramota prinesla tudi gospodarske posledice, ki bodo morda pretehtale koristi.

Zdi se, da sta za energetske probleme dve trajni rešitvi. Prva in verjetnejša je tehnološka rešitev z izkoriščanjem trajnega, ekološko benignega vira energije. Zaenkrat vidimo dve možnosti, jedrsko fuzijo, verjetno z laserskim vžigom, zdi pa se, da bo za resnično ekološko nesškodljivost te tehnologije potreben temeljen napredek fizike — in sončne elektrarne v vesolju — zanje je poleg nekaj linearnega tehnološkega napredka potrebna predvsem politična volja. Kakorkoli že, sodimo, da bo ena teh rešitev dosegljiva prej kot v petdesetih letih. Druga možnost je postindustrijska družba s poučarkom na visoki, a mehki in verjetno majhni tehnologiji, ter z dramatično manjšo porabo materialov in energije. Počasi lahko verjetno pričakujemo oboje.

Gotovo je, da bomo morali kaj žrtvovati, da bomo vzdržali, dokler problem ne bo rešen; neumno pa se zdi žrtvovati preveč, kajti kar bo izgubljenega, bo izgubljeno za vselej.

Zdi se nam, da je najboljša rešitev v energetski politiki a težiščem na malih vodnih elektrarnah, vetru in soncu; če ne gre drugače, z uvozom tehnologije, če pa je le mogoče, z domačo. Izživ, da rešimo svoje težave in obenem lepote svoje domovine, bi lahko prijetno poživili raziskovalno delo v SFRJ. Drugi del, mislimo, da je enako potreben, je prestrukturiranje industrije in porabe. Naše energetske težave so v veliki meri posledica zastarele in neustrezno uporabljene tehnologije, ki je pogosto tudi ekološko pogubna, nekonkurenčna in škodljiva zdravju delovnih ljudi. Prepričani smo, da je Jugoslavija dovolj močna, da lahko, če uporabi svoje intelektualne in gospodarske potencialne, reši energetske, ekološke in gospodarske težave — prav mogoče, da hkrati — in ohrani lepote, kakršna je Tara.

Če ne bo šlo, je to zgolj eksperimentalna potrditev, da je treba nekaj storiti, da se intelektualni in z njimi tehnološki potenciali deblokirajo, in človek bi rekel, da ste vi tisti, ki bi morali to storiti.

Seznam zakonov, ki jih krši gradnja elektrarne na Tari

- (1) Zakon o narodnih parkih (Ur. list SR Črne gore, 6/78)
- (2) Zakon o planiranju in urejanju prostora (Ur. list SR Črne gore, 16/81)
- (3) Zakon o zaščiti narave (Ur. list SR Črne gore, 36/77)
- (4) Zakon o ratifikaciji konvencije o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine (Ur. list SFRJ, 56/74)
- (5) Ustava SR Črne gore, čl. 100, čl. 103
- (6) Ustava SR Bosne in Hercegovine, čl. 92, čl. 94
- (7) Ustava SR Srbije, čl. 85, čl. 89
- (8) Ustava SFRJ, čl. 85, 87, 244 — 2. odstavek, 281. — 10. točka
- (9) Konvencija o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine, 6. člen, 1. odst. (Uradni list SFRJ, 56/74)

Zgroženi zaradi vesti, da bodo za vse človeštvo dragoceni kanjon reke Tare potopili zaradi dokaj dvomljivih računov na energetske koristi, pozivamo Univerzo v Mariboru, da v imenu skupnosti izobraženih ljudi protestira proti tej neumnosti, in še enkrat razgrne alternativne možnosti za rešitev težav z energijo. Uredništvo KATEDRE

ZASTAVE

(PODRUČJE RAZMIŠLJANJA, UMJESTO TUMAČENJA)

ZASTAVE su komadiči svijesti što lepršaju između neba i zemlje. One su svetinje, relikviji, simboli nacije i državnosti, one su uvijek bile, znaci zajednice. Ti platneni simboli pod kojima se čovječanstvo okuplja već tisućama godina svojevrsan su esperanto, nemušti ali u isto vrijeme tako rječiti i upečatljiv oblik prepoznavanja.

»ZASTAVE« su bilješka IZ, ali i bilješka O. Razkrižje uvida u ritualnu osnovu (pop) prizivanja, s naznačavanjem pozicije onoga koji priziva i biva prizivan. U istoj ravni: pop grupa uzdignuta u fokus rituala idolopoklonskim zovom milenarističkog mesije (tj. apoteozom njegove inkarnacije Vodje), i ukaz na vlastito učešće u nadilaženju proticanja povjesnog vremena uranjanjem u nepoznato, ekstatično, imagirano vrijeme, ponavljanjem i fiksiranjem paradigmatičnih pokreta prvotne žestine, naboja općenito.

»ZASTAVE« kao poprište susreta ideolojske i mitoiške stvarnosti. Susret s njihovim zajedničkim ishodištem, moćnom duhovnom masom ljudskog naslijeđa iznova rođenoj u svakoj individui, stalnim dispozicijama ljudskog duha iz kojih se stvara smisleni i organizirani svijet.

»ZASTAVE« ocrtavaju neka od tipičnih reagiranja, pa potom i uobličavanja. Sumnja, preteča grijeha — utvrđivanje zabranjenog područja kao krajnje granice samospoznaje i sigurnosti. Na jednoj strani individualni revolt, rođen iz društvenih inhibicija i prohibicija — reakcija unatoč strahu, unatoč uzgajanim emocijama socijalnog reda, a na drugoj obrana zajednice jačanjem osjećaja krivnje, obnovom i slavljenjem autoriteta.

»ZASTAVE« — sumnja, revolt, agresija, zločin protiv Oca-društva, s one strane nagrade i iskupljenja. Revolucija — duh arhajske baštine koji premošćuje jaz između individualne i masovne psihologije. Revolucija — ejakulacija kodirana u neizbjeznostima načela užitka, svodenje svijeta u stanje materia prima, massa confusa, u polazište za novu kozmogoniju. Glavinjanje povijesti u traganju ispunjenog vremena, Zlatnog doba.

»ZASTAVE« — glas stada još odjekuje u tebi. Čak i kada kažeš: »ja više nemam istu saviest kao vi, biti će u tome tužbe i bola.

ZASTAVE su komadiči utrobe između neba i zemlje. Vijore na istom vjetru, uvijek u istom pravcu. Zemlja je uvijek suha.

Katedra

Studentski list KATEDRA. Naslov uredništva: Tyrševa 23, 62000 Maribor, tel.: (062) 22-004. Številka žiro računa: 51800-678-81846.

Izdajca UK ZSMS v Mariboru.

Uredništvo: Mirjam Šega, Marko Klasinc, Peter Podgorelec, Samo Resnik, Mitja Reichenberg, Lidija Herman, Branko Greganovič (odgovorni urednik), Edmund Türk (glavni urednik v. d.)

Tehnični urednik: Marjan Hani
Tajnik: Peter Podgorelec
Lektoriranje: Irena Smole

Sodelavci: Milko Postrak, Bojan Sedmak, Samo Štancer, Dominik Šolar, Tomaž Borko, Vladimir Gajšek, Borut Gombač, Peter Jančič, Igor Kramberger, Andrej Fištravec, Anita Habič, Didie Senekar, Marjan Pečar, Lenka Jemeršič, Peter Tomaž Dobrila, Boris Šinkovič
Distribucija: Slavko Čehner

Predsednik izdajateljskega sveta: Tomaž Kšela. Katedra izhaja ob podpori UK ZSMS Maribor. Kulturna skupnost Slovenije, Raziskovalne skupnosti SRS, Izobraževalna skupnost SRS in Zveza skupnosti za zaposlovanje SRS. Tisk ČGP Večer, Tržaška c. 14, 62000 Maribor. Cena izvoda je 30 din. Letna naročnina: vsi 250,00 din. Naročenih slik in tekstov ne vračamo. Članki izražajo mnenje avtorjev. Oproščeno temeljnega davka na promet po sklepu št. 421-1/70, z dne 11. 1. 1973. Sestanki uredništva: vsak torek od 18.—20. ure.

RISBA: DOMINIK ŠOLAR
FOTO: DUŠAN IVANIŠIN

Študentski časopis KATEDRA je bil ustanovljen v začetku 60-ih let in letos »praznuje« 25-letnico svojega izhajanja. Začetki so bili obetavni: profesionalno delo sodelavcev in urednikov, novinarski seminarji, sodelovanje v delu Zveze študentov, 14-dnevno izhajanje in realne možnosti za prehod na tedensko prisotnost v mariborskem prostoru.

Toda menjave generacij so imele porazne posledice na kakovost in predvsem na obseg dela. Vendar je za Maribor tudi sicer značilno, da mu ni doslej uspelo zagotoviti pogojev za nobeno manj institucionalizirano delovanje svojega prebivalstva. Pravzaprav so ves čas na robu propada tudi institucionalizirane dejavnosti. Razlog za to verjetno lahko iščemo v konformističnem odnosu pristojnih političnih in kulturnih oblasti v Mariboru, ki niso znale in še zmeraj prav ne znajo izkoristiti industrijsko in ustvarjalno moč mariborskega prostora tako, da bi ji zagotovili možnosti za polet. Tako je vse delovanje na območju severovzhodne Slovenije prepuščeno naključjem, posameznim zagnancem, ki pa seveda ne morejo zagotoviti stalnosti oz. trajnosti.

Vse navedene značilnosti okolja odsevajo tudi v kakovosti KATEDRE. Na začetku leta 1984 smo bili na robu propada — trimesečna prekinitve izhajanja. Meseca aprila smo nato oblikovali jedro novega uredništva, ki je tudi včasih na račun kakovosti izpolnilo načrt in izdalo deset števk. Se v letošnjem letu skušamo oblikovati identiteto časopisa, ki je zanj nujno potrebna. Toda, tudi naša generacija bo odšla, upamo, da bomo vsaj svetel trenutek v mariborskem študentskem novinarstvu, kaj več tako ne moremo pričakovati... Pesimizem?

Menimo, da je upravičen! Žal so takšni svetli trenutki v okoljih, kakršno je mariborsko, vse prepogosto izkoriščeni za zakrivanje dejanskega stanja — lahko torej celo škodijo zagotavljanju pogojev za kontinuirano delovanje, škodijo torej trajni ustvarjalnosti. ABSURDI!? Volja je, ni pa moči — in je še dolgo ne bo v zadostni meri, če se ne bomo pri delu otresli »mariborskega kompleksa manjvrednosti«, zaradi katerega ne znamo prav oblikovati in uveljaviti specifičnih interesov mariborskega prostora.

KATEDRA je danes mesečnik in zaradi tega ne more biti informativno glašilo, zato si uredništvo prizadeva objavljati daljše, problemsko zastavljene prispevke. Pravega novinarskega glasa pa je malo tudi zato, ker je uredništvo prešibko. Čeprav usklajujemo prispevke z uredniškim konceptom, prevladujejo osebne odločitve avtorjev pri izbiri tem — številki ne moremo v zadostni meri projektirati. Ob tem se srečujemo še z nekakšno »nepismenostjo« (neobvladovanjem slovenskega jezika), kar je posledica mačehovskega odnosa do lastnega jezika v izobraževalnem sistemu, pa tudi duhovne zaprtosti v šolstvu. Ze izobraževalni programi povedo dovolj o poraznem položaju slovenščine v učnih programih, o kvaliteti pouka in pedagoškega kadra pa raje ne bi govorili.

Smo ŠTUDENTSKI časopis; ne zato, ker je list namenjen samo študentom, temveč zato, ker ga urejemo študentje. Nesmiselno bi bilo trditi, da izražamo mnenje celotne mariborske študentske populacije, verjetno to zaradi heterogenosti mladih niti ni mogoče. Vsem, ki so se svojih razmišljanj toliko zavedli, da jih hočejo (ali celo morajo) izraziti, pa omogočamo objavljanje; različni interesi, ki so v skladu z uredniško politiko, so lahko predmet ustvarjalne kritike in dialoga. Svoj obstoj in delo bomo upravičili, ko bo naše hotenje dejansko postalo dialog.

Sklenili bomo z ugotovitvijo, da smo tak del mladinske ustvarjalnosti, ki spodbuja njen razvoj: podpiramo filmsko dejavnost, organiziranje koncertov, predavanj... Največja ovira za vse te oblike dela pa je položaj mladincev v vzgojno-izobraževalnem procesu, v katerem ni spodbujano niti ustvarjalno delo niti samostojno strokovno izobraževanje, kaj šele vključevanje v interesne dejavnosti (kar velja zlasti za študente). Osemurna prisotnost v industrijsko zastavljene izobraževanje ubija ustvarjalnost oziroma zatire potrebo po njej, saj je mladinec zgolj predmet obdelave. Mnogi se dvojnosti, ki se skriva v tem: da namreč producira izobraževanje anti-ustvarjalnost in hkrati zahteva angažiranost, ne zavedajo povsem ali pa se tega nočejo zavedati. IN ZADNJI DOGODKI OKROG USMERJENEGA IZOBRAŽEVANJA NAM Povedo, DA SE TEGA OČITNO ŠE DOLGO NE BOMO ZAVEDLI.

PESIMIZEM JE TOREJ UPRAVIČEN!

uredništvo
študentskega časopisa
KATEDRA

PARADA MIRU

Vseh časnikih smo prebrali odločitev predsedstva Socialistične federativne republike Jugoslavije: Parada bo!
In smo zakričali, zakričali od neizmernega veselja: Bo! Bo! Hura, bo: parada, parada bo! Hvala bogu, da so se odločili tako. Res modra odločitev, ni kaj!

In tako, zaradi te odločitve jugoslovanske deveterice, bodo šli: marširali bodo po najširši, najdaljši, najlepši beograjski avneniji; vzravnano, strumno, enakomerno, v korak bodo marširali ti naši kositrni paradni vojaki. Vsi bodo kakor en, kakor da jih je izdelal kak vojaški razmnoževalnik: gladko obriti, čez ramena sveže naoljene lesketajoče se avtomatske puške, od katerih ima vsaka zmogljivost trideset mrlivcev v tridesetih sekundah, trideset trupel sovražnih vojakov v pol minute, trideset možkih (lahko tudi ženskih, otroških, starčevskih) življenj in stovajsetni ure; komaj zleščeni novi vojaški škornji se bodo bleščali daleč okrog in jemali vid, nikjer ne bo manjkal noben gumb, pasovi bodo svetli, novi; vsi bodo kakor iz škatice, iz ene in iste mogočne vojaške škatice.

Za vojake se bodo valili naj sodobnejši uvoženi češki tanki, za njimi se bodo počasi kotilili najrazličnejši oklepniki, spet za njimi bodo veličastno počasi lezli teži vojaški tovornjaki z ameriškimi raketami na svojih širokih, močnih plečih, za njimi bodo prišli na vrsto tovornjaki s svojimi strnimi orglami in orglicami nahrbtih, z orglami za Stalinove skladbe. Za njimi bodo vozili... ne spominim se, katera vozila so na vrsti za temi premikajočimi se Stalinovimi glasbilo za gromko, glasno, divjo glasbo. Ne moram, in ne morem se spomniti, kajti že nekaj časa ni bilo nobene vojaške parade. Ja, čas je že za eno, saj se ljudje ne spominimo več, kaj pride za Stalinovimi simfoniki. Morda jedrske konice, morda atomske bombe... kdo ve. Je pa tudi res, prosim, da je na vsaki paradi kaj novega, kakšna malenkost, kakšno novo, še boljše orožje, kakšna nova, še storilnejša naprava za predelavo ljudi v trupla, za predelavo življenja v smrt.

Mnogi bodo prevzeti; navdušili se bodo ob enkratni disciplini korakajočih vojakov, očarani bodo zaradi enakosti gibov in kretenj, čistost in lesk vozil, teh dragih in za vsako državo nepogrešljivih sejalnikov smrti, jih bosta razveselila. Hrbtenica se jim bo zravnila, ponos se bo okrepil, samozavest se zdebela: ugotovili bodo, da smo še vedno, da smo vsemu navkljub, kljub težjim časom, še vedno močna država.

Parada bo kot Sonce: kdor bo dolgo gledal vanjo, kdor bo dolgo ves odrevenel občudoval njen lesk, ta bo oslepel, postal bo slep... vojaški sijaj mu bo vzel vid in um. V hipu bodo pozabljeni naši problemi in naše težave: kdo bi se ob tako imenitni paradi spomnil na ožgane mežiške smreke! Ožgali smo zelena koroška pljuča, lastna pljuča smo si zasmodili, njihovo nežno zeleno meso smo opekli z razširajočim plinom, kmalu si bomo z njim razžgali tudi telesna pljuča, če bo količina plina, kar je sicer malo verjetno, ravno prava, bomo lahko imeli okusno pljučno pečenje. A kdo, kdo bi sedaj mislil na to, na te smrekevo gozdove? Zdej je parada, zdej je pred nami dokaz, da smo močni, nezlomljivi, nepremagljivi.

Nepremagljivi smo, četudi smo med najnezanesljivejšimi dolžniki na svetu: znali smo si izposoditi, ne znamo pa izposojenega vrniti. Toda kar si si izposodili, to ni tvoje, to moraš ob določenem času vrniti. Mi pa... mi pa ne vračamo, ker ne moremo, ker nimamo. Najeli smo dolarjska posojila, nismo pa pomislili, da bo prišel čas, da bo vžlel dan, ko jih bomo morali vrniti. Sploh nismo pomislili, da nas bodo tega dne, točno tega dne obiskali naši upniki in in zahtevali, terjali svoje dolžarje nazaj. Kaže, da se sploh nismo prav razumeli: oni so nam dolžarje posodili, mi pa smo mislili, da so nam jih dali. Posoditi in dati... velika razlika. Ampak zdaj ne bomo mislili na naše denarjke, ki tiho in ponizno prosijo kapitalistične upnike za odločitev in preložitve naših vračil: zdaj ne moremo, nimamo; kasneje, čez kakšno leto ali dve bomo zmogli vrniti, tedaj bomo imeli. Na teh pogajanjih nismo ne vem kako močni, ne vem kako ponosni... Naš bančniki imajo verjetno nekoliko sklonjene glave in pogledje upirajo v tla, ne v oči kapitalističnih terjancev. Toda pustimo zdej to, zdej je parada, zdej smo tudi mi močni!

Naj nas zdej ne zanima inflacija, kljub temu da je najvišja v Evropi, kljub temu da je vsem programom, prizadevanjem in ukrepom navkljub ne moremo zdej, da nam kot zdvijana kobilica trga vaje iz rok in nam strahovito krči kupno moč. Briga nas to zdej, ko je parada!
Koliko pomenita naša znanost in naša kultura v svetu, kaj mu dajeta, koliko prispevamo v svetovno zakladnico znanosti in kulture? O ne, na to vprašanje ne

bomo odgovorili zdej, med paradjo! Ne zdej, kdaj pozneje, takrat, ko bo parada mimo.

Se bomo vprašali, kako iziti iz sedanjih duševnih in moreh gospodarskih razmer, kakšne so naše gospodarske možnosti, kakšne so možnosti nas mladih v tem gospodarstvu, v tej državi, ali bomo res skoraj vsi po vrsti morali s trebuhom za kruhom v industrijsko razvite kapitalistične države, kjer nam bodo kapitalisti trgali del pridelane, z delom ustvarjene nove vrednosti in si ga tlačili v svoj globoki, brezdanji žep, nam pa bo to popolnoma vseeno, kajti kljub temu, kljub tej izkoriščenosti, kljub tej kapitalistični kraji nam bo šlo boljše, bomo živeli bolje, kakor bi v socialistični samoupravni Jugoslaviji. Ne, ne bomo se vpraševali po tem, po teh rečeh; ne bomo se vpraševali po tej krvavi, neposladdanki, nepolepšani jugoslovanski resničnosti. Ne zdej, zdej je parada... dokaz naše moči, naš ponos, naša jeklena hrbtenica. A zakaj, le zakaj je moj sosed, mlajši od mene, napolnil kovček z najnujnejšimi rečmi in jo mahnil v Švico? Iz katerih vzrokov, kdo ve? Ali ne bi dosti dosti raje ostal doma, ali ne bi z večjim veseljem delal doma, če bi našel delo, če bi lahko delal? O tem, o vsem tem kdaj kasneje — po paradi!

PRISPEVEK K JAVNI RAZPRAVI O VOJAŠKI PARADI

Oglašamo se v zvezi z odločitvijo predsedstva SFRJ, s katero naj bi narodni in narodnosti Jugoslavije proslavili dan osvoboditve, 9. maj, z vojaško paradjo.

Podpiramo stališče Mirovne skupine pri RK ZSMS, še posebej pobudo o javni razpravi o vojaški paradi v okviru SZDL, kar je bilo predlagano že na programski seji RK SZDL 29. januarja 1985.

Za podporo tej pobudi smo se odločili, ker je za nas, člane SZDL, to ustavna pravica in dolžnost. Nič manjši motiv pa ni bil dosežani molk RK SZDL, za kar se bojimo, da pomeni odklonilno stališče RK SZDL do tega predloga.

Podpiramo najširšo javno razpravo o vseh družbenopolitičnih institucijah, ki naj zajame vse zainteresirane občane. Le tako se bo mogoče dokopati do jasne slike, kaj institucija vojaške parade sploh še pomeni (kakšni so njeni negativni učinki) za našo družbo, katere neizpodbiten temelj bi moral biti prav antimilitarizem.

Glede na to, da sta ZSMS in MLADINA sestavna člana SZDL, smatramo, da je z njunim angažiranjem razprava odprta in je naša reakcija le njeno nadaljevanje.

Kot smo že zapisali, se strinjamo s stališči Mirovne skupine pri ZSMS, dodati bi le:

— ker z razpravo ne merimo na ponavljanje ideoloških parol, temveč dopuščamo kot končen cilj možnost spremembe odločitve Predsedstva SFRJ o vojaški paradi, menimo, da je potrebno razpravo zaključiti do sredine aprila, ko naj bi bila izdelana tudi stališča;

— vojaška parada leta 1985 v socialistični samoupravni Jugoslaviji ni z ničemer opravičljiva. SVOBODNE DRUŽBE SI NAMREČ NE PREDSTAVLJAMO KOT MUZEJA VOJAŠKE OPREME. Prav nasprotno, svobodna družba je le tista, ki se sme sramovati svojega militarizma. S tem se izrecno izrekamo PROTI VOJAŠKI PARADI, 9. maja 1985;

— razširitev mirovnih manifestacij na ves teritorij SFRJ (katerim naj daje ton antimilitarizem), saj bi naša družba na ta način najlepše izrazila, da si želi MIR na svetu, ne pa razkazovanje MOČI;

— dan osvoboditve ni le dan jugoslovanskih narodov in narodnosti, zato bi morali ta dan praznovati v kar najtesnejši zvezi z vsemi naprednimi mirovnimi skupinami sveta;

— v vojaški paradi vidimo izključno ideološko razkazovanje moči pred očmi javnosti. Del tega razkazovanja bi bilo tudi oviranje javne razprave. Še več, glede na politično neaktivnost bi pomenilo oviranje tudi neaktivna pozicija RK SZDL.

159 ŠTUDENTOV FSPN

Tudi na ubogo beračico, slovensko kulturo, ki ji vsi očitajo, da pod svojim skrpanim, strganim krilom skriva in greje največ sovražnikov našega političnega sistema, bomo mirno pozabili. Pozabili bomo, da je lačna, pozabili, da je strgana, da jo zebe, pozabili, da za vsakim vogalom prosjači za kak počen dinar, da ponižno in vztrajno nastavlja in molli svoj pomečkan in zvežen klobuk siehernemu mimoidočemu, ki lahko, če se mu ravno zaohče, pljune vanj svoj zeleni rumeni sluzasti smrkelj, pa mu ničče ne bo nič reknel, le pohvalil ga bo morda kdo, kak človek z obrnjenimi in prevrnjenimi možgani. Na tiste namišljene skrivalce med njenima nogama, pod njenim krilom, o, nanje pa se bomo naprej spomnili! A ne zdej, dajte nam zdej mir, vsaj zdej naj bo mir, kaj ne vidite, zdej je ja parada, zdej je vendar vojaška parada, cvet, najčudovitejši cvet vsega, kar smo dosegli v štiridesetih svobodnih letih. Ta vojska, ta vojaška moč, neizprosa disciplina brez ugovaranja, brez oporekanja, ta enotna, brezhibno čista, gladko zlikana uniforma, ti svetleči se skrbno zleščeni škornji brez zrnca prahu, od olja lesketajoče se puške, to neobhodno orodje vseh vojakov, orodje za izdelavo ran, muk, bolečin in smrti, za proizvodnjo ranjenec, invalidov, duševnih bolnikov in trupel... to, to je naš ponos, to, to je naš povojni dosežek, to, to smo mi!

Vsak dan poslušamo maslene besede o miru, polna usesa toplih besed imamo o tem, kako naša država podpira mirovna prizadevanja in mirovna gibanja v svetu, kako globoko si sama prizadeva za mir, kako politično podpira odporniška gibanja po svetu, gibanja za svobodo, samostojnost, neodvisnost, lastno državnost vseh še vedno zatiranih in teptanih ljudi in človeških skupnosti. Pa res naredi dovolj za to podporo, ta naša država? Ali nekoliko več govori, kakor nato stori? Mar bomo res štiridesetletno konca druge svetovne vojne praznovali z vojsko, z orožjem, ki nas, naj to hočemo ali ne, naj se še tako trdimo odpoditi te podobe, vedno spomni na vojno, na vojne grozote, na vojne morije? Bomo res štiridesetletnico zaprtja največje človeške klanice v vsej zgodovini človeštva zaznamovali in počastili s paradirajočimi vojaki iz škatice? Bomo res? Nam ta parada res toliko pomeni? Kako bo nanjo gledala Evropa?

In kljub vsemu izrečenemu, kljub vsem trdim, neprijaznim besedam, sem za parado... za parado miru, za mirovno parado! Naj vlaki z vseh koncev Jugoslavije, iz vseh kotov in kotičkov, iz vseh zakotij in vseh velikih mest zastojno vozijo v Beograd, naj nas popelejo v našo prestolnico, naj denar za vozovnico ne bo ovira, srečajmo se v Beogradu, udeležimo se največje letošnje mirovne parade v Evropi, morda največje na svetu; bodimo dejavni udeleženci mirovne parade, ne pa samo gledalci vojaške parade. Stavimo nekaj za mir na svetu, za še vedno nesvobodne ljudi, podpiramo njihov boj. Naj svet vidi, kaj mislimo Jugoslavo o miru, o svobodi, o človeškem življenju na tem svetu. Pokažimo to svetu sredi svetlega Beograda, povejmo to vlesilama v obraz, povejmo jima to jasno in glasno v brk, tako vzhodni kakor zahodni, saj sta v tem pogledu tako in tako isti. Povejmo to vsem, ki so prav tako za mir na svetu, ki so kakor mi proti atomske-mu orožju in oboroževalni tekmi, in vsem tistim, ki se bolj ali manj upirajo močnejšemu in se z orožjem borijo za to, da bi sami odločili o svojem življenju in usodi, za to, da bi bili sami svoj gospodar. Oni morajo uporabljati orožje, drugače ne gre... ampak nam nam pa ni treba, vsaj sedaj ne. Zato pustimo tiste svoje trake, oklepnike in rakete tam, kjer so, in jih ne vlečimo v Beograd razkazovati sibi in svetu. Peljimo se raje v Beograd in se zlijemo v nepregledno množico. Naj široka človeška reka teče po najlepši beograjski avneniji, naj bo širša od same Donave; in ta reka, vsi ti ljudje, naj nedovorno pokažejo, da si vsi — in ne samo oni, temveč vsi Jugoslovani — želimo mir, svobodo in človeško življenje zase in za vsakega Zemljana!

Bojan DAIČMAN

Podpolkovnik MacGowan je bil glavni zdravstveni častnik v stezosledskem odredu bombniškega letalstva RAF. Sedel je v lancastru 83Q, ko je taval z letalca v Wytonu, nad Berlin, v zelo težkem obdobju januarja 1944. V Wytonu je domovala 83. skupina, ena od prvotnih skupin stezosledcev, ki so vodili nočne napade na nemška mesta. Stal sem ob vzletišču, zroč v mrzel, vlažen veter in gledal dvajset lancastrov, ko so se dvignili v temo. Bili so težko otovorjeni in dolgo je trajalo, da so vzleteli. Lancaster je imel izjemno sposobnost za prenašanje bomb in dovoljeno preobremenitev so od 1942, ko so jih poslali v vojno, večkrat dvignili. Ko so bombniki izgubili, sem šel noter na skodelico čaja.

Wyton je bil tako grd kot to sploh lahko uspe vojaški bazi med vojno. Neskončne luže,

le z njim. Orjaški vihar ognja, ki bi divjal čez Berlin bi lahko izpolnil sanje mož, ki so ustvarili bombniško letalstvo. Njihovo geslo je bilo »zmagaja letalsko silo«. A januarja 1944 sem vedel, da se to ne bo zgodilo. Do ognjenega viharja je lahko prišlo le, če so bombniki delali izredno natančno in brez resnega odpora. Obramba Berlina je pod našim nabijanjem postajala vse močnejša in bombe so padale vse bolj razpršeno. Z ognjenim viharjem smo uspeli le še enkrat, leto po mojem obisku v Wytonu, ko je bila Nemčija že skoraj zavzeta. To je bilo februarja 1945, v Dresdenu.

Kot civilni znanstvenik sem delal pri štabu bombniškega letalstva. Od nedolžnih dni kozmične enosti sem prehodil dolgo pot. Bil sem pri skupini, imenovani Odsek za operativne raziskave, ki je pripravljala znanstvene nasvete za

prestano preiskovalni nebo, pilot in bombarder spredaj in strelca v repu in na hrbtu letala. Navpično pod bombnikom pa je bilo slepo področje. Klasično oboroženi lovci se bombniku ne bi mogli približati od spodaj in ga sestreliti, ne da bi jih opazili. A vse več nemških lovcev je imelo topove, ki so streljali navpično navzgor, s preprostim periskopskim merilcem, da je pilot lahko skrbno pomeril, ko je tiho letel pod bombnikom.

Največja nevarnost zanj je bila, da ga zadenejo večji kosi bombnika, ko se je le-ta raztreščil.

Triinosemdeseti, ki je bila stara stezosledska skupina, ni manjkalo izkušenih posadk. Obveza za može v navadnih skupinah je bilo trideset poletov. Sredi vojne so bile izgube okoli štirih odstotkov pri vsakem poletu. Tako je imel letalec tri možnosti od dese-

usodo, hujšo od smrti. Če so fanta premestili zaradi živcev je bilo kot uraden razlog navedeno pomanjkanje moralne trdnosti. Tako je bil uradno proglašen za strahopetca in odtelej dodeljen na ponižujoča, služabniška dela. Kljub javni sramoti, ki jih je čakala, se jih ni zlomilo malo. V štabu smo vedeli, da jih je bilo približno toliko kot tistih, ki so uspeli končati svojo serijo poletov. Niso pa nam dovolili zvedeti koliko duševnih bolnikov je bilo med njimi. Podpolkovnik MacGowan je vedel.

Ko sva se prvič srečala, sem osupnil, ko mi je povedal, da bo ponoči letel nad Berlin. Rekel je da ga imajo posadke rade s seboj. Vsi v skupini so vedeli da letala z dohtarjem vedno pride varno domov. V zadnjih dveh mesecih je bil šestkrat nad Berlinom. Najprej sem mislil, da je nor. Nisem razumel, čemu bi starejši

o pravem svetu pa več. Ko sva gledala brutalnosti in neumnost v letalstvu, sem jaz postal depresiven, Mike pa jezen. Jeza je kreativna, depresija pa neuporabna. Ena od stvari, ki so Mika jezile, so bile ubežne lopute. Bombnik je imel v tleh loputo, skozi katero naj bi posadka odskočila, ko bi kapitan to ukazal. Uradna propaganda je dala fantom vtis, da imajo odlične možnosti, da odskočijo, če bo letalo tako nesrečno, da ga sestrelijo. Večinoma jih je bolj skrbelo, da bi jih linčali pobesneli nemški civilisti, kot da bodo ostali ujeti v gorečem letalu. V resnici se ni nikoli zgodilo, da bi civilisti koga linčali in le majhno število letalcev je po zaletju ustrelil gestapo. Veliko več jih je umrlo, ker niso bili primerno pripravljene za težave pri prerivanju skozi ozko luknjo, v nerodni letalski obleki in jermenju padala, v temi, v naglici, v letalu, ki je pilotu naglo uhajalo iz rok. Mehanika odskoka je bila še en tabu, o katerem se naj pridni letalci ne bi pogovarjali.

Koliko članov sestreljenih posadk preživi je bila skrivnost, še bolj čuvana pred fanti kot tista o možnostih, da posadka izpolni operativno obvezo. Če bi fantje vedeli, kako redkim uspe odskočiti, bi bili nekateri od njih lahko v skušnjavi, da skočijo przegodaj. Mike ni imel dosti spoštovanja do uradnih tabujev. Uspelo mu je zbrati dokaj popolne podatke o številu vojnih ujetnikov iz posadk pogrešanih letal različnih tipov. Številke so bile grozljive. Iz ameriških bombnikov, sestreljenih podnevi, je odskočilo kakšnih petdeset odstotkov letalcev. Iz starejših britanskih nočnih bombnikov, halifaxov in stirlingov, okoli petindvajset odstotkov. Iz lancastrov, petnajst. Lancaster je bil naš najnovejši bombnik, in v vsem ostalem je bil boljši od prejšnjih tipov, ki jih je v skupinah hitro nadomeščal. Mike je bil edini v vsem bombniškem letalstvu, ki ga je skrbelo, kaj to pomeni za fante, ki jih sestreljujejo.

Razliko v možnostih preživetja med ameriški bombniki ter halifaxi in stirlingi je bilo lahko pripisati razliki med bombardiranjem ponoči in podnevi. Američani so imeli več svarila, preden jih je zadelo in več časa da pripravijo odskok. Podnevi je lažje najti

mandantu skupaj z našo analizo napada. Naši strokovnjaki so si jo nekaj sekund čemerno ogledovali in jo vrnili seržantki. »Hudo malo bomb je v krogu,« je nekdo rekel. »Rajši to spremenite v osemkilometerski krog, preden gre naprej.« Po tem doživetju me ni presenetilo, ko sem slišal, da birokracija skeptično gleda na naše mnenje, da bi imeli bombniki brez strelnih kupol več upanja. To ni bil predlog, ki bi ga vrhovni poveljnik rad slišal, in tako tudi birokratoma ni bil všeč. Vztrajanje z idejo o odstranitvi kupol, proti uradni mitologiji o junaškem strelcu, ki brani svoje tovariše, in proti masivni birokratski inerciji letalstva, bi nas potegnili v veliko politično bitko. Morda niti nisimo imeli upanja, da bi takšno bitko dobili, sploh pa naši nadrejeni niso imeli želodca za takšne bitke. Kupole so ostale, in strelci so brez koristi umirali do konca vojne.

Svojo pisarno v štabu sem delil z Mikom O'Loughlinom, napol irskim fantom moje starosti. Bil je vojak v armadi, pokazala se mu je epilepsija in odpustili so ga iz zdravstvenih razlogov. O tematiki je vedel manj kot jaz,

OTROŠKA KRIŽARSKA VOJNA

barake, skladišča, polna bomb, rjaveče razbitine poskodovane opreme, ki je ni bilo vredno popravi. Že dva meseca je 83. skupina odhajala noč za nočjo, če le vreme ni bilo povsem nemogoče, bombardirat Berlin. V povprečju so vsako noč izgubili eno letalo. V vsakem lancastru je bilo sedem ljudi.

Bombniško letalstvo je v napadih na Berlin to zimo dajalo vse od sebe, ker je bila to zadnja priložnost, da odločilno škodijo nemški vojni ekonomiji, preden bodo zahodne

vrhovnega poveljnika. Ukvarjal sem se s statistično študijo, ki naj bi pokazala, ali je kakšna zveza med izkušnostjo posadke in verjetnostjo, da jo bodo sestrelili. Poveljstvo je verjelo, da upanje posadke, da preživi polet, z izkušnjami narašča, in to vero so med treningom vztrajno ubijali v letalce in propagandni stroji je trobil javnosti. Ko enkrat preživite prvih pet ali deset poletov, so rekli posadkam, boste poznali prijeme in naučili se boste prej odkrivati nemške nočne lovce in imeli boste

tihi, da konča serijo. Stezo sledci so se zapisali za dvojno obvezo, šestdeset poletov. Imeli so približno eno možnost od enajstih. Pozimi 1943-44 so bile med ponavljajočimi se napadi na Berlin izgube nadpovprečne in možnosti za preživetje še manjše.

V Wyton sem prišel iz bombniškega štaba, da vidim, kako delujejo različni radarski protikuropi proti lovčemu. Radarji so delali dobro, a niso bili kaj prida uporabni, ker lovcev niso ločili od bombnikov. Upal sem še, da bom v Wytonu zvedel kaj, kar mi bo pomagalo pri študiju učinka izkušnosti na izgube. Mislim sem, da bom lahko govoril z nekaj izkušenimi letalci, zbral vtise iz prve roke, dobil občutek, kaj se v nočnih bitkah nad Berlinom v resnici dogaja. Hitro pa je postalo jasno, da so resni pogovori med posadkami in civilnimi tujci nemogoči. O odstotkih preživelih se ni govorilo. Vsa teža tradicije in avtoritet letalskih sil je bila usmerjena v odvracanje posameznih letalcev od tega razmišljanja. Može, ki so preveč mislili na odstotke je rado zlomilo. Može, ki so o takšnih stvareh govorili s svojimi tovariši so bili nevarni za disciplino v skupini. Strogi ukrepi so skrbeli, da štabni dokumenti o številu preživelih niso dosegli bombniških skupin. Za letalce je še veljalo staro pravilo — »ni znanje, da bi se spraševali; njihovo je, da bodo šli in življenje dali« . . .

Nikomur ni bilo prepovedano govoriti z menoj. Lahko so govorili kolikor se jim je zahotelo. A kaj bi mi lahko rekli, in kaj bi jaz lahko rekel njim, čez prepad med nami? Večinoma so bili dvajsetletni fantje, toliko stari kot jaz. Tridesetkrat so se bili spogledali s smrtjo v plamenih in še tridesetkrat se bodo morali, če bodo imeli srečo. Jaz sem nisem, in se ne bom. Vedeli so, in vedel sem, da vedo, da sem eden tistih fantov iz gimnazije, ki so si bili našli mehke civilne službe in ostali na varnem. Kako naj bi se dvajsetletnika, ki ju loči takšen zid, pogovarjala o čemerkoli pomembnem?

Podpolkovnik MacGowan je bil edini človek v Wytonu s katerim sem se lahko odprto pogovarjal. Bil je odgovoren tudi za duševno zdravje posadk osmih stezosledskih skupin. Bil je visok in sivolas in zdel se mi je zelo star, čeprav jih ni mogel imeti dosti več kot štirideset. Kadar je kateri od fantov začel kazati znake duševnega zloma je en dal končno odločitev, ali naj še leti ali naj ga premestijo iz skupine. Za fante ki so se zlomili ni bilo lahke poti ven. Pravila v letalskih silah so skrbelo, da bi možje videli v premestitvi

zdravnik z varnim štabnim delom šel spet in spet tvegati življenje v teh obupno nevarnih nočeh. Pozneje sem ga razumel. Samo tako je lahko pokazal fantom, za katerih telesa in duše je bil odgovoren, da res skrbi zanje. Samo tako je lahko rekel fantom, ki so se zlomili, da jim »manjka moralne trdnosti«, ne da bi ga bilo samega sebe sram.

Medtem ko je MacGowan in dvajsetkrat po sedem fantov letelo proti Berlinu, so se posadke, ki v operaciji tiste noči niso bile potrebne, zbrale ob pivu. Precej so ga popili in peli so svoje pesmi. Bombe nesemo nad Nemčijo, vračamo se brez njih — Po vsakem verzu je prišel refren Triinosemdeseta skupina — triinosemdeset mož.

Bila je najbolj žalostna zabava, kar sem jih kdaj videl. Zgodaj zjutraj smo slišali vračajoče se lancastre. Samo eden je manjkal. MacGowan se je vrnil.

Po obisku v Wytonu sem se odločil, da je edini častni izhod zame, da pustim svoje delo v štabu in se prijavim za polet.

Upal sem, da me bodo zaradi matematičnega znanja sprejeli kot navigatorja. Pred tem drastičnim dejanjem pa sem se o vsej stvari pogovoril z mamo. Takoj je razumela, kaj se dogaja. Videla je, da bi se bilo brezupno obrniti naravnost na mojo strahopetnost. Uporabila je moje nesposobnost. »Čisto brezupen je bil kot navigator,« je rekla. »Vselej bi se izgubil. Seveda ti ne bom branila, če hočeš iti in se dati ubiti, ko že misliš, da je tako prav. Samo letala je škoda.« Prijelo je. Opustil sem misel na herojsko žrtvovanje in se tiho vrnil k štabnemu delu.

To zimo, ko smo mi napadali Berlin, so tudi Nemci poslali kdaj pa kdaj nekaj bombnikov nad London. Ti napadi so bili proti našim neznanim, z edinim namenom, da dvignejo Berlinčanom moralo. 1940 smo tudi mi izvajali podobne simbolične napade na Berlin. Ko sem tako februarja 1944 slišal brnenje nemških letal, sem ostal v postelji in se mi ni ljubilo oditi v klet. Mislim sem na nemške fante tam gori, ko so tvegali življenja za jutranje izjave propagandnega ministrstva. Premleval sem nepomembnost te igrice za resno vojno, ki naj bi jo bojevali, ko je zagrmelo in moje okenske šipe so razbite ležale po tleh. Zadet je bil francoski institut, dve hiši stran. Pred vojno je bil to kulturni center Francozov v Londonu. Le-ti niso bili posebno srečni, ko se je 1940 iz Francije pojavil deGaulle in si brez kakšnih zakonskih pooblastil vzem vodstvo sil Svo-

Ko je že štirideseta obletnica konca vojne in ker imamo obletnice vsi tako radi . . . spominj fizika Freemana Dysona, modrega moža, kažejo zadnje mesece pobijanja in otroke, ki so pobijali in se dajali pobijati.

armade začele z invazijo na Evropo. Fantom, ki so leteli v lancastrih, so povedali, da je ta berlinska bitka ena odločilnih bitk v vojni, in da v njej zmagujejo. Nisem vedel, koliko od njih je verjelo temu, kar so jim povedali. Samo to sem vedel, da tisto, kar so jim povedali, ni bilo res. Januarja 1944 je bila bitka že izgubljena. Videl sem vzorce bombardiranja, ki so kazali bombe, razpršene čez ogromno področje. Izgube bombnikov so se ostro dvigale. Nobene možnosti ni bilo, da bi naša ofenziva, nadaljevana v tem stilu, imela kakšen pomemben učinek na vojno. V Berlinu je bilo res veliko pomembne vojaške industrije in administrativnih centrov, a bombniško letalstvo ni poskušalo najti teh objektov in jih napasti vsakega posebej. Po mestu smo samo sipali zažigalne bombe kolikor se je dalo na kupu, s tanko primesjo visoko eksplozivnih bomb, da bi vzeli gasilcem pogum. Proti takšnemu napadu si je obramba lahko privoščila selektivnost. Pomembne objekte so varovale gasilške ekipe, ki so lahko hitro opravile z zadetki. Civilne hiše in trgovine so lahko pustili goreti. Tako se je večkrat zgodilo, da je bombniško letalstvo mesto »unicilo«, fotografije nekaj tednov kasneje pa so pokazale, da tovarne nemoteno delajo med ruševinami požganih domov.

Med vso vojno je bil napad RAF za žažigalnimi bombami povsem učinkovit le dvakrat. Prvič se je to zgodilo v Hamburgu, julija 1943. Na močno pozidanem območju smo povzročili toliko ognjev, da se je razvil ognjeni vihar, orkan plamenov, ki je ubil štirideset tisoč ljudi in uničil vse na svoji poti. Nič drugega, kar smo storili ni bilo desetino tako učinkovito kot tak vihar in berlinsko bitko bi lahko dobili

veliko več upanja, da se vrnete domov. Ni dvoma, da je bilo dobro za moralno fantov, da so to verjeli. Poveljniki skupin — vsak od njih je preživel veliko poletov — so pošteno verjeli, da so lako hvaležni za preživetje svoji spretnosti in odločnosti, ne pa čistemu naključju. Verjetno so imeli prav. V začetnih letih vojne so izkušene posadke res večkrat preživele. Preden sem prišel v bombniško letalstvo je Odsek za operativne raziskave izdelal študijo, ki je potrdila uradno doktrino o preživetju izkušenih in njene rezultate so vsi toplo sprejeli.

Ko pa sem to študijo ponovil z boljše statistiko in novejšimi podatki, sem žal ugotovil, da so se stvari spremenile. Moja analiza je bila zgrajena iz celotnih podatkov in je skrbno izključevala moteče korelacije, ki jih je povzročalo to, da so neizkušeni posadkam pogosto dali lažje polet. Sklep ni dopuščal dvoma: padanja odstotka izgub z izkušnjami, ki so ga videli 1942, v 1944 ni bilo več. Se se je dogajalo, da so stare posadke pripeljale domov hudo poskodovana letala, v katerih bi bila neizkušena posadka skoraj gotovo izgubljena, a kljub takšnim primerom učinek spretnosti in predanosti izkušenih letalcev statistično ni bil določljiv. Izkušene in neizkušene posadke so želi prav tako brez razlike kot fante, ki so prišli pred nemška strojnična gnezda v bitki na Sommi leta 1916.

Izginitev povezave med izkušnostjo in preživetjem bi morala opozoriti letalsko poveljstvo, da smo se srečali z nečim novim. Pri Operativnih raziskavah smo imeli teorijo, zakaj izkušnje več ne rešujejo bombnikov, in vedeli smo, da je pravilna. Slo je za navzgor streljajoče topove. V vsakem bombniku so štirje možje ne-

med operacijami, 47.130. Skočili s padalom in preživeli, 12.790, med njimi 138, ki so umrli kot vojni ujetniki. Odstotek preživelih, 21,3. Verjamem, da bi se lahko približali ameriškim petdesetim odstotkom, če bi naši poveljniki problem vzeli resno. Pobili smo okoli 400.000 Nemcev, tretjino od njih v dveh ognjenih viharjih, v Hamburgu in Dresdenu. V Dresdenu je bilo najhujše. A z našega stališča je bilo to samo naključje. Z enako silo kot Dresden smo napadli Berlin šestnajstkrat. Vselej smo poskušali doseči ognjeni vihar. Edina posebnost Dresdenu je bila, da je takrat vse šlo, kot smo želeli da gre. Bilo je kot luknja v enko pri golfu. Žal je imel Dresden kaj malo vojaškega pomena, in pokol je bil tudi prepozna, da bi imel na vojno kakšne resne posledice.

Kurt Vonnegut je napisal o napadu na Dresden knjigo z naslovom **Klavnica pet, ali Otroška križarska vojna**. Mnogo let sem nameraval napisati knjigo o bombardiranju. Sedaj mi je ni treba, ker jo je Vonnegut napisal mnogo bolje kot bi jo jaz lahko. Takrat je bil v Dresdenu in je videl, kaj se je zgodilo. Njegova knjiga ni samo dobra literatura. Govori resnico. Edina netočnost, ki sem jo našel v njej, je, da ne pove, da je bil nočni napad, ki je naredil pokol, britansko delo. Američani so prišli šele naslednjega dne, da so orali po ruševinah. Vonnegut, kot Američan, svojega poročila ni hotel napisati tako, da bi za vso stvar lahko krivili Britance. Vse ostalo je res. Ena od najbolj resničnih stvari v knjigi je podnaslov, »Otroška križarska vojna.« Vonnegut pripoveduje v uvodu, kako se je

je po besedah uradne britanske zgodovine njegovega vojskovanja »rad mešal nasvete z umešavanjem, kritiko s sabotažo in podatke s propagando.« Odsek za operativne raziskave, ki naj bi mu dajal neodvisne znanstvene nasvete, pa je bil preplašen, da bi podvomil v katerega od bistvenih elementov njegove politike.

Mnogo tega zla je živelo v vojaških organizacijah že dolgo preden je bojevanje postalo tehnološko. Naš vrhovni poveljnik je bil tipičen primer predznanstvenega vojaka. Bil je brutalen in brez domišljije, a vsaj človeški in bil je pripravljen prevzeti odgovornost za zlo, ki ga je povzročal. Ni bil slabši od generala Shermana, ki je tudi delal zlo za pravično stvar. Le izvajal je, z večjim navdušenjem, kot je bilo potrebno, politiko, ki jo je sprejela njegova vlada. Zla v bom-

zneje postal znan kot »odvrščanje«. Doktrina je trdila, da bo vse vlado odvrščala od vojne zavesti, da jih zanesljivo čaka uničujoče bombardiranje. Kar se tiče vojne z Nemčijo, je zgodovina to teorijo popolnoma zavrnila. Strateško bombardiranje vojne ni ne odvrnilo ne dobilo in doslej samo še ni zmagalo v nobeni vojni. A navkljub jasnim zgodovinskim dokazom je doktrina strateškega bombardiranja v Bombniškem letalstvu cvetela vso vojno. In še cvete, v večjih deželah, z večjimi bombami.

Bombniško letalstvo je bilo zgođen primer novega zla, ki sta ga znanost in tehnologija dodala starim zlom vojaščine.

Zadnja vojna pomlad je bila še posebno žalostna. Bombardiranje mest se je nadaljevalo še po Dresdenu, čez marec in april 1945. Nemški nočni lovci so se tolkli do konca in v teh zadnjih tednih so še sestrelili stotine lancastrov. Prišel sem se ozirati nazaj in se spraševati, ko se je zgodilo, da sem se pustil vplesti v to noro igro pobijanja. Od začetka vojne sem se korak za korakom umikal z enega moralnega položaja na drugega, dokler nisem opustil vseh. V začetku vojne sem vroče verjel v bratstvo med ljudmi, imenoval sem se Gandijevega pristaša in mo-

bombniško letalstvo, a še vedno nasprotujem bombardiranju mest povprek. Ko sem prišel k bombniškemu letalstvu sem rekel, žal kaže, da bombardiramo mesta kar povprek, ampak to je moralno upravičeno, ker pomaga dobiti vojno. Leto kasneje sem rekel, žal kaže, da naše bombardiranje vojne ne bo pomagalo dobiti, a moralno upravičeno je, da delam za reševanje življenj bombniških posadk. Zadnje vojne pomladi nisem več mogel najti nobenih opravičil. Gledal sem Mika, ko se je sam tolkel za ubežne lopute. Nisem mu pomagal. Samo opuščal sem en moralni

čas je eunuh, in ne rodi živega dela. Mneni, o gospod življenja, pošlji dežja mojim koreninam.

Trideset let kasneje sem z ženo in otroci stal v zaklonišču na vrtu ženinega strica v Vzhodni Nemčiji. Njen stric je zgradil zaklonišče trdno, iz opeke in železa. Okoli se je še dalo razločiti več bombnih lijakov. Po tridesetih letih je bil strop zaklonišča še trden in tla suha. Hiša stoji v vasi jugozahodno od Berlina. Moja žena je živela v njej med leti, ko sem bil pri bombniškem letalstvu. Bila je še otrok. Noči, ko so prišli bombniki, so preživeli v zaklonišču. Zagotovo je sedela tukaj tisto noč, ko je podpolkovnik MacGowan letel nad njo, ko sem jaz pil pivo s fanti v Wytonu. Brez večjega uspeha sva skušala to razložiti otrokom. »Misliš, da je mami sedela tu doli, ker so očkovi prijatelji metali bombe po vrtu?« Sedemletnemu otroku ne moreš razložiti takih stvari.

Abraham Lincoln je v prejšnjem stoletju razumel, da ni pomembno samo dobiti vojno, da jo je pomembno dobiti s čistimi rokami, kolikor je to le mogoče. Naši voditelji v 1944 tega razumevanja niso imeli. 1944 smo bili na dobri poti, da dobimo vojno, ki smo jo 1939 začeli za dovolj dobro stvar. A bili smo tudi na poti, ki nas je vodila do Dresdenu, do Hirošime, do jedrske groze, v kateri svet sedaj živi. Umazali smo dobro stvar, in ta umazanija se nas je prijela. Bilo je tako, kot je rekla Edith Nesbit, ko je napisala zakone čarobnega mesta. Zaželeli smo si armado strateških bombnikov, da bi bojevali našo vojno za nas, in obsojeni smo, da do smrti živimo s strateškimi bombniki.

V zadnjih mesecih vojne je postajalo vse jasneje in jasneje, da so naši bombni napadi le nesmiselno zapravljane življenj. Štiri tedne po Dresdenu smo napadli starodavno katedralsko mesto Würzburg in v škofovi palači razbili enega najlepših Tiepolo stropov v Evropi. Bombniške posadke so bile še posebno srečne, da smo zbrisali Würzburg, ker so vedele, da se smrtonosni nemški radarji za kontrolo protiletalske obrambe imenujejo radarji Würzburg. Nihče jim ni povedal, da nima mesto z radarji nič več skupnega, kot ima naše katedralsko mesto Winchester skupnega s puškami istega imena. Vse bolj in bolj sem zavidal tehnikom na drugi strani, ki so pomagali posadkam nemških lovcev, da so branile svoje domove in družine.

Organizacija nočne obrambe se je izredno dobro borila, vztrajala je in nam povzročala hude izgube, dokler

princip za drugim in na koncu je bilo vse za nič in zopet nič. Te zadnje pomladi sem gledal, kako so se pod oknom moje pisarne budila drevesa. Namizni sem imel knjigo pesnika

Domini

žena enega od njegovih prijateljev razjezila, da ji je moral obljubiti, da bo uporabil ta podnaslov. Prav je imela. Vsa ta krvava neumnost je bila res samo otroška križarska vojna. Bombniško letalstvo bi si bil lahko izmislil kak blazen sociolog, da bi čim jasneje prikazal zle strani znanosti in tehnologije. Lancaster, čudovit leteči stroj, ki je postal ubijalska past za fante, ki so leteli v njem. Velika organizacija, namenjena za požiganje mest in pobijanje ljudi, ki je to delo opravljala slabo. Birokratski sistem, ki ni znal ločevati med ciljem in sredstvi, marveč uspeh bombniških skupin po številu poletov, ni važno čemu, in tonah odvrženih bomb, ni važno kje. Hierarhija, od vrha do tal preprijana s tajnostjo, ne toliko zaradi Nemcev, kot zato, da za neuspehe in laži ne bi zvedele oblasti v Londonu ali fantje v skupinah. Vrhovni poveljnik, ki

bniskem letalstvu ni ustvaril on. Izvir zla je bila doktrina strateškega bombardiranja, ki je vodila razvoj bombniškega letalstva od njegovega spodelovanja leta 1936. Trdila je, da je sipanje smrti in uničenja z neba edini način, kako dobiti ali preprečiti vojne. Političnim in vojaškim voditeljem 1930ih je bila ta doktrina privlačna iz dveh razlogov. Prvič, obljubljala jim je odrešitev od njihove najhujše more, ponovitve jarkov prve svetovne vojne. Drugič, ponujala jim je upanje, da se da vojni sploh izogniti z uporabo principa, ki je po-

Tehnologija je zlo naredila anonimno. Z znanostjo in tehnologijo je zlo birokratsko organizirano, tako da ni nihče osebno odgovoren za stvari, ki se dogajajo. Ne fant v lancastru, spuščajoč bombe na packo na radarskem zaslonu, ne častnik, premetavajoč papirje v štabu skupine, ne jaz v svoji pisarnici v Odseku za operativne raziskave, preračunavajoč verjetnosti, nihče ni imel občutka osebne odgovornosti. Nobeden ni videl ljudi, ki smo jih pobili. Nobenemu od nas ni bilo kaj prida mar.

ravno sem nasprotoval vsakršnemu nasilju. Po letu vojne sem se umaknil in dejal, žal je nenasilen odpor Hitlerju nepraktičen, a še vedno moralno nasprotujem bombardiranju. Nekaj let kasneje sem rekel, žal se zdi, da je bombardiranje nujno, če hočemo dobiti vojno, in voljan sem iti delat za

Hopkinsa. Njegovi zadnji, obupani sohoti so govorili mojemu obupu. Glej, bregovi in gmajne, kako gosto je že listje! Obrobjeni so spet z drobnimi cvetovi, glej, in sve veter jih trese: ptice grade, a jaz ne; ne le napor.

niso bila še njihova zadnja letališča zavzeta in je Hitlerjeva Nemčija nehala obstajati. Vojno so končali moralno nepremagani. Vedeli so, zakaj se bilo za Hitlerja, temveč za ohranitev svojih mest in svojih ljudi, kolikor jih je ostalo. Na koncu vojne smo jim dali tisto, česar v začetku niso imeli, čisto stvar, da so se borili zanjo.

prevedel: Samo RESNIK

MICHAEL

Današnji spored

1. GALERIJA MICHAELSPIEL
2. SE ZGODILO JE
3. KDAJ KDAJ
4. SPOMNIL DANES
5. JE ZGODILO DANES SE
6. JE SE PREMAKNILA

x x x

7. 1000 IN EN RECEPT IN NASVET
8. ZAPELJIVA ZGODBA
9. V ŠKUFECAH DIPLOMAT DIPLOMA

Galerija Michaelspiel

Pot se je začela pod hribom vizavij resnice in izdajstva, mimo novega nacionalnega parka Pilč, preko panonske nižine. Slapovi reke Niagare na mestu, kjer je pred mnogimi leti bil zapisan prvi hodeči pogovor. V daljavi se je že oznanila Veršičkina bajta, pokrita s snegom in stepskimi vetrovi niča. Pot se nama je otežkočila in brez dvoma ni, da se bova ustavila v mestu Bluesa in veselja in družinskih slik iz polja.

Prišel je, naju skoraj ubil in odšel.

Končno so se pred nama odprla vrata 664,5 m dolge galerijske poti v podzemlju odmevov in ledenih skulptur.

1. skulptura: GROB SV. OKTAVIJANA

Tipična stalagmitska postava volčjega telesa z značilnim izžarevanjem strogosti in hladnega pogleda.

2. skulptura: KRALJ VSEH DEVIC
Njegovi odkruščki že segajo daleč nazaj v preteklost. Hrapave, stare gubice dokazujejo njegovo zakrnelost, jaloost in osnove družnega vednja tiste dobe.

3. skulptura: PRINC VALUAN NEBEŠKI

Tretja skulptura v skupu treh ob vhodu nam dokazuje stvarnost nebeškega carstva v starem veku.

4. skulptura:
Prastari kamen v obliki črke V oziroma A z še nerazjasnim izvorom domneva se, da so ga postavili Viktorijanci ali Liktorjanci v čast Zmaga ali Lmaga.

5. skulptura: LEŠTENEC IZ 65221 - p. k.

Ciglovice ob vznožju predstavljata propad malomeščanske družbe v razkolu z Altii. (1. MCXXZVI)

6. skulptura: I: 596,9
Že se opaža vpliv modernistike. Oblika peterokrakega petkotnika je bila značilna za tedanji jedilni pribor.

7. skulptura:
Je bila ukradena leta 1943 za časa kralja Velikega Makedonskega Karla. Obris krvi se še vidi na krvavih packah.

8. skulptura: MLEČNI IZDELKI
Posoda za jogurt iz Mezopotamskega rodu. Prikazuje nam veličastnost in pohotnost tistega časa.

9. skulptura: DIVJA SVINJA ALI KIKLOPSKI NOSOROG Z ENIM SAMIM UŠESOM NA SREDI ČELA

10. skulptura (takoj izza) Svetlobni pramen Madone Di LUCIJA
Nastala je pod vplivom španskega barvanja las.

11. skulptura: MINIATURA V DIAGONALI
Delo modernega japonskega šovinista JUG-SOF-MOD, ki nas opominja na stiske in kako majhen je ta svet.

12. skulptura: TURIST
Kompleks bogokletnih nravi, čudežen splet narave in človeške nravi. Scena turista prevzame v svoje zlovesne objeme.

13. skulptura: GROBNICA GROBJANA GROBOŠKEGA
Le-ta je bil večno in večino svojega življenja že z eno nogo v grobu.

14. skulptura: RUSKI SKAFANDER
Diši po obarvanem pudingu švedskega izvora. (v originalu BUDINO)

15. skulptura: BAROK
Vse v stilu baročne misli. Ena izmed mnogih skulptur predstavlja Baroka s Stroncijem v naročju. Zelo len in tudi IGOR IN MARIJA DE HOČE- španskega modelatorja von PaVSA (njenege očeta).

Prav tako je izjemen primer ne ve se katerega avtorja, ne ve kaj predstavlja, niti od kod je.

16. ZEMLJA V ODORU
Prispevek Osesa Isufa k mendarodni rešitvi OPECA. Kip je na-

rejen iz ogrizkov gnilih jabolč. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. BELA HALJA iz začetkov angleškega tekstila.

Se zgodilo je

V predmestju. Na robu mesta je hiša. V hiši kopalnica: za umit. Operem si roke. Pozneje čez kako uro? ali dve? še tole glavo. No, opral sem si jo pač! tole glavo! kadar se mi jo je ravno zahotelo oprati. Pojedel sem tudi kaj. O, si sprazil mehko kuhana jajca. Kokoške pa odrli do golega in jih nagnal v hladilno skrinjo.

Na robu mesta je hiša. V hiši hladilna skrinja. V skrinji mrlič. V njegovem hrbtu SUPER SILVER GILLETTE. V hladilni skrinji, ta biva v hiši na robu mesta, je mrlič. V njegovem hrbtu nož. Rezilo med šestim in sedmim in osmim rebrom. V ročaju šivanka, usločena, zašita naravnost v mrličovo oko. Mrlič je že mrtev. Jajce na oko? sprazeno! rumeno! Lupine zdrobim ter vržem kokoškam: vesele! jih kokokodaje pozobajo. O, prav prisrčne živali! o ja, zelo prisrčne... Kmalu pa... toda kmalu spremenim mnenje. Ker? Saj so se tako udomačile in sparile med seboj, da jih je polno stanovanje. Razkokodakale so se celo v kopalnici, celo v spalnici, celo v kuhinji, celo na podstrešju, celo v kleti itd. Hudo se razjezim: jih našenem v hladilno skrinjo. Nekoliko so užaljene, zato se zmečkam, zato jim zapojem uspavanko. Nežno mi položijo utrujene glave v naročje in tiho tiho zaspijo.

Noč. V predmestju. V hiši na robu mesta se utrne luč. Tišina. Noč. Molč. Tišina... Nenadoma pa nekje od zunaj: ali? kaj? Skratka, nekje globoko v meni, že skoraj pri ledvicah, skratka nekje, kje? v ledvičnem kanalu zažvižga ščipanček. Ščipančku se pridruži še četrti, še šesti itd. Zmrza me. Stopim do hišnika. Prebudim ga in z ledenim pogledom prisilim, da zakuri ogenj. Nato ga pahnem v centralno kurjavo. Potem se vrnem v svoje stanovanje. V stanovanju vlada prava polarna zima... Se preden sem utegnil iz hladilne skrinje izpraskati smuči, me požre beli polarni medved. Dalje nisem pisal.

Kdaj kdaj

Zjutraj sta prišli dekleti. Odprl sem. Dekleti pa sta odprli še bolj. Porinili, potisnili sta me nazaj nazaj, globoko globoko nazaj v notranjost stanovanja. Po razmetani kuhinji sta? po mizi sta razstavili kakšnih šest različnih knjig in knjig.

Spregovoril sem prvi a še zdaleč? kje pa! še zdaleč ne zadnji. Kupil sem knjige. Popili smo čaj z rumom. Nato sta se poslovili, češ, drugo nama je dolga pot, češ, tako kratek je dan. Odšli sta. Jaz pa v kuhinjo, kjer so me knjige že nestrpno pričakovale.

Pograbil sem prvo, najbližjo in... Odprl sem na prvi strani in... Toda prekleto sem se uštel. Knjiga ni bila knjiga!?! ne! temveč nekakšna kulisa za film o knjigi. Zelo sem se začudil! Če bi se čudil še bolj!?! bi jo skupil! Izza kulise namreč ni bival film, temveč neka druga knjiga, podobna prvi, a tako velika, da me stranica, ki sem jo z magnetnim pogledom vlek od nase: zaprla vase.

Znašel sem se v popolni temi. Pomislil sem: popolne teme ni! In ta utesnjenost? Tudi utesnjenosti ni!?! Če bi ne bilo prostora? če bi ne bilo širšega, bi ne bilo ne mene, ne teh stavkov. Toda moj, nek moj pogled vidi tudi mimo stavkov stavkov... torej objame tudi vse ostalo. Torej? torej! torej sem ostal čisto sam. Prižgal sem radio. Na sporedu so bila tretja jutranja poročila.

(majklspiel)

Skoki okno je že tupal prvi ali tretji sončni žarek. Pisal sem dolgo v noč, zato se mi še ni ljubilo zapustiti postelje. Toda? zvonec na vratih je neutrudno neutrudno neutrudno zvonil in zvonil in zvonil zvonil. Sklonil sem se k oknu in polslep pogledal v dan. Prišli sta nasilni dekleti iz PREŠERNOVE DRUŽBE. Nisem jima odpril! Pograbil, raje sem pograbil najbližjo knjigo, jo odprl na prvi strani ter bral: dokler nisem oslepel.

Spomnil danes

Spomnil sem se zgodbe, ki sem jo doživel. Ja, kar nekaj let je že

sem nanesel barve po paleti brez robov... barve po paleti brez robov... brez robov... robov...

Pomočil sem čopič. Pritisnil močneje na pedala. Pomočil čopič v zeleno in naslikal prvi list. Pri Kamnici drevored. Znova sem pomočil, tokrat v rumeno... Hitreje gonil sem hitreje in... Pomočil sem v: in kaj kmalu se je zmočil. Sklenil sem, da bom prespal kar na kolesu. Zaprl sem oči ter gonil ter divjal ter brzel hitreje: hitrejši od trših predmetov, ki so mi mnogokrat prekrizali pot... Zjutraj pa?

letel sem višje, višje! ter kmalu prispel na vrh. Vsedel sem se na kamen, da bi se nekoliko odpočil od napora. Toda kmalu se je odkotalil nizdol. Spotoma je povozil ptičko, ki se mi že dolgo ni več prikazovala, ki mi že nekaj časa ni več kazala poti. Zgrozil sem se! onemel! A se kmalu domislil! Domislil sem se: če sem na vrhu jaz? je na vrhu tudi ptička. Strinjala se je! zato sva skrbno sestavila pomečkane kosti in perje. Ptička! na vrhu sva: kaj mi še lahko pokažeš? Lahko ti pokažem... Sunkovito sem jo prijel za kljunček! toda razumi me ptička! prislunni mi poslušaj ptička: ali si pozabila? saj ptičke vendar ne govoriš!?! Prestrašeno je zamahnila s krili, da mi je v rokah ostal le kljun. Iz neba, ki ga pravzaprav ni bilo!?! saj sva bila na

vrhu, se je vsulo perje. Zgrabil sem najbližje pero ter napisal naslednji ljudski pregovor: čiv čiv čiv! izmislil sem si ga sam, a je kmalu ponarodel, saj ga že vrabci za šolo.

Je se premaknila

Šel sem v mesto. Rad hodim peš. Rad se tudi vozim z avtobusom. Še večkrat pešačim, takrat sem pešec. No, pa to zgodbi ni tako pomembno. Res pa je, da zelo rad hodim. Če me nekaj? prime! pa nenadoma pričnem teči, ali celo poskakovati, se kotaliti, riti v zemljo itd. A tudi to? zgodbi? kot je tale! ni važno! kdo ve? ali je? ali ni? jaz je zaradi pomanjkanja številčnic? ne bom stokrat vprašal. No! no! no, kje smo ostali? Aha,

vstopil sem v povedano iztis kolesom se zel tokrat sem se umestnih! vzrol popeljem s zgradbo: stooos no!! Da se ne bi izgubil v gneči, koliko razmak sami: tako! zda Razpihal sem s spustil z zmajem zmaj! odpeš nekako le izvil zvekel! stekel! nekim avtobus rekeli se rekeli delu avtobusa ime Certus. Me tebi?

Z bežnim po barval stekleno

minilo! No? in danes sem se spomnil! Sklenil sem! da se bom! vsaj poskusil! se bom spomnil! še podrobneje! na neko zgodbo! iz moje še ne tako davne preteklosti. No, pravzaprav? je od tedaj minilo kar nekaj let... ja, kar nekaj let... nekaj let... let...

Nekoga zgodnjega pomladnega dne sem moral v šolo. Ker sem obiskoval Pedagoško gimnazijo, prav tako se je imenovala ta ustanova, sem, pa četudi bi zahajal v neko drugo šolo! moral čimprej odriniti z doma. Zajahal sem kolo in gonil in gonil in gonil... gonil do onemoglosti. Bilo je tisto pomladno jutro! Pomladno!! Če vam to sploh kaj pove?? Meni že. Čakalo me je veliko dela. Ustavil sem se, ne da bi se sploh ustavljal, v gostilni Pri. Popil deci rdečega, razširil roke v pljučno vejevje ter odpihjal po ulici. Pri Arsu sem kupil, si nabavil čopiče, barve in barve barve barve. Nato pa vihravo mimo Pedagoške. Kam? Nisem vprašal: kam! naravnost v drevored! tisti pri Kamnici. Kar gonil sem gonil sem gonil sem ter tja in gonil gonil gonil! vozil brezročno, da sem z drugima dvema rokama lahko pregriznil tube. Zelena, rumena, oranžna, rdeča, modra... neurejeno, a s tihimi zimskimi prelivanji... oranžna, modra, rumena, rdeča... zelenooranžna, rumenordeča, rdečomodra, oranžnooranžna, ti-hordeča, mehokobnorjava, tesnobnokrvava, pobeglokniceča...

Zaradi neupravičenih! so me upravičeno? vrgli. iz vrtca. No, vrgli bi me tudi iz kakšne druge ustanove, iz kakšne druge gostilne, prevrgli bi kolo pred Vrata: a ga nihče ne najde.

Je zgodilo danes se

Dne 6. 2. 1985 sklenem, da bom zapisal dogodek, ki se mi je tega istega dne pripetil. Dogodek je potekal tako: "...!?"
Zjutraj sem vstal, sem pozajtrkoval in stekel ven. Na zraku sem si napolnil pljuča. Tekel sem na postajo za lokalca in ga lepo prosil! naj me odloži? nekje na zadnji postaji. Izstopil sem. Obronki gozdov so se nenadoma približali na dotik roke: zgrabil...! Grabil sem zrak v pljuča, da so veselo zapela hvalnico mojim, hval! poskakujočim idejam! in ideje so veselo zapele hvalnico mojim nenadejanim odločitvam. Vsi smo si zažvižgali neko zelo veselo pesem. Vsi!?! A vendar sva bila tako sama: jaz in ptička, ki mi je pot kazala. Pridno sem sopol ter nabiral kilometre. Tekel sem čez travnike, gozdove, jase, njive, polja, travnike, čez itd. Ko sem tekel skozi nek hlev se je zgodilo nekaj zelo nenavadnega! Poskočil sem, izkašljaj seno, ki se mi je bilo zapletlo v pljuča, zakašljaj sem še močneje, močneje poskočil, skočil, poskočil še močneje in kmalu... kmalu takorekoč vzletel!

1000 + en recept in nasvet

(Puno nekih stvari ima, što ne govore se svima...)

Naš specialist DR. Eggter je pripravil posebej za Vas nekaj načinov kuhanja jajc.

KAKO DOLGO KUHATI JAJCA?

1. Jajca je treba kuhati tako dolgo, da počrnijo.
2. .... dokler ne popizdijo.
3. .... dokler ne spregovori.
4. .... dokler ne odplodirajo.
5. .... dokler ne pričnejo jecljati.
6. .... dokler niso pečena.
7. .... dokler se ne predajo.
8. .... dokler jih lonec ne prebavi.
9. .... dokler imajo čas.
10. .... dokler ni transcendenca definicija za pol-krog.
11. .... dokler še nimajo časa.
12. .... dokler so to sploh še jajca.
13. .... dokler ne izveš, kako dolgo jih je treba vkuhavati.
14. .... dokler ne nehajo jecljati.
15. .... do stropa.
16. .... dokler ne pričnejo stavkati.
17. .... do številke osemnajst.
18. .... dokler kdo tega ne prebere.
19. .... dokler to nima več nobenega smisla.
20. .... dokler si niso podobna kot jajce jajcu.
21. .... dokler ima to sploh še kakšen smisel.
22. .... dokler to nima več nobenega smisla.
23. .... dokler je še vode kej.
24. .... dokler niso mehko kuhana.
25. .... dokler niso čaj.
26. .... dokler ne pride DR. Eggter in reče: »Nove predloge pošljite na naslov

KOLINSKA SLOVAN 54!

Pa pozdravljen! Loz Ptička

sa: se obrnil p njusti. Peljali s uživam v ovinkih. V oov vedno živi tist tnočutni občut opisal? Nenad tor Prostor. Pi šen odmik pro kot srce avtobi vilka 6, številka številka 45678 številka 83, sta oživi tista dežn vina ena slika o lika druga oblik

Moram pa gneči komaj prostor! in se ravname! do sm ne... Toda!?! tova vas zanim čala moja dogo ko je Certus P postajo sem Podobnih želja gospa. To je kazala! Nekolika kavalirsko spri pa se je tudi de preplašila mo in obstala in o. Znova sem ji n Premaknila je nogo, a jo, odit ma razumela, la, vrnila na do dno je propo koliko neorgani

BOJ PROTI DELU IN LEVIČARJEVA KULTURA

2. nadaljevanje

IZBIRA TEKSTA IN PREVOD IGOR KRAMBERGER

Tatovi časa so moderni razbojniki,
ki povsod prežijo na nas in
nas – kot v napadu – izžamejo.

Oskar Negt

V uvodu k prvemu nadaljevanju Oskarja Negta ŽIVO DELO, ODVZETI ČAS za vsako nadaljevanje prevedli še krajši prispevek iz almanaha Kalusa Wagenbacha FINTENTISCH. V prvem nadaljevanju je bil objavljen zapis Alexandra Klugeja, ničesar pa nismo povedali o avtorju.

Alexander Kluge se je rodil leta 1932 v Halberstadtu. Po izobrazbi je pravnik; ukvarja pa se s pisanjem proze in teoretskih tekstov in snemanjem filmov. Leta 1962 je bil član skupine nemških filmskih delavcev, ki je v Oberhausnu objavila dokument, ki je postal podlaga za razvoj novega nemškega filma. Skupaj z režiserjem Edgarjem Reitzom je v Ulmu ustanovil Institut für Filmgestaltung. Posebnost njegovega dela so skupinski projekti (tako pri pisanju kot pri snemanju). Ob knjigah, ki smo jih navedli v 1. nadaljevanju, je objavil še vrsto drugih knjig in posnel, kolikor je prevajalcu znano, 11 celovečernih in okrog 25 kratkih in dokumentarnih filmov.

Marksistični center pri Univerzi v Mariboru je 21. maja 1984 v Mariboru predvajal njegov film *Patriotinja*; v ciklostirani publikaciji DRUGA STRAN FILMA pa ga tudi natančneje predstavil.

Tokrat objavljamo zapis Petra Brücknerja za letni almanah založbe Wagenbach, ki je obenem predstavitev programa — za ZWIEBEL. V almanahu za obdobje 1984/85 smo našli naslednje biografске podatke: Rodil se je leta 1922 v Dresdnu. Odigral je pomembno vlogo pri razvijanju politične psihologije. Od leta 1969 je bil v Hannoveru (kjer predava tudi Oskar Negt) profesor za psihologijo. Večkrat so mu prepovedali predavati. Kljub temu je do konca življenja gostoval doma in v tujini kot predavatelj. Umrl je leta 1982 v Nici. Na koncu priloge so navedene knjige, za katere smo našli podatke.

Se nekaj je treba povedati. V prvem nadaljevanju smo omenili da bo v predelani obliki besedila vseh treh nadaljevanj predvajal Radio Student iz Ljubljane — v svojem nedeljskem večernem programu, v terminu TEORETSKI PRAKTIKUM; pozabili pa smo navesti, da so vsa tri nadaljevanja tudi teoretska podlaga ciklusa KULTURA MNOŽIC, MNOŽIČNA KULTURA v salonu ODPRTE UNIVERZE.

Ciklus je obsegal štiri predavanja. France PROSNIK je predaval 27. februarja 1985 na temo *Množične histerije v zgodovini*; Ervin HLADNIK 6. marca na temo *Razlika med teorizmom in Delavsko avtonomijo*; Jože VOGRINC 13. marca na temo *Množična kultura, mladi in glasba*; 20. marca je na zadnjem predavanju Mirjana ULE predstavila *Alternativna mladinska gibanja v Zahodni Nemčiji*.

Razumevanje prevedenih tekstov je olajšano, če nekoliko poznamo značilnosti sodobne Nemčije, zato opozarjamo na zanimivo knjigo, v kateri je mogoče dobiti dovolj podatkov o dogajanjih v Zvezni republiki Nemčiji — o njenih političnih in kulturnih ustanovah, osebnostih itd.: Anton RUPNIK *V znamenju „D“*. Politični profil Zvezne republike Nemčije. Zagreb: Globus, 1982.

PETER BRÜCKNER: O MORALI LEVICE

Med častivredne drže, ki jih je naša meščanska kultura pričakovala od posameznika v prejšnjih časih, spada pozorna obzirnost do čustev drugih. „Pravi gospod“ devetnajstega stoletja je v to držo vključeval svojega služabnika in svojega lovskega psa. Čeprav gre torej za prvotno gosposko vrlino, pa nikomur izmed nas ne bi včasih slabo pristajala; saj nam tudi zmeraj godi, če smo deležni užitka te drže.

Tej vrlini je nato v fazi njene demokratizacije bila za odvetnika otroška soba izobraženih meščanov dvajsetega stoletja. Če so starši dve-ali triletnemu otroku zaklicali, da naj bo „previden“ ali „počasen“, kadar je imel opraviti z lomljivimi rečmi, so imeli v mislih prav navedeno vrlino. Ker pozorna obzirnost predpostavlja čut za posebnost tega, kar je pred nami, in ga je tudi izurila (lomljivo? senzibilno?) — srečni so zaljubljeni, ki so tako pozneje postali drug za drugega objekt —, so k obzirnosti spadale tudi posledične in stranske vrline. Predvsem vzvišanje v druge (drugo) in v specifične situacije: vzvišanje, ki je bilo udeleženo — saj je hotelo nepotrebno breme, bol, strnje, prizadetost.

Tako izoblikovanega otroka socialne izkušnje na igrišču, v otroškem vrtcu in v šoli prisilijo, da postane pristranski: da je za tiste, ki zmeraj trpijo, in proti nasilju, ki jim je brezobzirno storjeno. Verjetno se bo slej ko prej pri tem znašel v konfliktu z razredno večino „peer group“, nenadoma se znajde osamel. In če kljub vsemu ostane tak, da se vzvišja, bo nekega dne prišel do zle izkušnje, da obstoji v svetu okrog njega infamija — taka, ki se otroku prikaže kot prvobitna, kar torej pomeni nesprejemljiva. To povzroča strah. In najkasneje s to izkušnjo se zave. Toda že njegova pristranost, njegovo sočutje, njegovo razumevanje za specifične situacije — tudi rezultati tistih „Previdno!“ in „Počasi!“ njegovih staršev — vnesejo v otrokov način življenja element razločevanja, torej kognitivnosti, spoznavanja; tudi zato, ker njegova lastna zaščita pred poškodbami predpostavlja razumevanje, dojetje situacij in oseb.

Razumeti druge, to kasneje povzroči probleme „pristranosti“ — žrtve in storilci so včasih ena oseba, tega se nauči otrok, ki se vzvišja in zaveda. Kaj storiti? Slednjic se nauči v jeziku ljubiti instrument, ki hoče pomiriti, poseči vmes, celo privedi do sprave — tudi v „notranjem monologu“; jezik, ki seveda včasih lahko privzame svojevrstno ostrino, kar je posledica pristranosti in razumevanja, ki torej zadene druge, jih prestraši, da, prizadene; čeprav hoče odraščajoči otrok pravzaprav mir — brez boli.

Kako pa naj iz te srčne ali meščanske etike nastane morala gibanja *new leftism*? Ne neposredno, in v novem kontekstu. „Nova levica“ se pa ohranja še v obdobju odraslosti, kar je lahko — po natančnem opažanju Trockega leta 1912 — značilnost izobražene mladine, torej takšne, ki še ni zavezana meznemu delu: zanjo se vprašanja vesti postavljajo z vso silovitostjo. Toda vest se ne spotakne ob npravno zlo, kakor bi si to želela meščanska (ali kar krščanska) vzgoja, temveč ob *historično zlo*, torej ob to, kar ljudje zgodovinsko naredijo drug drugemu; problem zato ni greh, temveč nasilje — nasilje gospostva, eksploatacije, vojne. Kajti vest se izoblikuje v sočutju z žrtvami.

Vsa protislovja tiste otroške oblike občevanja, iz katere sem izhajal, se zdaj zastavijo z ostrino odraslosti — in če je vse po sreči — s svetovnozgodovinsko sapo. Potreba po pravičnem miru postane, denimo, militantna, ker je politično poučena, kako hoče gospostvo voditi spoprijem z mirom: v mediju nasilnosti, in ker se še naprej srečujejo s „prvobitno informacijo“. Mir torej postane nekaj, kjer *sprava ni mogoča*. Zdaj, v sferi prakse, nenehno nastaja nevarnost, da se momenta ločita drug od drugega in se absolutizirata — na eni strani v legalizem (zakonitost) in v teror na drugi, v „ponotranjenost“ in v zločin. Ali: na eni strani postane fetiš „ljubezen“ na drugi „sovrastvo“.

Enako pa velja za (politično-historično kočljivo) razmerje med hotenjem po resnici (spoznanjem) in pristranostjo, ki se je zastavilo že vzvišajočemu se otroku. Poučeni smo o tem, da iz absolutizirane pristranosti, torej takšne, ki se otrese hotenja po resnici — na primer sekte, „stranke“ — izraste zgolj antagonistična gospostvena ureditev (očiščena naspol humanih konvencij stare oblike gospostva) in nikoli ne nastane alternativna ureditev, kar pomeni, taka, ki izgubi svoje gospostvene značilnosti, ker se zmanjša diferenca med vladajočimi in vladanimi. Toda „pure“, objektivistično skrivljeno prizadevanje za spoznanjem, ki ne vidi z interesi in izredno pogoje-nega zloma v globinah ali višinah „resnice“ in njene logike, koristi samo obstoječim razmerjem sil.

Slednjic se znova zaostri problem „situacijske osamitve“ in razmerja do „peer group“ na ravni družbene prakse. Morala, ki hoče spreminjati, omogoča organiziranje posameznika, ga naredi vsaj pripravljenega za kooperacijo, kar je že posledica socialnega značaja, sočutja, vzvišja in obzirnosti. In vendar: če njegova „stranka“ podleže enemu od zarisanih protislovij — samo še mir ali samo še nasilje, samo še teorija ali samo še pristranost (ki bo nato

historične, človeške detaje odstranila kot agente kontrarevolucije, tako J.-P. Sartre), če njegova lastna skupina zracionalizira problem „infamije“, ga naredi za nepomembnega ali pa sama postane infamna — potem mora posameznik biti tako močan nasproti svoji „stranki“, da napravi, kar je že zdavnaj napravil v svoji trmi do celote, do gospostvenih povezav: da ne sodeluje več (z izrazom „pristranost“ prevajam nemški izraz „Parteilichkeit“, ki ima dva pomena: ob navedenem in uporabljenem še usmeritev stranke, upoštevaje te usmeritve). Vrlina, da v nekem primeru ne sodelujemo, ki smo jo izurili v otroštvu — to bi bila, individualno in „na levič“, avtonomija.

„Moralist“ se osami; kar je vsekakor protisloven položaj, česar verjetno ni treba še utemeljevati. In preizkus za moralo levice je, če posamezniku uspe in koliko mu uspe — kar velja tudi za posameznike na drugi strani, za „prijatelje med nasprotniki“ — vzdržati to protislovje in ga v sebi pomiriti; brez kapitulacije pred historično zlim, pa tudi brez odpovedi diferencirajoči zavesti in vzvišjanju. Da: to, ali ohranimo kos „pozorne obzirnosti“ do drugih, lahko v primeru historičnega konflikta prav tako spada v preizkušnjo naše morale.

Najprej je bil to prispevek za ZWIEBEL 1980. Ponatisnjen je v zbirki esejev Petra Brücknerja *Vom unversöhnlichen Frieden*.

Prevedeno iz knjige FINTENTISCH. Ein Almanach. Geschichte, Bilder und Gedichte aus 20 Jahren. Berlin: Klaus Wagenbach, 1984. str. 129—131.

OSKAR NEG: ŽIVO DELO, ODVZETI ČAS

III. Razširitev političnega mandata sindikatov (odlomke iz uvoda v tretji del)

Šele časovna perspektiva, ki sega onkraj posameznega dneva, posreduje tisto *svojeježno potrpežljivost*, ki je nujna, če hočemo vzdržati historični boj za delovni čas, in ki hkrati prepreči, da bi kratkotrajne zmage propagandistično *poveljevali* in poraze morali *potlačiti* z resignacijo. Da bi lahko tako perspektivo razvili v praktičen namen, je po moji oceni potrebna *razširitev političnega mandata sindikatov*.

Preden se lotim teh razširitev, ki so zame zgodovinsko nujne in praktično-organizacijsko že v zamudi, se mi zdi koristno, da nekoliko pojasnim pojem političnega mandata.

Širši javnosti so postali znani predvsem konec šestdesetih let potekajoči spoprijemi okrog tako imenovanega *političnega mandata študentov*. Radikalizirana kritika ohranjanja, v zahodnonemški povojni družbi povsem restavrirane strukture univerz in šol je spodbudila študente, da zavestno prestopijo meje, ki jim jih je glede možnosti za izražanje predpisal zakon o visokem šolstvu, možnosti za izražanje so namreč bile oprte zgolj na njihovo korporativno in prisilno članstvo v zastopniških telesih (občih študentskih odborih — Allgemeine Studentenausschüsse), in da sprejemajo politične izjave kot nekaj, kar študente prvinsko zadeva, podobno kot njihovi socialni interesi. Še na začetku šestdesetih let so pristojni politiki v Zvezni republiki po večkrat in z obžalovanjem ugotavljali kot temeljno potozo *nepolitičnosti* študentskega vedenja, da živijo študenti v slonokoščenem stolpu. Ko pa so študenti razvili oblike samoorganizacije in množičnega protesta in si ustvarili novo politično govorno sposobnost ki je bila navzkriž z utečenim simbolnim sistemom oblasti obstoječe ureditve, so na to gledali kot na dogajanje, ki vnaša zmedo v institucionalne delitve dela in ogroža demokratično družbo nasploh. Boj z okopov, ali je politični mandat študentskih zastopstev dopusten ali ne, ponekod še traja, toda izgubil je svojo razdiralnost; povsod, kjer so sprejeli politična stališča, ki so jih formulirali univerzitetni organi, učiteljska zborovanja ali občinski študentski odbori, so jih zmeraj skušali pravno spodbiti, toda v znamenarljivo majhnem številu primerov je prišlo do sodnih posledic.

Kar sploh ni tako presenetljivo. Medtem že skoraj ni institucije v tej družbi, ki ne bi opravljala *nobene*ga političnega mandata. Interesna združenja kmetov, industrije, trgovine sprejemajo kot nekaj samoumevnega da v imenu svojih članov — kdorkoli to že je — dajejo izjave o političnih volitvah; posestniki in poslovodje blagovnic in podjetij brez vsakršnih zadržkov izvajajo pritisk na delavce in nametščence in jim namignejo volilne odločitve za določene stranke; nekaj podobnega počnejo cerkve in zdravniška združenja. Če bi hoteli resno razčistiti, ali so vsi navedeni upravičeni do takega vplivanja, potem bi morali natančno vedeti vsaj to, kaj je jasna razlika med organiziranim interesom in politiko. *S tako razločujočo definicijo razpolaga samo povsem organizirana oblastvena država*. Pri lastitvah političnega mandata večinoma sploh ni opravljen noben zbor vseh članov omenjenih organizacij in združenj, kjer bi demokratično sprejeli politično odločitev; kljub temu pa so namignjene ali sprejete odločitve, ki presegajo neposredni interesni horizont prizadetih in so primerne, da družbene razvoje potisnejo v določeno smer. Pri razlikah glede javne opaznosti opravljanja političnega mandata gre izključno za razlike v stopnjah distanciranosti do obstoječih razmerij in gospostva; bolj ko so razmerja intenzivno potrjevana in utrjevana ali vsaj ni nobenega dvoma o njih, bolj sugestivne je videz, da gre za neideološke, čisto stvarne (strokovne) odločitve.

Če govorimo o političnem mandatu sindikatov *, potem v smislu, da nobena družbena organizacija v tej deželi ni na podoben način in s primerljivo množičnostjo legitimirana, da celotni javnosti pove, katero *družbeno ureditev* je treba zavreči in za kakšno *družbo si prizadevamo*. Gre za odločitev o celotni organizaciji družbenih razmerij, kakršna se nam zdi zaželena in za katero smo se pripravljani in odločeni boriti. Boj za skrajšanje delovnega časa ni bil nikoli zgolj vprašanje ozko sindikalnega zastopanja interesov, saj zadeva razdelitve časa v celoti življenjskih povezav med ljudmi, temveč je bila vsebina njegovega cilja zmeraj tudi, čeprav to včasih ni bilo izrečeno, sprememba socialne in politične strukture družbe. Formulirati to zavestno in samozavestno kot integrirajoči del družbenega koncepta, v katerem so na njegovi praktični strani preklicane tehnike pogajanj *znotraj* nedotaknjene socialnega partnerstva, ki so zaradi bojnih ritualov povzdignjene, je *samo po sebi napad na strukturo privilegijev* v obstoječi ureditvi gospostva.

Dosedanji običajni mandat sindikatov se je v bistvu omejeval na zastopanje interesov svojih članov v razdeljenem boju s kapitalom. Toda to ne bi bila razredna družba, če bi mehanizem samoomejevanja zmeraj deloval brez trenj. V zgodovini Zvezne republike imamo celo vrsto primerov, ki kažejo, kako lomljiv je ta mehanizem, če javna tema postanejo *eksistenčne politične odločitve demokratične ureditve*: boj za zakon o obratnih pravilnikih in soodločanje v prvih letih republike so tak primer opravljanja političnega mandata; drugi so množične demonstracije in izjave glede ponovne oborožitve in o načrtovanem opremljanju zvezne vojske z jedrskim orožjem. V vrsto najboljših sindikalnih tradicij, ki so na ravni družbene odgovornosti za celoto, spada tudi odpor proti zakonom o zaščiti države (Notstandsgesetze), kjer so v odločilni meri sodelovali prav sindikati. Komaj je še treba posebej omenjati, saj spada to v neposredni sedanost, herojski boj kovinarjev v Poruru pozimi 1978/79, ko je bila prvič na določenem področju pri tarifnih pogajanjih resno postavljena zahteva po 35-urnem tednu, zahteva, ki jo je sprejel kongres industrijskega sindikata kovinarjev septembra 1977, in pri tem je bil *politični* pogled izrecno usmerjen k brezposelnim, ki so nabrekli v milijonsko vojsko.

Zakaj se sindikati čutijo odgovorne za to? so se takrat mnogo spraševali. Ali nista za mizerijo kriva predvsem gospodarstvo in država? Ali naj torej ta dva poskušata odstraniti brezposelnost, ki bremeni njun dolžinski konto! Kdor je tako govoril, je neproblemsko ponovil staro ločitev med *interesi* in *politiko* v pruski oblastveni

državi, ki je odsevala v delitvi dela med sindikalnim zastopanjem interesov in splošnopoličnim mandatom, ki je bil pripisan socialni demokraciji, to ločitev so izurili v dolgi tradiciji. Toda današnja kriza, ki vdira v poslednje pore družbe, politizira vse, česar se dotakne; kjer podjetniški tabor gleda na sindikalni boj za skrajšanje delovnega časa kot napad na socialnoekonomsko strukturo družbe in na tarifno politiko kot primer uporabe kapitalne logike, tam ni nobene alternative za politični odgovor sindikalne nasprotne sile. Vem, da taki politični odgovori, ki so formulirani brez občutkov krivde zaradi prekoračenja kompetenc, predpostavljajo načelno politično samorazumevanje v sindikatih. Tega ni mogoče doseči brez dolgotrajnega iskanja nove smeri.

Spremembe v samorazumevanju v tako razčlenjeni in v sebi protislovni množični organizaciji, kakršna je DGB (Deutsches Gewerkschaftsbund — Zveza nemških sindikatov), niso niti rezultat statutarnih in programskih sklepov posameznih sindikatov, ki v obliki modela predstavljajo novo odločitev smeri, niti sklenjenih, zgodovinsko in družboslovno dobro utemeljenih konceptov, v katerih je sindikat pomoljena pod nos idealistična lastna podoba in od zunaj postavljene moralne zahteve. Sindikalni funkcionarji so v splošnem tudi profesionalizirani zastopniki interesov posestnikov delovnih mest, kar pomeni, da so opremljeni s poklicnimi kompetencami, in zaradi preživetja organizacije bodo morali to zmeraj ostati: čeprav se čutijo individualno še tako osvobodeni prisile k pragmatičnemu delovanju, pa bo brezupen poskus, da bi predloge za razširitev opravljanja političnega mandata preprosto poveznili na obstoječo organizacijo. Sami morajo gledati na to kot na nekaj zanje osebno prvinekega. Sindikalni funkcionarji, ki so si ohranili živ pogled za problematične situacije znotraj sindikatov, morajo na lastnem telesu izkusiti praktično nujnost in neodločljivost, da razvijajo za njihovo rešitev diferencirane organizacijske modele. Če je pri reševanju določenih problemov udeležen tudi lasten interes, potem bodo razširitve polja sindikalnega delovanja in ciljna usmeritev k področjem odgovornosti za celotno družbo dobile trdno podlago pod seboj.

V treh poglavjih tretjega dela obravnava Oskar Negt naslednje razširitve političnega mandata sindikatov:

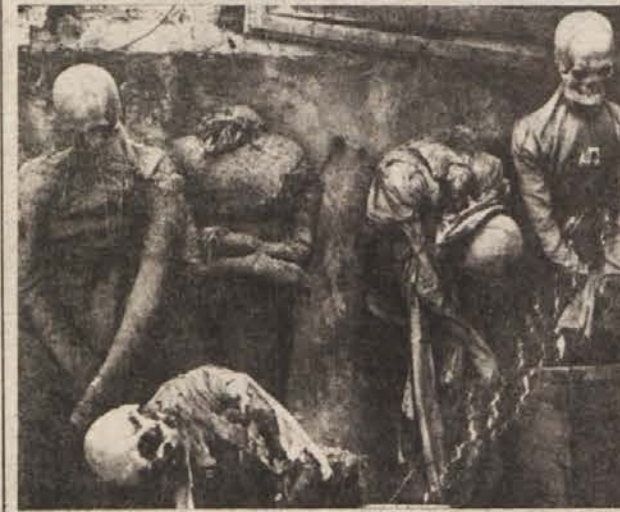
1. zastopanje interesov brezposelnih
2. kultura in industrija zavesti
3. mestne četrti in stanovanjski predeli kot drugo področje organiziranja (ob tovarni)

2. Okrepljen angažma za razvoj politične kulture — zaščita pred sekundarnim izkoriščanjem z meščansko industrijo zavesti

Odločno prevešanje delovnega in prostega časa, kakor ga uvaja 35-urni teden (natančneje: 7-urni dan v 5-dnevnem tednu), ne omejuje samo dela, temveč tudi prosti čas. Če danes lahko govorimo o tem, da bodo delovni procesi izpostavljeni povečanemu razmerju napetosti zaradi tehnološkega razvoja, ki v rastlinjaku mikroelektronskega pospeševanja produktivnosti še zdaleč ni končan, na mnogih področjih se je sploh šele začel. Na delovnem mestu nastajajo v meri, s katero se zmanjšuje telesnost delovnih postopkov in s tem povezana neudobnost obremenitev, novi konflikti s permanentno izmenjavo prevelike duhovno-psihične zahtevnosti in premajhne obremenitve. Nprekinjena pozorna pripravljenost, ki je potrebna za odčitovanje kazalcev aparata in upravljanje stikal, kar sproža alarmne signale ali začasno ustavi celoten produkcijski postopek, je presežna, pohajkujouča zavest, če jo primerjamo z dejansko zahtevanimi kompetencami posameznika. Vsekakor je z intelektualizacijo delovnih postopkov in z diferenciacijo oblik dela v naprednih vejah produkcije izgubljeno to, kar je v Popitzovih in Bahrdtovih raziskavah o družbeni podobi delavca imenovano kot elementi, ki oblikujejo identiteto: telesnost dela in skupna usoda delavcev. Nadaljnje skrajšanje delovnega časa bi lahko na mnogih področjih industrijske produkcije vodilo v napetosti zaradi protislovja med dano strokovno kompetentnostjo in dejansko zahtevanim delovnim vedenjem, ki bi posameznika tako zelo vezale na dano delovno mesto, da bi prišlo do desolidariziranja zaposlenih v obratu. To se ne bo zgodilo povsod. Od določene stopnje identifikacije naprej je seveda mogoče, da si produkcijski kvalificirani delavci ustvarijo nove možnosti za komunikacijo in delovanje; podvomiti pa moramo, če bo skupinska solidarnost, ki bo nastala in imela bolj poteze stanovske mentalitete kot česa drugega, izhodišče in model novega oblikovanja kolektivne identitete delavstva, ki bo posredovana z najbolj naprednimi oblikami produkcije.

Če se torej v tendenci razkrajajo stare identitete značilnosti delavčeve eksistence, ki so določene s položajem posameznika v produkcijskem procesu, pa čas, ki ga zdaj ne potrošimo več z delom za zaslužek, ne zadošča, da bi v temelju drugače definirali razmerje med odvzetim in lastnim časom. Dokler ima delo, ki je vezano na zaslužek, tako težo, kakršno je imelo v vsej dosednji zgodovini meščanske družbe, je prosti čas v znatni meri omejen na dva, med seboj dopolnjujoča se načina vedenja: po eni strani je nadaljevalno vedenje in na drugi strani rabi za kompenzacijo, psiho-socialno izravnavo utrpjenih mankov. Z nadaljevalnim vedenjem je mišljeno, da je ponotrjena delovna moralna, ki najde v obratu svojo materialno produkcijsko organizacijo, nadaljevana z aktivnostmi izven obrata, čeprav v drugačni obliki in z drugimi predmeti, denimo kot demonstrativno ne-delo, pogosto „v prostem teku“ (leerlaufend), in vedenje pri hobbyju, ki se tako dosledno drži normalnih delovnih pravil, kakor jih zahteva industrijski obrat. Kot kompenzacijo delovnega vedenja razumemo naravnost, ki ji gre zgolj za razbremenitve. V obeh primerih je prosti čas vezan na sistem pravil pri delu. Vse to ima opraviti s tem, da je odtujeno delo vsem dosedanjim skrajšanjem delovnega časa navkljub še zmeraj odločilen medij za človekovo razumevanje sebe in resničnosti. Če se zdaj mere časa obrnejo, če bo delovni čas vedno bolj kratek in bo znatno povečan obseg prostosti za dejavnosti, pri katerih je odločilna človekova suverenost nad časom, lahko pričakujemo, da bo prosti čas, ki ni več spet z delovnim časom, mogoče uporabiti za namene, ki jih ni več mogoče tako preprosto integrirati v gospodstvena pravila produkcije. Razširjene so objektivne možnosti za smiselno zapolnitev pridobljenega prostega časa, hkrati pa ustvarjene dodatne prilagoditve za industrijo prostega časa, da uvrednoti dodatno prosto zmožnost fantaziranja, da odcepi delavce od njihovih kolektivnih interesnih organizacij in jih podvrže sekundarni gospodstveni kontroli.

Pokaže se značilna razlika s prejšnjimi skrajšanji delovnega časa; njihova posledica je med drugim bila, da je bilo mogoče več časa uporabiti za sodelovanje v raznoterih organizacijah delavskega gibanja, ki so se kot splet vezale na celoto proletarskih življenjskih povezav. (Izraz Zusammenhang je težko prevesti v okviru, ki sta ga postavila O. Negt in A. Kluge v knjigi *Geschichte und Eigenninn*; označuje splet zvez, odnosov in mehanizmov, po katerih te zveze in odnosi delujejo; zdi se mi, da je glede na zveze, v katerih se izraz pojavlja, primerna rešitev: povezave — slovenski izraz poveza-va v množini; Lebenszusammenhang torej življenjske povezave.) Gotovo to ni veljalo za vse in za vsakega posameznega proletarca. A že v tridesetih letih zadnjega stoletja je bil eden od bistvenih utemeljiteljev elementov za skrajšanja delovnega časa ta, da je za delavce ustvarjena možnost za sindikalno in politično organiziranje šele z razbremenitvijo, od pritiska fizične in duševno-živčne izčrpanosti. Kot nam kaže zgodovina delavskega gibanja, so dejansko tako storili v vedno večjem številu, in prevzame nas, ko vidimo, kako z vsakim korakom pri skrajšanju delovnega časa raste tabor, v katerem sindikalno in politično organizirani delavci preživljajo svoj vsakdanjik. Večinoma sploh ni bila več potrebna nobena zavestna odločitev. Delavci so se organizirali na različnih ravneh svojih proletarskih življenjskih povezav, ki so jim pripadali od rojstva, zabarikadirani v velike družbene tabore, ki so ponujali naprave in možnosti za delovanje od zibke do krste, kot so takrat

rekli, od agitacijskega lista in zadrž do „izletov na deželo“ in delavskih športnih združenj; od jaslic do združenja umirajočih. Skrajševanja delovnega časa niso učinkovala samo glede stopnje organiziranosti delavstva in pri povečanju njihove socialne varnosti z oblikovanjem ustanov samopomoči, temveč tudi glede poperitve delavske kulture, ki je bila zasidrana v proletarske življenjske povezave in so se posamezniki v njej čutili varno spravljene; v kateri so govorili svoj jezik, imeli opravka z idejami, ki so izražale njihove interese in potrebe, izmenjavali izkušnje, ki so si jih sami pridobili med stankami in v političnem boju. To ni veljalo za vse delavce, a je za jedra delavstva, za rod kvalificiranih delavcev, ki je že tako v veliki meri dojel tradicionalno delavsko gibanje.

Kaj pa se bo zgodilo, če se bo pri nadaljnjih skrajšanjih delovnega časa še povečal svobodno razpoložljivi čas, pa kolektivne organizacije delavstva ne bodo oblikovale vsaj dela tega časa? Samo ostanki so še od stare delavske kulture; pa tudi ti so preoblikovani in potujeni z medijsko industrijo. Tega manka ni mogoče zapolniti s kulturnimi ponudbami, ki bi jih zasnovali sindikati; tudi gole udeležbe sindikalnih tovarišev v delu gremijev (sosvetov) radijskih in televizijskih postaj lahko nekaj prispevajo kvečjemu k usmeritvam pri kadrovskih odločitvah, praviloma pa nimajo nobenega vpliva na programske vsebine in na strukturo naprav. Nasprotno pa bi bile potrebne iniciative, ki bi bile izrecno usmerjene k razvoju žive politične kulture. Izrecno govorim o politični kulturi, ker se mi zdijo vedno bolj vprašljivi tisti poskusi oživljanja delavske kulture, ki so ločeni od politične kulture; delavska kultura predpostavlja razredno pogovorno človekovo eksistenco, v kateri je človekov predstavniki svet o zgodovini svojega lastnega življenja tako rekoč usodno obvladan z dosedanjim sistemom zaslužka. Ni več mogoče govoriti o tem tako izključno. Kaj pa je politična kultura, pri razvoju katere bi lahko imeli sindikati poseben mandat?

Najprej moramo ugotoviti, da se človekova kulturna identiteta oblikuje po zakonitostih in v časovnih ritmih, ki so v načelu drugačni od tistih, ki jih moramo upoštevati pri ureditvi upravnega organa, gradnji jedrske elektrarne ali produkciji blaga. Če je naše izhodišče navedena ugotovitev, lahko natančneje zajamemo vprašanje o politični kulturi. Način, kako neka družba obravnava svoje politične intelektualce, je zanesljivo znamenje za to, v kakšnem stanju sta svoboda in enakost oz. nesvoboda in neenakost; morda se bo na prvi pogled to zazdelo kot neslano popačenje dejanskega družbenega pomena intelektualcev in njihove dejavnosti, ki je oprta zgolj na kritično delovno zmožnost. Vendar sploh ne gre za nedvoumno določljivo moč, zaradi katere bi bili za tajne prakse gospodstvenih sistemov spotakljivi politično angažirani intelektualci, temveč je taka že zgolj njihova javna eksistenca, drugačnost njihovega življenja in mišljenja, zaradi česar so indikatorji družbenega ustroja; Peter Brückner je to imenoval svojeglavo odklanjanje poslušnosti, ki misli za korak naprej.

Goebbels je menda rekel, če slišim besedo kultura, potegnem za revolver. Brez četa za vse, kar ogroža gospodstvo, zanesljivo ni bil; prizadeti so vedeli, koga s tem misli. Kulturo kot produkt „pred oblastjo varne notranjosti“, kot je to imenoval Thomas Mann, je dejansko mogoče praktično neokrunjeno integrirati samo v barbarske sisteme. Vemo za nadzornike v kacetih, ki so s posebno ljubeznijo igrali Beethovna in Schuberta. Pesmi, ki nimajo več svojih živih interpretov, filozofski sistemi, na katere se ne navezuje, kdor se drži njihove prvotno vsebovane resnice — vse to, kar je potem z določno upravičenostjo obravnavano kot kulturna dobrina, kot mrtvo delo, je brez nadaljnega združljivo z gospodstvenimi sistemi. Malo so doslej naredili sindikati, da bi za bistveno produkcijsko predpostavko vsakršne politične kulture priznali kritično delovno zmožnost intelektualcev, ki se ne pustijo takoj zapriseči in zapeljati na postave in sklepe v pragmatični solidarnosti s kratko sapo, in to za produkcijo takšne politične kulture, ki bi duhovno-moralno okrožje njihovih področij delovanja varovala pred pritiskom konservativnih ideologij. Vse preveč pogosto so še naprej predli nemško niti izenačevanja kritike in razkroja in ignorirali izkušnje, ki so jih imeli prav v Nemčiji zaradi tega usodnega povezovanja, da je v sedanjih bojih za delovni čas mogoče jasno prepoznati novo določitev razmerja sindikatov do intelektualcev.

Temeljno nezaupanje v kritiko, ki sem ga omenil, ima zmeraj tudi socialnopsihološko stran, ki ima temeljni pomen za stanje družbe v celoti. Manj ko je javnost definirana z razsvetljevalnim in sporazumevalnim delovanjem, obstaja torej zgolj iz reprezentirajoče javnosti, bolj se družba nagiba k temu, da svoje kritične intelektualce obravnava po starem arhaičnem običaju. Na vse nesreče gledajo kot na njene povzročitelje, izločijo jih, pošljejo iz dežele, ubijejo ali vsaj diskriminirajo kot nevarne kolovodje.

Za nemško zgodovino je značilno, da razsežnost političnosti zakrneva v sorazmerju z umikanjem kulture v notranjost, v produkcijsko mesto pred oblastjo varne notranjosti. Posledica tega je radikalna ločitev notranjega in zunanjega, duha in moči, etika prepričanja in odgovornosti. Politika, ki jo je duh zapustil, in kultura, ki je tuja politiki, sta različni strani enega samega razvojnega zakona.

Moralnost in kultura spadata skupaj, kot je videl že Kant; če pa oblikujeta kraljevstvo notranjosti, nekakšno „utrdbo resnične svobode“, ki mu abstraktno stoji nasproti kraljevstvo nujnosti, potem je ves trud zaman, da bi kulturo razvijali kot nekaj, kar je obvezujoče za socialno delovanje. Odkar obstoji samorazumevanje „kulturonoscev“, je bil iz njega zmeraj izločen zunanji svet politike. Kultura se je umaknila v notranjost in postala to, kar lahko še danes pogosto zaznamo: postala je nadomestek politike. To je ena stran mučne situacije politične kulture v Nemčiji.

Če pa kultura nima nikakršne politične narave, kakšna je potem videti politika? Kje je v sistemu privilegirano mesto politike? Je to država, so to stranke in parlament ali celo mogočna združenja? Vsaka od teh institucij in organizacij je nekoč že bila predmet ostre kritike, da se prav v njih ne dogaja politika kot zavestni zgodovinski poseg v razmere.

Da bi v naši deželi prišli do substancialne politične kulture v smislu, ki bi bil primerljiv z drugimi zahodnimi deželami, je najprej treba razviti pojem politike, ki vključuje načela kulturnega sporazumevanja, kar mora biti povezano s samoumevnostjo politične etike odgovornosti. To pomeni, da vzamemo resno in v organiziranih oblikah razvijamo naprej tiste zastavke, v katerih se skuša izraziti substancialna politika, ki zadeva življenjske povezave ljudi; iz katerih so se izoblikovala emancipacijska gibanja, ki v dejanjih samosvobojanja znova spravljajo v sklad, kar je razpadlo: razlaganje preteklosti, ocenjevanje sedanjosti in pričakovanje prihodnosti, kar so odločilni elementi nove kulturne identitete, ki je konstitutivna za vsakršno smiselno politično delo. Kajti sedanje nelagodje v kulturi je hkrati nelagodje ob prevladujočem pojmu političnosti. Politična kultura označuje vsakdanje razmere, način, kako se ljudje sporazumevajo o življenjsko pomembnih problemih in kako sprejemajo odločitve. Samo v meri, s katero je politika vključena v vsakdanjik in pomaga pri javnem postavljanju vprašanj o smislu in pri tem vsaj provizorično in eksperimentalno predlaga odgovore na njih, lahko tudi velika kultura preteklosti s svojo vsebovano utopičnostjo znova pridobi vsakdanji pomen za človekovo praktično samouresničevanje, za razširjeno zaznavno obzorje njegove avtonomije in samodoločanja.

Tega ne zmore kulturna politika, kakor jo običajno razumemo. Ne zadostuje podpiranje muzejev in gledališč, da bi utemeljili politično kulturo. Kulturo kot promesse de bonheur, kot obljubo sreče, kakor je to opisal Stendhal, si lahko na ta način pridobi samo uživajoči opazovalec institucionaliziranih kulturnih prireditiv. Ko odide domov, znova odloži nedeljsko vedenje. Nezdgovinsko priklicevanje preteklega v sedanjosti ne odpira geta v kulturi vsebovanih resnic, temveč jih poniža na razloge za tolažbo in upravljevanje.

Politična kultura nastaja iz stiske, živi od zgodovine, ki je zapolnjena s sedanjikom, to pomeni, da je ni mogoče uvesti institucionalno. Preden lahko Bachovi in Mozartovi glasbi izterjamo vse-

bovano resnico, mora biti sedanja podlaga našega življenja tako pripravljena, da nas njuna glasba ne samo tolaži v naši bedi, temveč omogoči tudi zaznavanje perspektiv za njeno premaganje. **Kultura je nekaj elementarnega, produkcijske povezave, nikakor ne zgolj nebu idej.** To se pokaže že v prvotnem pomenu pri Cicero, v njegovih delih se beseda prvič pojavi v moderni uporabi. Cicero govori o kulturi animi, obdelovanju duše, pri tem očitno ni mišljeno kmetijstvo na velikih površinah in ne gre za nikakršen problem razdeljevanja v različnih sferah družbenega izražanja; prej gre za pretanjene prijeme v vrtnarstvu, za katerega so uporabna samo tista orodja, ki se v svoji podobi umerijo po objekti obdelave.

V tem razumevanju je kultura drug izraz za dejanski stroj konkretnih življenjskih razmer, je živo delo glave in čutov, človekova na poseben način izoblikovana sposobnost za zaznavanje in izkušnje. V tem je obvezujoče povezana s Kantovo temeljno zahtevo razsvetljevanja: „Imej pogum, da uporabljaš svoj razum brez vodstva nekoga drugega!“ — in ker ne gre samo za budnost razuma, je povezana s pomembnim pristavkom: **Imej pogum, da se braniš pred vsako obliko odtujevanja tvoje čutnosti!** Politična kultura, torej substancialne življenjske povezave, ki je vezana na najpomembnejše zadeve občestva in za katero je značilna osvoboditev kot prvo in določeno dejanje svobode, se izoblikuje samo v procesu emancipacijskih gibanj — v tem povsem ustreza razvoju, iz katerega je nastala nemška kultura in ki je dobil svoje najmočnejše impulze iz boja meščanstva proti fevdalno-absolutistični tradiciji, čeprav je bil ta boj že od vsega začetka zlomljen in ukrižan v red/urejenost.

Kar je opazno v današnjem zasuku k tradiciji v kulturi, pa je prav poskus, da bi obnovili kulturno hegemonijo konservativno-reakcionarnega tabora, ki jo je ta izgubil v kratkem socialno-liberalnem obdobju; kar želi doseči z izločitvijo centralnih emancipacijskih vsebin iz kulture, da bi ji snel njeno politično naravo: **razsvetljevanje, samoosvoboditev, konfliktno zavest, javnost.**

Absurdni vrh tega kulturnega zasuka je poblaznelost nove zvezne vlade pri polaganju kablov (za kabelsko TV in računalniški prenos podatkov), zasuka, ki je — kot letimacijska fasada — nataknen, nekako kontrapunktično, zavestno sproščeni gospodarški dinamiki po razbojniških pravilih manchesterskega liberalizma. Iste sile, ki zagovarjajo tradicionalizacijo kulture, po kateri naj bi družina znova dobila status temeljne družbene celice, so s skrajno zavzetostjo zaposleni s tem, da bi stanovanja in hiše še bolj kot doslej pokrili z vnaprej izdelanimi programi kulturne industrije — kar ima lahko raznovrstne učinke, zanesljivo pa ne enega, da bo odslej v družinah, v katerih so s pritiskom medijev že dodatno utesnili parcele vezi (medsebojne odnose), več priložnosti in večja pripravljenost za razvijanje lastnih kulturnih dejavnosti in za sporazumevanje o problemih, ki se dotikajo lastnih življenjskih interesov.

Deviza kulturnega boja, ki ga trenutno vodi konservativni tabor, je **depolitizacija**. Taka strategija pa ima svojo lastno dialektiko; na dan prižene tisto, čemur bi se na vsak način hotela izogniti. Hoče konsenz in integracijo, dejansko pa pospešuje cepitev družbe. **Politizacija vsakdanjika** pa je nasprotno bistvena predpostavka za izoblikovanje politične kulture. Družba, v kateri ni mogoče poznati nobenega napora, da bi ustvarili kolikor mogoče bogate in spontane oblike izražanja orientacij smisla, elementarnih interesov in potreb, bo v prihodnje kulturno vedno manj pomenila. **Odvzeti javnost radikalni kritiki**, kar pomeni: taki, ki se loteva korena človeških razmerij, demonstrativnemu postavljanju problemov, ki so, zadelani v privatnost, prisiljeni životariiti v področjih **zamolčane resničnosti** — to je določujoči mehanizem za tisto motenje ravnotežja med znotraj in zunaj, ki ga je omogočila tudi nemška politika katastrof. Kadar je javno nagrajevano nepremišljivo sodelovanje, ki mu gre zgolj za uspešnost, se je politična kultura že odpovedala svojemu duhu; ljudje dajejo znova prednost umiku v notranji prostor čustev in pomislekov in se zabarikadirajo v monade brez oken, ne da bi iz tega še zmeraj lahko nastal, kakor je v veliki kulturi klasičnega meščanstva, resnični laboratorij človekove produktivne sile. Kar lahko izrazimo tudi tako: **Etika odgovornosti spada danes med bistvene značilnosti politične kulture.** Vsebuje voljo za oblikovanje celotnega družbenega sožitja, voljo, ki se zaveda odgovornosti in predvideva načrte. Če pa se še naprej ohranja **etika prepričanja**, še naprej ni zlomljena nevarna tradicija pred oblastjo varne notranjosti.

Sindikati, ki se ne zavedajo svojega **kulturnega mandata** in se delajo, kakor da bi bili kultura in politika še naprej ločeni sferi, so v nevarnosti, da izgubijo več: kot samo svoj vpliv in sedanji kulturni obrat, ki se že tako najbrž dozdeva prenekateremu sindikalnemu funkcionarju nekaj nepomembnega. Že zdaj čakajo ogromni programi kulturne industrije in industrije zavesti na to, da **kapitalizirajo** povečane potrebe v prostem času. Dolgoročno je tvegano, da jih prepustimo drugim; konservativnim gusarjem kulturne industrije in industrije zavesti, kapitalističnim **produkcijskim javnostim**, kakršni sta Bertelsmann in Springer, privatni televiziji in privatnemu radiu, ki sta na pomolu, medijskim konzorcijem video industrije in vsem tistim podjetjem, ki pohlepno želijo uvrednotiti prosti čas, kontrolirati zavest in zadržati interese pred organiziranjem v emancipacijskih gibanjih. **Prav nič se mi ne zdi nerealna situacija, v kateri bodo sindikati dobili boj za skrajšanje delovnega časa v interesu delavcev in pri tem izgubili same delavce.** Delitev realnosti na dvoje bi dobila tako rekoč tragično dopolnilno sestavino: razcepitev na tiste, ki se izčrpavajo do uničenosti, in na tiste, ki se na smrt dolgočasijo.

V zvezi s tem lahko govorimo o priložnosti za sekundarno **izkoriščanje**, ki postaja ugodnejša, izkoriščanje, ki bi se ga monopolni mišljenja in zavesti v kapitalistični družbi zelo radi polastili in na katerega se toliko bolj iznajdljivo pripravljajo v svojih predvidevanjih, kolikor postaja kriza v zavesti vedno bolj jasno kriza sistema ali pa vsaj vpliva na njihove vsakdanje predstave. **Bolj za ponovno pridobitev kulturne hegemonije, kakršna je obstajala v povojnem času, je ena glavnih bojnih črt sedanjega konservativnega zasuka.** V minulih petnajstih letih, od začetka upora študentov in mladine in reformne politike socialno-liberalne koalicije, se je skrhalo marsikaj od tega, kar je bilo staremu konservativizmu v Adenauerjevem obdobju samoumevno in mu tega ni bilo treba posebej utemeljevati, je pa postalo vprašljivo; in ta praznina, to **zdrsnjenje zaupanja** v prevzete vrednote in načine vedenja, oboje je do nedavnega omogočalo 2. ljenje nemški oblastveni državi, je še zmeraj trn v očesu sedanji vladni koaliciji in njenim glavnim družbenim nosilcem. V medijih, v časopisnih redakcijah, po šolah in na univerzah so zato številne iniciative, da bi si izgnano kulturno hegemonijo znova pridobili s surovo kadrovske politiko in z izločanjem konfliktnih tem.

To pa je samo organizacijsko-ekonomska raven, na kateri poteka novi kulturni boj. Druga je vpeljava napredujočega razvoja mikroelektronike, ki je tako skokovito razširila industrijo zavesti, da danes še ni mogoče povsem predvideti njegovih družbenih posledic na spreminjanje mentalitete in osebnih naravnosti. Nihče se ne bo mogel prepustiti iluzijam o tem, da video in kasetna industrija s svojimi močnimi gospodarskimi skupinami v ozadiju zato dostavljata „na dom“ svojo kompaktno in premeteno diferencirano ponudbo, ki je prilagojena množičnim potrebam, ker bi hotela prispevati k človekovemu samorazsvetljevanju o notranjih in od zunaj vsiljenih odvisnosti. **Kar je tehnično pripravljeno in sili v uporabo, je očitno tako organizirano, da vnaprej prispeva k razkrojitvi, razpršitvi in fragmentiranju zavesti in vedenja ljudi in nima nikakršnega namena, da bi omogočilo politično organiziranje njihovih interesov in potreb in jim priskrbelo javni in kolektivni izraz.**

Kar se kaže kot strukturni problemi, tega ni mogoče zajeti s pojmom manipulacije. Jacques Attali govori v zvezi s tem o ten-

denci k „družbi samonadzorovanja“7). Kar ponuja kulturna industrija in industrija zavesti, uporablja za surovino interese in potrebe samih individuov; v tem je posebna nevarnost za emancipacijska gibanja. „Samo najbolj neumna teleta si sama izberejo klavca“ — ta Brechtov stavek še izhaja iz predpostavke, da moramo opraviti zgolj dejanje samorazsvetlitve, da bi se zavedeli svojih resničnih interesov; in tudi drugi njegov stavek posreduje vtis, kot da bi zastrje prihajalo od zunaj: „Kdor je spoznal svoj položaj, kako naj tega zadržimo!“ Kaj pa je to, njegov položaj?

Sprostitev časa lahko podpira avtonomijo, lastne dosežke in lastno produkcijo; toda to nikakor ni zanesljivo. Zaradi ponižanja

subjektov v „monade brez oken“, v bornirane konsumente samih sebe, je mogoče, da avtonomijo in prosti čas obrnejo proti subjektom, če ostane kapitalistična blagovna produkcija nespremenjena in se prisila k podružbljanju, ki so ji bili ljudje podvrženi v obratu, umakne svobodni, toda difuzni, nič več na predmetno dejavnost vezani asociaciji. Del lastne produkcije bo v proizvodnji nenehne pripravljenosti za plačevanje lastne tlačenosti. „Individui bodo industriji plačali za sredstva (terminala, naročnino za zaslone, dostop do pomnilnikov in posebne programe), s pomočjo katerih se sami producirajo, nadzorujejo sami sebe, da bi tako uročili svoj strah, svojo izoliranost, svojo bojazen pred marginalizacijo, nazadovanje, brezposelnost.“ (A. Gorz, *Wege ins Paradies*, Berlin 1983, str. 44).

V meri, s katero se socialna kriza zaostrojuje, se obstoječi gospodstveni sistem očitno trudi, da bi organiziral prav na kulturnih področjih dodatno legitimacijsko pomoč. Kjer to ni mogoče z namestitvijo umskih delavcev, ki so predvideni in plačani posebej za to, poskušajo z direktnimi posegi onemogočiti družbeno organiziranje emancipacijskih procesov. Če v tej zvezi govorim o razširitvi političnega mandata sindikatov, potem predvsem z gledišča, da bi lahko pri odločnih skrajšanih delovnega časa odigralo eksistencialno politično vlogo to, **kdo bo razpolagal s kulturno industrijo in industrijo zavesti.** Kajti fantazije, interesi in potrebe delavcev in vseh drugih v odvisnosti zaposlenih ne ostajajo za dlje časa tako rekoč brez gospodarja, nezasedene, kot smo se lahko naučili iz zgodovine nastajanja fašizma. Zasede jih ena ali druga stran: ali dodatna kapitalizacija v interesu obstoječega gospodstvenega sistema ali samodejavna organizacija, ki povečuje človekovo avtonomno prostost gibanja in ga naredi zrelejšega.

Pri tem se sindikati ne morejo omejiti na to, da bi se ukvarjali s kulturno politiko v običajnem smislu; celo produkcijska kontrola medijskih naprav bi se dotaknila samo institucionalnih vidikov tega problema, čeprav bi poseg dolgoročno lahko politično veliko pomenil. V prvi vrsti pa je nujno, da usmerijo precej več pozornosti in materialnih sredstev k podpori tistih zastavok in iniciativ, ki se dogajajo zunaj uradnega kulturnega obrata in v katerih se zarisujejo oblike politične kulture delovnih in delujočih ljudi, oblike, v katerih je kot smisel vsebovano samouresničevanje.

Sindikati bodo v prihodnosti dosti močnejše kot doslej izzvani z družbenim razvojem, da se resno lotijo napa za razcvet kulturnega samorazumevanja — ne samo zaradi dekorativne fasade, ki obšije trd boj interesov izza nje in ki se ji lahko pravzaprav odpove, temveč zato, ker je aktivna udeležba sindikatov v razvoju politične kulture te dežele bistvena predpostavka za to, da skrajšanja delovnega časa v korist razširitve časa za življenje prispevajo dejanske korake k osvoboditvi človeka in k demokratizaciji družbe.

Iz knjige Oskar Negt, *LEBENDIGE ARBEIT, ENTEIGNETE ZEIT*. Frankfurt/M-New York: Campus Verlag, 1984, so prevedene strani 123—127 in 140—153.

prevedel Igor KRAMBERGER
marc 1985

OPOMBE

*Beseda *mandat* izvira iz latinskega jezika in pomeni „zadolžiti“ (mandare); roka (manus) in dati (dare) sta povezana v eno samo dejanje. *Jaz dam, kar je v izvoru besede mišljeno povsem čutno, v roko nekega človeka nekaj, kar naj ta posreduje naprej; zaupam mu svojo stvar, s tem mu naložim zadolžitev, da v ustni-govorjeni ali pisni obliki nekaj opravi v mojem interesu. Zmeraj je v taki zadolžitvi vsebovano več, kot bi lahko uveljavil sam tisti, ki jo je naložil.*

** To samonadzorovanje ustvarja radikalno novo razmerje med človekom in telesom. Z očmi in očesi postajamo priče funkcioniranja svojih organov, ki jih zdravimo v vnaprejšnji konsumpciji. Nenehna budnost nad pravili normalnosti, strah pred boleznijo in smrtjo podžigajo samoprodukcijo konsumentov. Attali obravnava ta ekonomski mehanizem na primeru zdravstva: „Zaklinjanje zla postaja... ekonomsko vedno bolj donosno: strah postaja motiv za rastoč konsum. Naprave za samonadzorovanje se akumulirajo, konsumiramo psihoanalitične pogovorne programe in vedno večje doze halucinogenih sredstev. Da bi se seznanili s to prihodnostjo, zadostuje spremljanje tržnega raziskovanja farmacevtske industrije: strah, nervoznost, zavesi o lepoti, skrb, krivda, depresija, halucinacije, spomin, kontrola nevroloških motenj — to do projekti, v katere se bodo spustili laboratoriji prihodnosti. Organizacija zdravja bo industrializirana.“ (Jacques Attali, *Die karnibalsche Ordnung. Von der Magie zur Computermedizin*, Frankfurt/M-New York 1981, str. 249).

BIBLIOGRAFSKO POJASNILO

Prevajalcu je uspelo najti podatke za naslednje knjige Petra Brücknerja:

— „... bewahre uns Gott in Deutschland vor irgendeiner Revolution!“ Über Universitätsreformen. (v: *Wagenbachs Taschenbücherei* št. 6)

— *Das Abseits als sicherer Ort. Bericht über das Aufwachsen in NS-Staat.* (v: *Wagenbachs Taschenbücherei* št. 66)

— *Psychologie und Geschichte. Vorlesungen im Club 'Voltaire' 1980/81* (v: *Allgemeines Programm*)

— *Ulrike Marie Meinhof und die deutschen Verhältnisse. Eine politische Biographie.* (v: *Wagenbachs Taschenbücherei* št. 29)

— *Versuch, uns und anderen die Bundesrepublik zu erklären.* (v: *Allgemeines Programm*)

— izbor zapisov, esejev in prispevkov je izšel v dveh knjigah: *Zerstörung des Gehörnsams. Aufsätze zur politischen Psychologie.* (v: *Allgemeines Programm*, leta 1983)

Vom unversöhnlichen Frieden. Aufsätze zur politischen Kultur und Moral. (v: *Allgemeines Programm*, leta 1984)

— skupaj z *Alfredom Krovovo* je objavil: *Staatsfeinde. Zur innerstaatlichen Feinderklärung.* (v: *Politik* št. 40)

Vse navedene knjige so izšle pri založbi Klaus Wagenbach v Berlinu (ZRN). Eno knjigo pa je leta 1968 objavil pri založbi *Europäische Verlagsanstalt* v Frankfurtu/M; prevajalcu je samo za to knjigo znano, da jo je mogoče dobiti v Sloveniji; pri njej je sodeloval z *Johannesom Agnolijem*:

— *Die Transformation der Demokratie.*

Prvo nadaljevanje je bilo zelo skrbno postavljeno; prevajalec je našel samo pet tiskarskih napak. Za večino tokrat popravljenih napak je odgovoren prevajalec.

Pred besedo *PREDGOVOR* (v njej je tiskarski skrat snedel črko D) je prevajalec pozabil postaviti naslov *Negtove* knjige, ki bi moral biti natisnjen enako kot naslov *Klugejevega* teksta.

V prvem delu *Negtove* knjige je pred poglavjem I. *Gospodstvo* je v mikroorganizaciji prostora in časa uvod, ki ni preveden. Izpust je bil označen s tremi pikami, ki so pri stavljenju izpadle.

Opombe 6 ni, namesto številke bi moral biti asteriks, ki se veže na asteriks pred priimkom *Meschkat* na koncu *PREDGOVORA*.

Zadnjih dve knjigi v seznamu dosegljivih *Klugejevih* in *Negtovih* knjig predstavljata in interpretirata *Klugejev* opus, zato bi moralo pisati: o *Alexandru Klugeju*.

Prevajalec je zagrešil napako, ko je natipkal, da je bilo besedilo prevedeno januarja 1984, seveda je to opravil šele leto kasneje, ko sta knjigi dejansko izšli.

MSPIEL

bus, jasneje
n se v. Tudi s
vozm. Toda
kločenih! ne-
odločil, da se
stošestnogo
pogo. No, nol
bzapletel, se
stranice ne-
roti zgodbi
e lažje diha.
kolesaril! se
spustil brez
prerinil! se
zavlekel! se
se odpeljal z
nekaj glasno
oti zadnjemu
busu je bilo
me Borut. In

m sem pre-
njost Certu-

nilo je devet minut in Certus Bus se je naveličal naše postaje. Divje panično odločno predoločno jezovočehinudih sva se poglala skozi izhod, da so se nama zapletli padali in sva strmoglavila proti piki na koncu stavka

Zapeljiva zgodba

(Zgodba zjutraj najdene mladotnice)

1. Mrak se je že spuščal na strehe hiš in vonj po ribah je bil še bolj poudarjen. Iz daljave se je slišal tisočkrat odmevan zvok trkanja hitrih pet ob tla. Ne, ni, ni preti! nevarnost, nikomur, le občutek sploščenega gibanja, srečnega

Odpeljal je prvi tramvaj. Sfera, ki je delovala med njima, je še bolj narasla, ko sta se zavedala neumnosti, da se jima je pripetila neumnost. Kristina je planila v smeh. On pa je svoj nejevoljni pogled usmeril natanko v široko odprt kozmos. Rekel je: »To ni moj tramvaj!« In ona je nadaljevala: »Tudi to ni moj tramvaj!« Mimo je prišibal prometnik, ki je od daleč slišal ves pogovor, in dejal: »Tod vozi samo en tramvaj!«

2. Trda noč je že vladala. Kristina in Jack sta še vedno ostajala na postaji. Spraševala sta se: »A je to sploh kakšen štacion?« Jacku se je mudilo v svoje stanovanje. To je tudi javno povedal. S trdo moško pametjo se je odločil, da

je ugotovil: »Kmalu se bo začel film, ki si ga tako zelo močno želim ogledati.« Prižgal je TV. Navrsti so bila zadnja poročila:

»Dragi gledalci, spoštovane gledalke! V knjigo rekordov je pred nedavnim prišel mož iz našega mesta. To je najhitrejši odpiralec konzerv na svetu, ki je v 54. sekundah odprl 26 ribjih konzerv, po imenu Jack Odpiralec. S tem pa je v trenutku dobil službo v naši tovarni konzerviranih sardin in paštet. Cestitamo!«

Jacka je zmrazilo! Na glas je dejal: »Zmagal sem! Zmagal sem!« Ona pa se je nasmehnila: »No, zdaj poznam človeka iz... Se se je nasmehnila: »No, zdaj poznam človeka iz! Iz? Iz... No, zdaj poznam človeka iz GUINNESSOVE knjige rekordov!« Nazdravila sta...

je kaj. Sledil je kratek intervju. Sledi v eni sapi.

JAZ: »Tovariš Škufec, ali ste predsednik občine, če ste, ste kot predsednik kompetenten zato, da svojo funkcijo priznate?«

ŠKUFEC: »Sem predsednik občine, naše lepe, dokler se PNVS (Pri Nas V Skufecah) predsedniku ne izteče mandat. Ali pa se kako drugače ne odloči.«

ŽE DRUGIČ JAZ: »Kako pa kaj zmajariji v vašem kraju?«

Vprašanja ni razumel, zato se je potuhnil v klobuk. Molčal je, dokler se ni naveličal samo molčati. Sočno je zaklel, da on zame ni kak klop pod klopio, da nisva pod mizo krav skup pasla. Skratka, povabil me je na sestanek NK Škufoc. Sestala se je okrogla miza.

Vstopil sem v sedemnadstropno stavbo nove občine. No, č-

je takšno bitje — nekje mora sprostit svoje strasti, kako bi rekel, svoje podobice. Ja, človek je družbeni. Človek ni žival. Nil živali so pes. Ti lahko psu rečeš, da naj gre na mizo — pes bo šel pod mizo. Človek!? Človek bo šel na mizo. Človek ni živinče — človek je na mizi. Ja... in zdaj človek meče njemu meso, pes pa tačas je — pes nam pazi polja, nam varuje vrtove, varuje živino, ji prinaša mleko... nam vsega vraga... ja, človek dela za psa. Ne! Ne! Ne! Pardon! Pes dela za človeka!... Tihožitje.

JOLALA: Tihožitje? Hoh! Tihožitje!

ŠKUFIT: Ne smeš reči, če ti bob reče, da bob ob steno, pol ti ne smeš bob ob steno! Moraš se svojo pametjo misliti! Moraš se varovat takih tipov! Tipi pridejo, pozvonijo, vstopijo noter itd. Ti ne rabiš niti odpret vrata, ker oni poznajo vse te poti, oni se nekako zmuznejo skozi ljučavnico, spodaj pod pragom se nekako not zvečejo — in že so tu. Oni so vsepovsod, vsepovsod! Zdaj naju sigurno poslušajo, ampak jaz sem gluhomem, jaz sem gluhi! Jaz sem to že dal skozi, jaz sem mel že iks(x)krat rojstni dan — ne vem kolko let sem že star, ne vem kolko let sem že v teh stopnicah! Jaz mam tako vrtoglavo, da me, če le od daleč vidim žirafa, že počni infarkt. Ja, jaz mam že dosti tega v glavi. Jaz sem že star človek — jaz mam že tristo let in tristo otrok ter avto. Jaz mam že marsikaj v bučki — ni zastoj, da nimam več las, da jih nimam, da sem plešast. Niso meni lasi... nisem jaz pado nekam med morske ježe, pa med morske pse, pa da bi mi morski psi lase dol potrgali, ne! To so skrbi! Draga moja ljubica, to so skrbi! Draga moja ljubica, to niso morski psi, ne! Hmmmhm, morske pse ti nimaš v stolpnih — če bi bla v dvigalih voda, pa če bi mi živele v pritličju, bi morda le prišili? Drugač pa v stolpnih ne boš našla morskih psov — tu so morski psi nula. Nula!

ŠKUFIT: Ena nula za naše!
BULDO: Drugo poluvrijeme!
ŽER: Vrijeme danas!
TRONTL: Snažni mladici!
JOLALA: Olala!
ŠIMEK: Ha ha ha!
JOLALA: Vinko?
TI: Kak?
ONO: To nisem jaz! To je moj svak!
RUMBARAK: ...!?
(tu se je pretrgal trak)

3. Sestanek (trak zalepljen) citiram naravnost po magnetofonskem zapisu (cirka 100% zanesljivosti):

ŠKUFIT: Pa ne vem, pa ne vem, kaj sem vama že hotel obema povedati, pa se ne spomnim! Pa mam tu čist, čist tukaj spreda, čist mi že, mi že ven, mi ven leze, že ven teče ob strani, kaplja za kapljo, pa jezik, pa vse, pa cela brada, pa cel želodec, pa žolč, pa kamen spotike, pa vse, pa noge, pa vse mi skoz usta ven leze.

MURALA: Ne moraliziraj!
PLOTOTO: Bogi revež sem: mam tak težke oči — cele mi pa deajo na lice, nato so tak težke, da se mi z lica enostavno preklopijo naprej, vedno bolj se prekladajo, dokler niso že tam nekje pri popku, da ne rečem po domače pri luleku. Čisto tak je to. Zelo se sekiram. Včasih pa bi najraje vse skupaj pustil, vse skupaj prodal, obesil fuzbal na klin, si kupil JUMBO JET in odletel na samotni otok!

(itd.)

4. In moral sem kar pohiteti. Toda kmalu me je doletelo nekaj nevsčnosti: dvigalo mi je le za las ušlo izpod rok ter nog, (krč št. 2) toda na srečo sem ga nekje med kletjo in dvravnico le uspel dohiti. Vožnja je potekala zadovoljivo: pomalical sem, prebral KAJ, spil čaj, si skuhal jajce, prebral roman ZAPELJIVA ZGODBA in... in... No, pa sem pozabil. Zelo močno prispeli, iz dvigala sem stopil naravnost v širni svet. Za vogalom ulice so me že nestrno čakale

nove dogodivščine. Sel sem jim naproti.

Profesor Michaelspiel

Anekdote znanih in manj znanih

Ko se je Lew Sipens, znani belgijski trobentač, po dolgih letih skrivanja pred javnostjo le podal iz zatišja na bruseljske ulice in ga je nek mladoletnik začel nadlegovati zaradi njegove, z zelenimi trobentami okrašene, rdeče kravate ter mu jo navsezadnje začel snemati, je ta po stari navadi izgubil kontrolo nad živci in pokazal mladencu vse svoje znanje Kung Fu-ja. Znesel se je še nad nekaterimi mimoidočimi. V bližini se je znašel policist, ki je umiril vzdušje in Sipensa spravil na policijsko postajo. Ko je šef policijske postaje vprašal glasbenika za njegovo ime in priimek, se je ta še do kraja razburil. Vzel je s kravate eno od trobent in policijskem šefu raztrbil ušesa.

XXX

NIKI LAUDA si je že dolgo želel, da bi doma imel papigo, dokler se ni nekega dne le napotil v trgovino z malimi živalmi. Imeli so samo eno papigo, ki je imela na eni nogi rdeč na drugi pa zelen trak. Slavni dirkač je vprašal prodajalko, čemu služita dve pentlji na nogah. Razložila mu je:

»Če potegneta za rdečo pentljo, bo papiga govorila rusko, če pa za zeleno, bo govorila malteško.«

Lauda jo je vprašal, kaj bi se zgodilo, če bi potegnili za obe hkrati.

Tedaj se je oglasila papiga: »Tepec potem bom pa padla!« Lauda je stopil proti izhodu: »Hvala lepa, nočem papige s tako oguljenimi šalami.«

Emancipacija žensk med nogami žensk post Majkenšpil sistema

Ljubezen naših mam, do nas, vas ali tretjih osebkov, zgolj stvar družine ali formulacije samega sebe in drugih osebkov družine majkenšpil, je pripeljala do tega da so nas obiskali prvi fen-postovci. Ljudje so prišli malo prepozno, odtod makenšil. Seveda zaradi subjektivnih okoliščin, pomeni zakrnelosti njihovega jaza in ne jaza, kot bi mislil pravi majkenšpilovec ali nevednosti njihovih tistih, ki si so to povzročili. Skratka: formulacija samega sebe ebe be e...

Potem, ko je to mimo pa se je treba zazreti še drugam: kosmos... vesolje... galaksije... vibracije... transcendenca

Post majkenšpil — kot tak, interesanten za širše množice, razločljiv za vsakogar: za delavca, kmetovalca, brezdolneža, poeta, naci-punkovca, za pizdune vseh vrst in oblik, za kurčke in palčke...

Ne bomo najavljali podrobnosti iz domišljije nas, ki je samapa sebi »Ko za Že si Don«

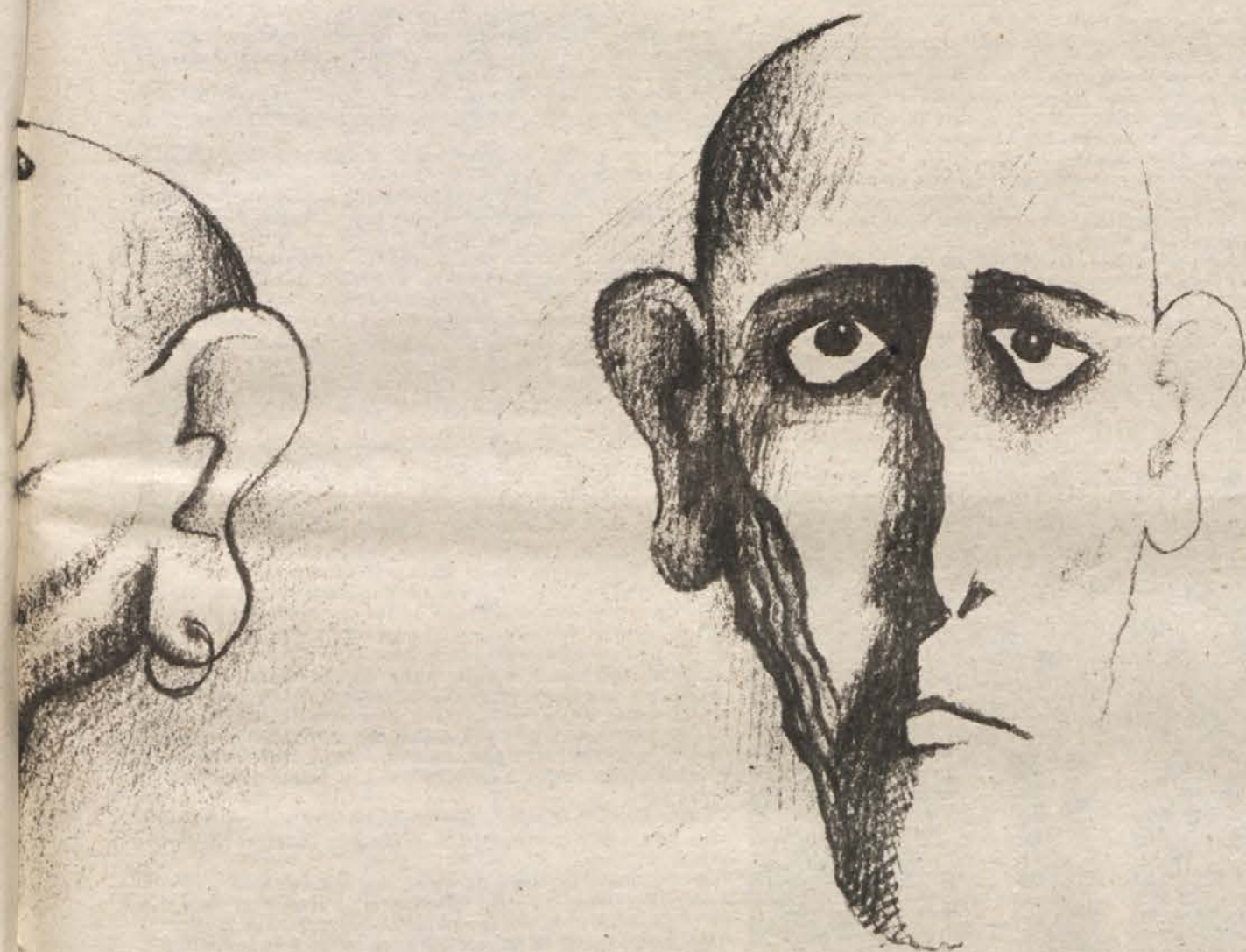
Torej tu smo z vami in za vas. Pridite, kupite, preberite... Glasba začne, vizija nadaljuje... prekine... občutek norosti, spontanega pofuka iz vtrganega filma ostane daleč notri... da, notri jean fitzgerald, notri.

In res na koncu ostane K. M., pa če je to družinska stvar, sicer pa gong večnosti je odbil: mi smo zdaj tu... WHAAAMMM

pršte na naslov: KOLINSKA SLOVAN 26/b

Stare člane prosimo, da plačajo lanske članarino čim prej!

Max Švajnder

govori notra-
dvinek. Zelo
kih? ovinkih
namreč še
noskrivnos-
kako bi ga
čutiš pros-
kot nekak-
kot prostor
vilka 5, šte-
številka 27,
številka 9,
hkrati pa
vsebina liter-
ta šesta ko-
tika pika.

da v tej
razločim!
di od ljudi v
odnosu do
prostorni-
to. Zago-
o se je kon-
nal? Torej!
stati na našo
asil istopiti.
tudi debela
junaško na-
blašen sem ji
hod. Vendar
gospa očito
odena pojve
la in obstala.
al prost izhd.
debelo gospo
je ni popolno-
nova umakni-
o mesto. Po-
tudi moj ne-
n pobeg. Mi-

ter sproščena navdih, ko se je pogled ustavil na, na blesku luči, na mokrih, na tleh.

Kristina, sedemanjstletno dekle iz predmestja, je čakala na tramvaj. Misli, oblečene v belo ogrinjalo, so ji s svetlobno hitrostjo rojile po glavi. Tod so bile o vsem: o mladi ljubezni, o materi, o očetu, o biciklu, o Jacku Razparaču in še o marsičem... tudi o Šmarjetskih kapricah. Medtem je na postajo, kjer je čakala, kdor čaka dočaka, prihajal Jack. Ta mož, možakar je spominjal na Marlon Branda v mlajših letih in na James Deana v starejših. Sama pa se ni zavedala svoje laži, še tega, da je morda nekoga le prizadela. Niti ni videla bližine človeka, ki bo čez nekaj trenutkov podrl njegov rekord. Ozrla se je okrog ter ga opazila. Spogledala sta se. Pogled, izvir njegovih oči, je spletal, je spletel močno posvojeno, osvojeno, zasvojeno mrežo. Okoli nje. Vendar tega ni opazila. Obratno. Zelela je vzpostaviti stik s človekom, čes: »Mar naj celo življenje čakam na tramvaj?« Sicer pa tudi ne bo čakala celo življenje na človeka njenih sanj, takega, ki ji bo pogodu. S sunkovitimi in izvrajajočimi koraki je stopila do njega.

Obsulga ga je z vprašanji: »Imate mogoče ogenj? Koliko je ura? Kakšno bo vreme jutri?« Mož ni dojemal, zato je umolknil, toda odgovoril na vprašanja. Verjetno se je čudil.

gre peš. Mudilo se mu je. Mudilo se mu je zato, ker ni hotel zamuditi nekega spornega filma na TV. Sledil je pogovor. Naenkrat sta prišla na terno o hrani. O hrani? Dejaj je, da je strasten ljubitelj mesa. Kristina pa mu je pred nekaj minutami povedala, kako se ji je včeraj sanjalo, da je bila zaklana v pečici in da je bilo strašansko, huje, neznanško vroče.

Čas je hitro hitro tekkel. Kmalu kmalu kmalu sta prispela, sta prisopihala. Čas je hitro tekkel. Kmalu sta prisopihala do Jackovega stanovanja. Stanje je bilo nerodno. Zalila ju je bežna rdečica. Dejaj je: »Tu sem jaz! Morda se bova še kdaj videla?« Se je vprašal: »In kam ti?« Dejaj je: »Ne vem!« Mnogo časa še imam? Zamudila zadnjega!? Do doma še imam tri ali morda šest ur hoda!« Zlobno se je nasmehnil.

3. Sedela sta v njegovem stanovanju ter pila čaj. Na gramofonu se je vrtela plošča. Soba je bila prenatrana s prijetno glasbo. Sprva je bila v sobi prijetna temperatura, toda čez nekaj časa je tako narasla, raslarasla, da je bilo v sobi nevzdržno. Začela sta odlagati del oblačil, ki sta jih imela na sebi. Tedaj se je Jack spomnil, da je pustil prižgano pečico. Pogledal je na uro, da bi izračunal, koliko časa je gorela pečica, nakar

4. Trda noč je že vladala. Mrak se je že spuščal na strehe hiš in vonj po ribah je odplaval dalje. Vas Pozdravljaj! Metod Kavjar

V Škufecah diplomat diplomu

1. Odločil sem se, da že zarana odpotujem, odpotoval za nekaj tednov, odločil sem, da dnevnične konkretno natankam v Lado. Že kmalu po startu sem pil pivo, sem eksal, nad peno se nisem mogel pritožiti, kakor tudi nad drugim pivom, WC spodoben. Nič ne de, če sem nekoliko nesproščeno odtočil, še kilogram soli imam za ušesi in pod pazduho. Še več kot kilogram! Kaj, na zebri sem srečal polnokrvnega predsednika občine. Je rekel: »Kurz, kurz, kurz, idi v, saj veš kam (PM) in me ne gnjavi še ti z intervjujem!« »Dejal sem, da za intervju, da za neko lokalno glasilo, da kot sponzor, da za diplomatsko nalogo, da ni za denar, da za neko visoko šolo, da za svobodni umetnik, da za novo SNB opremo, za denar, za hranilo, za štipendijo, za depozit, za popzdrit za pošiljizit itd. Pa mi je Škufec, naiven v to smer, verjel da

2. Sestanek (ki je že potekal) citiram naravnost po magnetofonskem zapisu (cirka 100% zanesljivosti):

ŠKUFIT: Jaz vidim pa sem star človek, pa sem imel že ne vem kolkrat rojstni dan, hm, sem vsega vraga že dal skozi. Drugač ne gre, drugač kot da nisem zdrav, kot da mi nekaj žrgvilo po glavi, kot da mi neki mrčes žviga gordol, nekaj me grabi, nekaj me prime, nekaj vlačil?

JOLALA: Vi ste mi neki človek!? ŠKUFIT: Človek je bitje! Človek

PROTEST MLADIH IN REAGIRANJE OBLASTI

RADIO ŠTUDENT — aktualno-politična redakcija oddaja: Repotražja; nedelja, 13. september, ob 12.30

1. GLAS
2. GLAS
- 2 skladbi v celoti, drugje glasbeni efekt (iz kakšne znane skladbe)
1. GLAS Spoštovane poslušalke, spoštovani poslušalci, današnje reportažo začinjamo z manifestom, ki ga je leta 1968 podpisal švicarski državljani Max Frisch.
2. GLAS Züriški manifest:

Ugotovljamo

V Zürichu je prišlo do bojev med mladimi in policijo. S tem so izbruhli tudi v našem mestu konflikti, kakršni se trenutno pojavljajo na vzhodu in zahodu.

Sklepamo

Züriških dogodkov ne smemo presojati izolirano. So posledica neustreznih družbenih struktur. Površno je, če jih odpravimo, kot da gre za kravale in da so udeleženci zgolj razgrajajoči nesposobneži in zijala.

Prepričani smo

Eden od vzrokov krize je negibčnost naših institucij. Ta negibčnost se obrača proti ljudem. Preprečuje prilagoditev na različna spreminjanja ljudi in na razcvet ustvarjalnih manjšin.

Obujamo spomin

Za bistvene premike so še zmeraj dale pobudo manjšine. Tako je bila leta 1848 prav mladina zagret privrženec liberalizma. Ta manjšina, ki so jo takrat imenovali revoluzzer, je obranila Švici neodvisnost in ustvarila našo zvezno državo.

Opozorjamo

Kulturnega konflikta ne razrešijo niti pretepenje in prepovedovanje niti maziljenje z očetovskimi ponudbami. »Dobrodelnost je zapitost prava v gnojnici milosti«, je zapisal Pestalozzi. Potlačitev konflikta žene mlade na barikade.

Zahtevamo

1. Omočiti diskusijski forum za mlade in stare, ki bi imel centralno lego in bi ga upravljali avtonomno.
  2. Odpoved sankcijam, kot so relegacija študentov in šolarjev, odvzem stipendij, izgon tujcev, odpustitve, če niso dokazani hudi delikti.
  3. Ponovno uveljavitev pravice do demonstracij v skladu z ustavo.
  4. Nadaljevanje pogovora z vsemi manjšinami.
  5. Tisk, radio in televizija naj povabijo k izražanju svojega mnenja vse stranke v konfliktu.
  6. Nemudoma ustanoviti znanstveno delovno skupino z zadolžitvijo, da razišče globlje vzroke konflikta in izdela praktične predloge.
1. GLAS Max Frisch ni samo švicarski državljani, temveč je tudi pisatelj. Prebrani manifest je objavljen v njegovem drugem dnevniku, ki je izšel v knjižni obliki in ki zajema obdobje med leti 1966 in 1971. Trenutno izhaja ta dnevnik kot feljton v beograjskem NIN-u.

1. skladba NASLOV

plošča stran čas

1. GLAS Objava manifesta je del Frischevih razmišljanj o mladinskih nemirih in protestih leta 1968 v Zürichu. Preden je podpisal ta manifest, si je Frisch zabeležil nekaj zgovornih podatkov.

2. GLAS Protokol

Moja najmlajša hči je bila tudi zraven, vendar ni bila ne ozmeriana in ne priprta. Pravi: bilo je vedro razpoloženje, vsi so bili veseli sedeli so na sredi ceste — Bellevue ceste — to sedenje je dajalo razpoloženje. Mladi so vzklicali gesla pred nekdanjo veleblagovnico Globus. Na njenih vratih je prbito: »Kdor neupravičeno vdre v to stavbo ali k temu nagovarja, bo kaznovan.« Toda vdiranje ni načrtovano, načrtovana pa je demonstracija pred stavbo — kot znamenje protesta, ker ne napreduje objava oblasti o mladinskem centru, ki so ga mladi zahtevali.

1. GLAS Policija je najprej mladim onemogočila mirno demonstracijo na pločniku. Ko so se zbrali zato na cesti, jih je obdolžila, da ovirajo promet. Njeno ravnanje nato ni bilo prav nič miroljubno. V državi, ki je nadvse ponosna na svojo pravno urejenost, so se med demonstracijami leta 1968 in po njih dogajale naslednje stvari:

2. GLAS Priprte so spravili v klet nekdanje veleblagovnice Globus, kjer so jih znova stolkli s pendreki, čeprav se niso niti najmanj upirali nezavestne so brcali v moda. Eden od policistov ugotovi, da bi bilo potrebno nekega ranjenca spraviti v bolnišnico; njegov tovarš v uniformi odvrne: Pes prekleti naj pogine. Kasneje sprejmejo priprte na glavni postaji policije znova s pendreki. Tako izvajajo odločitev o kaznovanju na policiji kar naprej.

1. GLAS Med zasliševanjem je policija še naprej kršila predpise.

2. GLAS Priprti, ki jih zaslišujejo, nimajo pravice, da bi dogajanje prikazali, kakor so ga videli; odgovarjati smejo samo na zastavljena vprašanja: če pripadajo kakšnemu združenju, kakšnemu klubu in podobno.

1. GLAS Zapomniti si velja tudi izkušnjo, ki so si jo pridobili zbiralci podpisov za manifest. Odgovori ljudi, ki se niso hoteli podpisati, so zgovorni; in v Frischevem dnevniku je zabeležen:

2. GLAS Med zbiranjem podpisov — za züriški manifest — je pogost odgovor: popolnoma se strinjam, vendar si tega — namreč podpisa — ne morem privoščiti, ker sem državni uslužbenec, ker sem asistent, ker sem urednik, ker sem pri televiziji in tako dalje.

GLASBENI EFEKT

št. čas:

1. GLAS Kar se je dogajalo v Zürichu leta 1968, se ni končalo s tistim posredovanjem policije. Občutek, ki zveni iz gesla »No future,« je dolgo pomenil, da so usmerjali vsi, ki so bili odrinjeni, prizadeti, v sebi nabrano agresijo proti sebi. Hans-Eckehard Bahr je v polemiki v hamburškem tedniku Die Zeit zapisal:

2. GLAS Prvič po nekaj letih ne obračajo skupine oškodovanih uničevalne sle proti sebi, temveč proti okenskim steklom luksuznih trgovin in proti fasadam bančnih hiš v veliki cityih. Prvič se torej vali »simbolični križarski sprevod« v notranji del mesta, torej tja, kjer je — kakor si predstavljajo demonstrantje — centrirano »fabriciranje« zanesljivih ljudi». Začelo se je v Zürichu, torej v tistem mestu, kjer je stévalo samomorov med največjimi na svetu.

1. GLAS Avtor Hans-Eckehard Bahr ni mislil v tem prispevku, ki je izšel 10. aprila 1981, na demonstracije iz leta 1968, temveč na ponoven gl... en, tokrat tudi brutalen nastop mladih — spomladi leta 1980. Zakaj so mladi 12 let kasneje znova demonstrirali v Zürichu?

2. GLAS Novinar Balz Theus, ki je sodelavec züriškega dnevnika »Tages Anzeiger«, je takole zapisal:

Za tujca je Zürich simbol reda in solidnosti. Toda od 30. maja 1980 vlada v tem mestu izjemno stanje. Na ta dan — 30. maj — so mladi demonstrirali proti kreditu v višini 60 milijonov frankov za prenavo operne hiše. Prišlo je do hudih uličnih bojev. Izgredi nezadovoljnejšev so od takrat del züriškega konca tedna.

1. GLAS Mladi, ki demonstrirajo, so mladi iz srednjih šol, mladenke in mladeniči, ki so v uku, manj pa je med temi mladimi študentov. Ne gre vedno samo za študentske demonstracije; zdaj se upirajo vsi, ki jih je družba stlačila v rubriko mladih. Ti mladi so pokazali med lanskimi demonstracijami, da poznajo simboličen pomen nekaterih znamenj nekdanjih upiranj.

2. GLAS Tudi leta 1980 se mladi protestirali, ker so hoteli svoj mladinski center. Novinar Balz Theus je zabeležil v soboto. 12. oktobra 1980, torej potem, ko so mladi septembra znova zaprli mladinski center, ki so jim ga dali na razpolago junija 1980: Minuti četrtek je bil za gibanje znova flop, torej polom. Zdaj so kaotiki znova pred veleblagovnico globus. Manjšie actions tečejo. Kdor lju-

dem iz Globusa ni všeč, dobi listič: Tukaj ste nezaželjeni, prosimo, da nemudoma zapustite našo hišo.

Nekateri so dali lističe naprej pravim Globusovim strankam. To povzroči začudene poglede. V parterju so nekoga zgrabili. Kriči in kriči. Napovedana je demonstracija na Bahnhofstrasse. Prenapeženi ropočejo. Dvigajo se rakete. Nato se pripelje policija, pokaže svojo prisotnost. In zdaj? Dokler trgovin ne zaprejo, ne bodo uporabili solziva.

1. GLAS O tem, kako se končajo takšne akcije za demonstrante, smo izvedeli nekaj že iz Frischevega dnevnika in bomo še več, ko bo predstavljeno ravnanje oblasti v Nürnbergu. Kaj pravijo mladi policiji in oblastem

2. GLAS Reto Hänyy je zapisal v tekstu »Zürich. V začetku septembra«:

Dovolj razloga imamo

Da počemo

Tudi brez Vašega solziva;

Ničesar nimamo za izgubit,

razen našega strahu.

1. GLAS Preden nadaljujemo z dogodki v letu 1981, še nekaj o tem, od kod smo prevzeli podatke za današnje oddajo.

2. GLAS V svojem dnevniku je Max Frisch analiziral pisanje züriškega dnevnika Neue Zürcher Zeitung.

1. GLAS Naslov v Neue Zürcher Zeitung, številka 395, leto 1968: Oster, vendar korekten poseg policije.

2. GLAS Ugotovil je in na primerih pokazal, da uporablja časopis svojo reklamirano nevtiralnost in objektivnost zato, da zagovarja interese imetnikov moči. Njegovo pisanje o demonstrantih se pogosto približa pisanju fašističnih dnevnikov o komunistih v tridesetih letih.

1. GLAS Naslov v Neue Zürcher Zeitung: Motenje prometa in poškodbe predmetov v velikem obsegu in Züriščani so izgubili zaupanje v svojo mladino v meri, ki je še ni mogoče oceniti.

GLASBENI EFEKT

št. čas:

1. GLAS Za oddajo smo gradivo o züriških demonstracijah nabrali v Frischevem dnevniku in v prispevkih sodelavcev züriškega dnevnika Tages Anzeigener: Uredniki tega časopisa s trpko ironijo opisujejo uniformiranost, okostenelost švicarskih oblasti in v zastrti obliki oporekajo v vladnim ukrepom.

Ko so med lanskimi demonstracijami zagovarjali upravičene zahteve mladih, da jim dajo mestne oblasti na razpolago stavbo, v kateri bi se lahko zbirali, so uredniki kaj hitro ugotovili, kako presojajo someščani njihovo zagovarjanje mladih.

2. GLAS Anonimen oficir je po telefonu govoril z urednikom in mu zabrusil: »Ročno bombo pod rit, to bi bilo nekaj primernega za vas!«

1. GLAS Po mnenju tega oficirja je urednik kolovodja gibanja. Toda miroljubni meščani credo še dalje.

2. GLAS Walter Fröhlich je bil brez odloga odpuščen kot vodja velike züriške modne trgovine, ker je v rubriki pisma bralcev kritično ocenil ravnanje policije.

1. GLAS Dobil je tudi anonimno pismo z ljubeznivo vsebino:

2. GLAS Ti si največja pizda v naši politični skupnosti.

GLASBENI EFEKT

št. čas:

1. GLAS Marca letos je v Zahodni Nemčiji zajel val mladinskih demonstracij vrsto nemških mest. Vzdušje med ljudmi in njihovo reagiranje trpko opisuje Hanno Kühnert v svojem odprtem pismu, ki je izšlo v nem. Die Zeit 13. marca letos.

2. GLAS Poprečna starost demonstrantov je morda 21 let. Poprečna starost policistov je morda 23 let. Dolej je bilo vendarle 95 procentov te napete konfrontacije miroljubnih.

Zakaj torej ogorčenost, me sprašuješ. Ker se vede država nerazumno s svojo pretirano uporabo sile. Kajti ne lomi izložbenih vitrin, ne meče kamenja na policijo in ne šprica idiotsko po hišah samo sto mladih kriminalcev in polkriminalcev, temveč tudi policija nenehno krši zakone.

Zanesljivi očevidci pripovedujejo čudne stvari o majhni skupini policistov: prodrli so naprej in brez izbire tolkli po ljudeh iz ničeveg razloga in na zapoved; uporabili so vodni top zaradi dveh pasjih bomb, lovili neudležene opazovalce v centru mesta. In kdor je slišal nato ljudi pri stalnem omizju ali meščane v cestni železnici, se je moral dvakrat zbat: v Freiburgu vlada vzdušje pogroma zaradi izložb, ki so obite z lesom; vlada običajni podtalni fašizem, ki si daje duška v neblagoslovljenih željah po ubijanju.

1. GLAS V nadaljevanju pisma omeni Hanno Kühnert, da je to

pogromsko vzdušje izval deželni ministrski predsednik Lothar Späth, ki lahko računa tako na meščane kot na tisk; in se pri svojih odločitvah sklicuje na načelo:

1. GLAS Z vsemi sredstvi pravne države ohraniti obstoječo ureditev.

2. GLAS V sklepu svojega pisma opozarja Hanno Kühnert, da se kopicijo v konfrontaciji agresivne sile, oblast pa konfrontacije noče razreševati, temveč jo skuša s silo potlačiti.

2. GLAS Če bo zdaj tudi freiburški mestni svet pozval meščane, da se naj ne udeležujejo demonstracij, ali če doni Franz Josef Strauss z Bavarskega, da je to lahko začetek novega terorizma, potem bomo s takšnim obsojanjem demonstrante le še bolj izolirali in jih še bolj potisnili v nasilje. To je neodgovorno. Država ne sme podžigati in povzročati polarizacijo. Pokazati bi morala ravnodušnost in premišljenost in si tako pridobiti premoč nad nasprotniki.

1. GLAS Teško bi lahko trdili, da so ravnale oblasti v Zahodni Nemčiji med izgredi ravnodušno in premišljeno. O protestnih akcijah so zapisali celo konzervativni časopisi, kakršen je nem. Nürnberger Zeitung, da so bile miroljubne. Situacija res ni povsod enako močno zaostrena, toda izbruh skrajnosti zaovorno opozarjajo, v katero smer se oblikuje javno mnenje. Izjava sodnika Hansa Güntherja Ashelma, ki je bil 6. marca letos eden od petih preiskovalnih sodnikov, je ena teh zgovornih izjav:

2. GLAS To je nesmiselna domneva, da smo bili zadolženi za to — namreč, da izdamo priporne naloge. Saj je šlo za težko kršenje deželnega miru, pobesnelo zbiranje, nevarnost. Če se neka tolpa, banda zbere da bi uporabljala silo — se moramo bojevati proti temu! Morda so se zgodile pri pripranju organizacijske napake, vendar so bile storjene brez zle namere. Se zmeraj čakam, da se to popravi.

Glede na to, za kakšno situacijo je šlo, pa je bil to izjemen primer. Ljudje se enostavno nečesto sprijazniti, da je kazniva že sama pridružitve. Vse to je čudovito zapisano v komentarju. Kot sodnik ne morem premlevati različnih teorij. Neverjetno je, da zaradi tega vmetimo justico v desni ogel politike.

1. GLAS Z naslednjimi navedbami bomo izvedeli, zakaj kršijo kazenski zakonik samo demonstrantje, kot to trdi sodnik Hans Günther Ashelm.

2. GLAS Preiskovalni sodniki in javni tožilec so enostavno preskočili eno stopnjo sodišča, ko so vložili tožbo. Tako lahko priprti in obtoženi zahtevajo samo še revizijo postopka, nimajo pa več možnosti, da bi dosegli ponovno preverjanje dokaznega materiala.

Preiskavo so vodili sodniki, za katere je v Nürnbergu znano, da so najbolj konzervativni. Pri sodišču v Nürnbergu je zaposlenih sicer kar 53 sodnikov.

Sodniki niso preverili podatkov policije, v preiskovalnih nalogih so navedli kar dva razloga za pripor, namreč nevarnost pobega in nevarnost, da bi priprti lahko prikriji dokaze. Po nemškem kazenskem pravu v primeru povezave dveh razlogov za pripor ni potrebno predhodno preverjanje policijskih podatkov.

Med preiskavo je sodišče sililo udeležence, da dajo izjave kot očevidci. Ta zamenjava vloge, ko postane udeleženec očevidec, omogoči sodniku, da izsili izjavo. Obdolženec lahko po nemškem kazenskem zakoniku in nemškem procesnem pravu molči in zahteva odvzetnika.

1. GLAS Članek, iz katerega smo prevzeli prebrane navedbe, je izšel v tedniku nem. »Die Zeit« 14. avgusta letos. Avtor Hanno Kühnert ga je naslovil: »Sicer je maziljeno, vendar še stare miselnosti«. S tem naslovom je mislil nürnberško sodstvo. Njegov prispevek se konča z ugotovitvijo.

2. GLAS V Nürnbergu izvajajo nepravilnost kolektivno, v sestavih, ki se hočejo potrditi in ne dvomijo dosti o umestnosti svojih dejanj; psihično in politično jih na izjemno refinjen način, ki ga ni mogoče izpljivo pokazati, podpirajo in varujejo od zgoraj. In vsi ti, ki izvajajo v Nürnbergu svojo oblastveno moč, se čudijo, da njihovi kritiki včasih zgrešijo cilj.

2. skladba NASLOV

plošča stran čas

1. GLAS Neotipljivost, s katero vladajo imetniki oblasti, je tema v refleksiji, ki smo jo našli v dnevniku Maxa Frische. Oddajo smo začeli z manifestom, ki ga je Frisch podpisal potem, ko so oblasti v Zürichu s silo zatrle mladinski protest. Kasneje je nabrane podatke in izkušnje strnil v naslednje premišljanje o dialektiki med javnim mnenjem in imetniki oblasti. S tem premišljevanjem bomo sklenili današnje reportažo.

2. GLAS Kako nastane večina, ne le tista, ki se oblikuje z volitvami, temveč tudi tisto javno mnenje pri vprašanih, o katerih se nikoli ne glasuje?

Nima družine le pismonoša, nameščenec pri zvezni ustanovi, družino ima tudi profesor, prav tako nameščenec pri zveznih oblasteh, in profesor ima še dodatno družbeno zadolžitve: raziskovanje, za katero so potrebni krediti. Ali naj ogrozi profesor te kredite s svojim podpisom ali svojim govorom? Tega od njega ne moremo zahtevati. Ali je morda potuhnjeneč? Posameznik se vede v skladu z družbenim vzdušjem, v katerem se pač znajde. Če nekdo ugovarja javnemu mnenju, mora računati z določenim rizikom. Le poredko je možnost, da bi z osebo zavzetostjo dosegli kaj več, kot represije proti nam, v sorazmerju z našo ogorčenostjo. Več kot ima neka dežela potuhnjencev, toliko bolj je razvajeno uho imetnikov oblasti, ga zato tudi toliko hitreje prizadenemo. Za Neue Zürcher Zeitung velja za »izsiljevanje« študentski referendum, ki poteka v skladu z ustavo. Skandalozno je, kar ugovarja vladajočemu mnenju. Že zato bom previden.

Ali si naj otežujem življenje? Raje bom popustil socialnim pritiskom. Pri tem popuščanju posameznik zlahka podleže naslednjemu slepilu: meni namreč, da je pri drugih prepričanje to, kar je zanj samo previdnost in potuhnjeneč, namreč odsotnost lastnega mnenja. Iz vsote vseh potuhnjencev, ki si nočejo oteževati življenja, dobimo slednjič strašilo javnega mnenja, ki so si ga formulirali imetniki oblasti.

Tem so za to oblikovanje javnega mnenja na razpolago ustrezna sredstva: šola, tisk, televizija, univerza, cerkev. Ker javno mnenje v bistvu ni izraz zavesti njegovih nosilcev, temveč je nastalo s socialnim pritiskom, se odziva javno mnenje razdraženo na vsako drugačno zavest. Večina občuti to drugačno zavest preprosto kot subverzivno, zato je njihovo geslo: Zatrmo jo v kalil! Če vidijo potuhnjenci, da so v večini, potem jim je potuhnjeneč odveč in postanejo kolektivno agresivni: to je meščanska obramba. Samoumevno je, da se tresejo za svojo mezdo, ki so si jo prislužili s svojo doživljenjsko previdnostjo. Javno mnenje kot konsenz, ki ga je korumpiral socialni pritisk, se zmeraj rado postavlja s svojo moralnostjo.

Nekje pač mora kompenzirati svojo korumpiranost. Tako je v vsakem sistemu. Strah pred represalijami se prelevi v prepričanje. Ta večina sicer ne prevzame oblasti, ker jo pri tem ovira prav njeno prepričanje, torej njeno strinjanje z imetniki oblasti. Nase prevzame zgolj represalije, ki jih izvaja za imetnike oblasti. Mir in red, to zagovarja stalno omizje. Da leti učitelj, ki misli drugače, iz šole, za to imetnikom oblasti skoraj ni več potrebno skrbeti. Za to poskrbi večina, ki so si jo imetniki oblasti ustvarili z represalijami, torej so si jo ustvarili na demokratičen način.

V Švici radi označijo ljudstvo kot suvereno: ker o vsem vendar odloča večina.

Kako suverena je večina?

AVIZO

1. GLAS Oddajo je pripravil Igor Kramberger s sodelovanjem Snežane Štabi.

Igor Kramberger + Snežana Štabi; september 1981

VELIKI BRILJANTNI VALČEK

(ob uprizoritvah drame Draga Jančarja v ljubljanski Drami 4. 3. 1985. in v SNG Maribor 8. 3. 1985.)

Drami Draga Jančarja (Disident Arnož in njegovi, Veliki briljantni valček) ne družijo se sorodna tematika, ampak še ena zanimiva poteza: obe drami je hkrati igralo dvoje slovenskih gledališč. Ali lahko to imenujemo rivalstvo ali preizkušanje sposobnosti posameznih ansamblov ali le pomanjkanje dobrih gledaliških besedil... Ob dejstvu, da so v ljubljansko Dramo vzel tudi Filipičevo Altamiro, bi skoraj pristal na slednjo domnevo. S stališča naimaginalnega lokal-patriotizma moram vzporednice med dvema uprizoritvama potegniti z neotlažljivo žalostjo.

Ze z uprizoritvijo Disidenta Arnoža in njegovih je moralo SNG Maribor priznati »poraz« in preveliko premoč ljubljanske Drame, čeprav to seveda ne pomeni, da mora vselej plesati v senci močnejšega; le drugo orožje mora izbrati, saj je njegovo že vso rjasto in neuporabno za tovrstne boje.

Za razliko od ljubljanskega, je režiser mariborske uprizoritve neuspešno premetel tekst, s ponavljanjem dialogov mu je ušlo par bistvenih preobratov, ki bi zahtevali večji poudarek. Situacijo na odru je naredil izredno nepregledno in kaotično, nasičeno s huronskim vpitjem in okornim prerivanjem. Dogodki na odru divjajo z isto naglico in brezglavostjo kot njihovi nosilci. Zabrisana je vsa fina profiliranost oseb in njihova razmerja, napeti dialogi ne pridejo do izraza, ampak se kar stopijo v nerazločno gmoto, ki se po odru kotali sem ter tja hitreje, kot bi gledalec mogel dogajanju slediti — zato ostaja neprizadet s strani režiserjevega možnega prispevka h dobri predstavi. Režiser v Mariboru je naredil isto napako kot Jančarjev Volodja: zamenjal je metaforično in resnično, simbolično in dejansko. Efekt je pozitiven le v tej smeri, da kaotična situacija na odru res pričara avtentično vzdušje. Akterji drame so vsi naenkrat »enako«, a ob tem tudi »enaki«, med njimi res ni nobene razlike več, vendar je ta nerazločenost mišljena metaforično in mora ostati na ravni zgolj literarnega teksta. Režiserju je ušla z vjati, zato teksta ni mogel nadgraditi na noben način. Drohojowski »je le še metafora« za izživljanja, enako je izkoriščen tudi lik Ljubice, na primer, in njen patetično-didaktični nagovor občinstvu, ki noče in noče razumeti, da so tudi oni po pomoti (pomota ni mišljena metaforično) padli v: »Empty are the ways of this land« — lahko bi izpadlo ganljivo in pogumno obenem, pa ni. Pač pa se je slišalo in bilo videti »pusto, ali boljše prazno«.

»Ni dobro, če je oblast živčna« — še slabše pa je, če hoče živčno univerzalizirati ta stavek režiser ali igralčev lik. Ob primerjavi obeh Volodj, mi od mariborskega odmeva v spominu le izmučen glas, čemur pa se seveda sploh ni čuditi, po tolikšnem vpitju dobri dve uri. Imel sem občutek, da se mariborski igralci postavljajo samo še z geslom in to po pravilu, dalje se sliši, boljše je; vpij, kolikor le moreš, le tako te bodo slišali, kadar svojega ne znaš izraziti (tudi) na drugačen način. Vendar je komaj — še — človeško vpitje slaba maska za pomanjkanje igralčevih izraznih sposobnosti. Zakaj ne more biti iz »domaćih logov« tisti, od katerega bi se učili? Polde Bibič je v vlogi Volodje (v ljubljanski Drami) izvrstno opravil svoj posel, ki v tej drami predstavlja zahtevno vlogo. V mariborski uprizoritvi so (za razliko od odlične ljubljanske) zatajili vse do amehičnih in sterilnih statistov-bolničarjev, ki so, konec koncev, nase pritegnili še največ pozornosti občinstva. Igralci niso zmogli večplastnih in razdvojenih oseb: Doktor bi moral najprej najti kirurga v sebi, da bi ga mogel zdraviti, Savel Pavla

in obratno, Emerik pianista, še najbližje se je igralčev približal Simonu Vebru in Drohojowskemu; Ljubica je vseskozi ostajala le nedolžna, »čista« in hrepeneča, morda le malce zbegana punčka, brez prave tragičnosti svoje narave in identitete. Videti je bilo, da gre pri Ljubici za pomoto (pomota še vedno ni mišljena metaforično), da smo očitno res vsi »v«, saj bi verjetno nihče ne znal odgovoriti, kaj je »narobe« ali z njo ali pa z igranim likom koga drugega, prav tako zaprtega »v« (Emerik, Savel Pavel, Kapetan, Doberman, ...). Najbolj »nor« ali »nenormalen« je bil lik Klare, ki je bila »od zunaj«, a je njena igra dokaz, da smo res vsi »v«. Na tak način dosega režija in igra mariborske uprizoritve (verjetno) neslutene kreacije, divjega prepletanja vseh in vsega, neumne dialektike posebne sorte.

Represivna narava institucionalne (institucionalizirane) oblasti Dragu Jančarju očitno ne pusti spati. K sreči dobremu pisatelju ne predstavlja velikega problema to izraziti skozi literaturo, kot se to dogaja pre mnogim ostalim. Z orwellovskimi temami (totalitarizem, prenašanje zgodovine, nadzor nad individualno, kriza identitete, ...) se na literarnem področju danes mnogi spopadajo, vendar je Jančar danes nedvomno eden najvidnejših in najbolj konciznih avtorjev.

Metafora kaže na mogoč obstoj drugačnosti — posrečena označitev »izvedencev za metafore« nas neusmiljeno postavi v prostor med izključujoče se možnosti delovanja. Krmaniti nekje v zlati sredini ni mogoče dalj časa. Treba se je odločiti in postaviti na skrajne pozicije, »robovi, robovi se ostroji, povsod so nevarne ostrine, konice«. Če je odločitev pretežka, je tu dobronamerni, osvobajajoči Zavod za transformacije in znak labilnosti je že lahkomišeln, morda le pristran podpis na kartici, da opraviči tudi vpogled v intimni, strogo zasebni dnevnik. Kajti takšne napake se ne spregledajo. Nepomembnemu zgodovinarju preči nevarnost, da zaide v nepomembnega vstajnika — pomoč je takoj pri roki; budno bdi, saj le poklicani za to vedo, kje Mefisto preži in čaka na našo dušo, »bojo pa ja oni vedeli«. Nepomembnih več ni, vsi smo izredno pomembni, neprecenljivi in nenadomestljivi. Za koga? Za njih? Za nas same. Različnost posameznikov je prav tako nevarna kot različnost identitete; narava sveta se lahko zreducira in ponovi v naravi posameznega človeka, to je tudi končni cilj — utopiti se v Enem, ne le biti nekdo drug, a še vedno individualno. Biti Vsak v svetu, kjer se izguba le enega sploh ne pozna, kjer je vsakdo nadomestljiv, saj je pri roki nešteto zamenjav, od katerih je vsak-a ustrezen. To je »delitev na videz in resnico«, o kateri pa se ne razpravlja, saj je tudi sama delitev le navidezna; vse, kar je, je samo resnično.

Ampak Simon Veber s transformacijsko terapijo ni postal Vsak, ampak spet le nekdo drug, drugi vstajnik, zato bosta z Volodjo še plesala. Do kdaj? Vse dokler Doktorja dokončno ne zapusti razum, dokler se »izvedenca za metafore« ne transformirata in tudi ona zaplešeta v, dokler Savel spet ne postane Pavel, Volodja upravnik Zavoda, dokler se stvari ne obrnejo ali ne postavijo z nog na glavo, dokler ne zasežejo prav nasprotnih pozicij, dokler se vso občinstvo ne preseli na oder in iz svobodnih posameznikov postane vsota absolutnih nesvobodnežev, popolnoma podložnih volji do moči in le njej zavezanih. Vendar se začetek te dokončne in vsesplošne transformacije odloži z vsakim ponedeljkom. Tokrat pride Chopin sam — veliki up mesijstva ali le potrditev brezupa; tisti najmočnejši, ki bo transformiral, ki bo igral veliki, največji valček, po katerem bodo vsi plesali. DEJAN PUŠENJAK

V SVETU PRAZNIH ISKANJ — DRUŽBENA EKLEKTIKA

DRAGO JANČAR: „VELIKI BRILJANTNI VALČEK“

Drama življenja, njene sintagme, lepote vezi, čari in njen okrutnejši stroj, ljudje, usode, TI, mi, vsi med tem in usodnimi prevrati. Za ideale, cilje, za lastno nepoznavanje, nesmrtnost, za obstoj nekoga, za njegovo nesposobnost, a moč, da preživi in obračuna sam s seboj. V drami, v tragediji, V sebi, O sebi Valček O nas ...

Tvojega — postaneš nekdo drug, se zliješ z idejo in mislijo o revolucionarni preobrazbi, o boljševškem človeku.

Višji „ideali“ ne priznavajo več tvoje prvobitne osebnosti, simpatije, idejne somišljenosti so povodi še za eno protislovje med ljudmi. Na eni strani pravno priznani, vladajoči, policijski nadzor, na drugi krotilci svojih čustev, bojeviti, idilični in lepi, materinski (tih), na kratko drugačni, človečni, a še vedno v nasprotju med splošnimi in posebnimi interesi.

Ekzistenca države in eksistenca Suženjstva sta neločljivi (K. Marx) Ujetost poljskega zgodovinarja Simona Vebrja in njegovega dvojnika, poljskega vstajnika Drohojowskega in ostalih duš psihiatrično diriganega in vodnega zavoda je popolnoma nujna in izbrana, Veber je povezan z vstajnikovo usodo. Res simpatizira z njegovim življenjem človeka z neomejenim političnim žarom in ideali, a sam še ni pravi vstajnik, ne njegov znanilec.

Ali je res norišnica, kletka za ljudi, prava terapija zanje. Ali smo se podredili lastni genetski izbiri, ki je samo v svoji začetni fazi dejanska in obrazložljiva v svojem bistvu. Ali obstaja zavest, potlačena v igri besed. Vse ostalo je le splet okoliščin in prostorska opredeljenost v danem času.

Ali gre v tem primeru za pijanca, stare vojake s svojimi nazori, male pianiste? Ali so vsi samo naš izum za krpanje družbene ureditve? Da, so manipulacijski proces, alegorija do pesniških višav, so edini način, ki zaživi in preživi.

Politični razum je pač politični razum zato, ker misli v mejah politike (Karl Marx).

Volodja je bolničar, mrzel in lastniški, diktatorski maniak, ki edini v svoji fetišistični službi preživi vse norme in pravila, ki jih ob svojih izbruhih niti ne potrebuje in se jim javno odreka. Dokončen izbruh je portret kvazi razumnosti njegovega življenja. Psihatrija, prepričevanja, metamorfoze bolnikov zadobe popoln prizvok resničnosti in pravičnega zdravljenja. Bolniki se spremene, postanejo drugačni, zaželeni, potrebni, nizki, a drzni v okvirih novih osebnosti. Takšni so uporabni, so igra nekoga, ki se mu igra te igre.

Nekomu (Simonu Vebru) odrežejo nogo, ga posade v invalidski voziček in mu pritrdijo protezo. Nekoga si prilaste, mu prikrojijo razum, ga poistovetijo, življenjska situacija postane nuja.

Poljski zgodovinar v klimaksu tragedije zaživi kot vstajnik Drohojowski.

Sprašujemo se, ali je to naš čas. Naše nekje odmaknjeno življenje. Življenje v nas. Življenje za nekimi zidovi, skrito spricho še ene resničnosti. Ali je politična tortura še ena nuja za nemejeno moč naše resničnosti? Ali je ta moč edino razmerje? Ali obstajajo še kakšna razmerja? Prav gotovo. Nasilnost, pretepi, podtikanja, prilivanje, privatizacija odnosov, nemoč nekoga, ki v tem primeru vodi norišnico, vzgojno, institucionalno panacejo, se zlije z njeno „popolnostjo“. Doktor je dejanska slika nemočnega in propadajočega posameznika, še enega v rokah vladajočega sloja.

Močnejši, zvitejši, srditejši, surrogati, politični prevarantje, lažni očetje in še in še oseb za mnoga takšna razmerja, za novo dramo, npr. za Veliki diamantni valček.

Predstava je dinamična spricho poudarjenih odnosov med igralci, njihovih krčevitih monologov (dialogov), skritega odnosa nekje v njih. Kaotičen svet na odru je igralčeva nemoč, zmeda uprizoritve, zmeda brez reda in zakonitosti. Takšna zmešnjava ne poruši fabulativnega stanja, je režiserjev pristop, igralčeva moč, predstavljena prizadeto in zaprtost v lastno stisko. Izbruh in lirični vložki se pri koncu zlivajo v celoto, v valček. Predmeti se vežejo s pojavi, s subjektom, z emocijo, z notranjimi nagibi. Z vsem, kar je del tebe samega. Del, ki ga ne obujamo na način njegovega bivanja, esence postanejo samo sence in mračne katakombe v telesni lupini.

Kletke, sobe pacientov so estetsko oblikovane s steklenimi vrati, železnimi okvirji in mrežastimi stenami. Delujejo pa hladno, za njimi so ljudje pahljače, blede spomini, grde sanje, a to so njihove najintimnejše nravi. So lepota sveta, njegov edini preživelj ponos.

Prepletanja razmerij, od idilične Ljubice, njene tragike, istovetne tisočerim v drugačnih razmerjih, njenih spominov, živo rdečih barv, Vebrovega sanjavega izliva o vinu in kostanjih, o Ljubičini rumeni obleki, poosebljeni jesenski umrljivosti sonca in barv.

Simon Veber je pričaral to odtujenost, ta strah pred neznanim, na koncu vdan v usodo, a v odločilnem trenutku vseeno vstajnik.

Ljubica je lepa in nežna, vendar je to samo plašna krinka nedolžnega dekleta.

Doktor je neznan, sam s sabo neporavnanih računov, še eden med pahljačami dvornih dam.

Pianist je še ena neprilagojena oseba med vrednotami ustaljenega sveta.

Ostala ekipa se je zlija v tragedijo časa in prostora nepopravljivih napak človeka-človeka, Človeka-družbe.

Veliki briljantni valček se zlije v ep o lepoti, ki je nasprotje melodiji in uglasbitvi predstave, je resničnost, je sproščen odnos, prijateljski pogovor, delo, ustvarjanje, zanos ...

Postane dovolj specifičen, da ostane samostojen in neskončen. Edmund TÜRK

„LJUDI PLAŠI TISTO, ČESAR NE RAZUMEJO“ /IZ FILMA ČLOVEK—SLON, TV LJ, PETEK, 1. MARCA/

Na vprašanje Johna Merricka o njegovi ozdravitvi dr. Frederic Treves odgovori s kategoričnim in brezkompromisnim »ne«. S tem je dokončno pokopan tudi zadnji up Človeka-slona in zastavljena razlika med človekom kot le rodovnim pojmom in Človekom kot etično kategorijo, ki predstavlja direktno nasprotje človeku in njemu pripadajočim lastnostim. Skozi film se nam John Merrick pokaže kot čuteče, v sama dobra dejanja usmerjeno, mnogo bolj Človeško kot človeško bitje. Z zdravnikovim odgovorom se razlika med tema dvema pojmovoma zaostri in vzpostavi, ter skozi sam film ostane nerazrešena, ne pa tudi nerazrešljiva.

Johnu Merricku se ta razlika neusmiljeno znova vzpostavlja — blodi od enih do drugih, od socialno najnižjih slojev do predstavnikov najvišjih in vselej ostaja na istem. Nikjer ne najde prostora za Človeka prav zaradi prevelike drugačnosti, ki je več kot očitna. Ko mu prvi nehajno ploskati in prično pljuvati nanj, začnejo ploskati drugi. Vsi aplavzi pa so do potankosti enaki, le kraj dogajanja je spremenjen — drugi veliki aplavz pojanje in gledališču, v svetu, vodenem od človeka — na odru pošast lahko pride iz svoje kletke. (John Merrick: »Mislim sem, da pošast ne bo nikoli prišla iz svoje kletke«) Svet na odru je svet Johna Merricka, gledališka iluzija je tisti njegov svet, tako zelo drugačen od človeškega in v katerem se stvari odvijajo prav nasprotno kot v človeškem. On izstopi iz svoje kletke v tistem trenutku, ko se osvobodi nadvlade človeka (Bytes) in njegovega vodenja, ko ga (odkupi) dr. Frederic Treves — lik, ki balansira med človekom in Človekom. Z odkupom mu tako dá svobodo in njegova drama se takrat šele prične, ko se neha človeška, lastniška oblast nad njim, ko Bytes ne more več ponoviti »jaz sem ... lastnik«. Oblast zmerom pripada tistim, ki znajo drugim vtisniti svoje poteze, iz njih napraviti ogledalo. S Človekom-slonom pa to nikomur ne uspe; ko se zdi, da je že obvladan, Človek-slona odpove in se spet izmuzne. Do konca ostane neopredeljen, fluiden, skoraj samo duh, ki je prisoten, pa ga vendarle ni, ko ga hočemo dobiti v pest. Slike dimnikov nam to v filmu še bolj nazorno pokažejo: trdni stebri, nepremakljivi, s trdnimi temelji daleč stran od sebe puhajo vse, kar jim ni podobno, dim, ki jim s svojo strukturo predstavlja direktno nasprotje.

Pravo ime za oblast je moč in eno bistvenih človeških določil je volja do moči, medtem ko Človeka-slona opredeljuje komaj še volja do eksistiranja (ex-sistere: obstajati navzven, za izven). Evangelijska maksima »ljubi svojega bližnjega kot samega sebe« pa v njegovem primeru vendarle odpove. Človek-slona do samega sebe nima odnosa, ves se projicira navzven; tisti, ki ga obkrožajo, so njegov drugi jaz, na katerega veže svojo ljubezen. Ne ponavlja »izvirnega greha«, saj se ne

zaljubi sam vase in ne najde ugodja v lastnem zamišljanju in delovanju zase. Nam, samozaljublencem, je naprten ta greh. Boli nas, ko na ekranu nekoga tepejo, ker tepsti pomeni tudi biti tepen, ker, kadar komuniciramo s filmom, počnemo to le toliko, kolikor zadeva nas same in kolikor se dotika stvari, ki težijo nas. Ob gledanju tega filma tako prepoznavamo naše sočutje le kot mehanizem telesa. Človek-slona pa ne obstaja zgolj samo zase, ne zna ne sovražiti in ne kriviti. Že zgodaj sprejme sklep: ne more se ne upirati in ne bežati, ker se nima proti komu upirati in nikogar, pred kom bi bežal. Človeku (še) ni mesta med ljudmi. Ostaja izobčenec, izoliranec — »njegov« ga tudi osvobodijo iz kletke, kamor ga je bil zaprl človek. Deček (človek) gleda za oddaljajočo se povorko »drugačnih«, rad bi se jim pridružil, a se zaveda, da kakor Človek (slon) ne sodi ob njega, tako tudi on ne sodi k njemu. Vsak ostaja na svojem in med svojimi. Različnost je še bolj jasno postavljena ko zvedo, da bi Človek-slona umrl, če bi se ulegel v posteljo kot človek. Smrt je tista ločnica in stopnica, ki ju ločuje; človek se lahko povzpne v Človeka le preko nje, torej s svojo smrtjo. Ko si dr. Treves zastavlja vprašanja »Čemu vse to? Zakaj sem to storil? Sem dober ali slab človek?« vé, da ni možna nobena druga rešitev, zato si tudi ne odgovori, saj odgovor postane povsem nepomemben zanj. Za vstop v etično sfero, v Človeka, se mora nujno odreči človeškemu, uničiti človeka in vse, kar k njemu sodi. Na kocko postavi vso »bogastvo«, katerega si, ki se s človeškim delovanjem pridobil: dober materialni položaj, čast, ki jo uživa v obeh poklicnih kolegov, kariero. Poslovni uspeh se mu s Človekom sicer ponuja, vendar le v takšni obliki, ki narekuje izrabo Človeka s strani človeka. Dr. Treves stoji na križpotju: ali se odloči za negotovo in naporno pot Človeka, ali pa stopati še dalje po že uhojeni poti človeka. Vprašanja sama, ki si jih zastavi, se izkažejo že kot rešitev problema. Reagira človeško in potiši še edino preostalo Človeško v človeku (vest) na značilen način — ako si vprašanja zastaviš sam, nihče ne more terjati od tebe, da na njih tudi odgovoriš. Postavi vprašanje je za običajno meščansko (za)vest že njihova razrešitev in s tem že oprana krivda. Krivi ostajajo le še tisti, ki še do vprašanj sploh niso prišli. Prikazovanje Človeškosti se s tem in ostalimi »dokazovanji« (darila, obiski s čajem, pismo kraljice Viktorije, ...) vendarle vselej sprevrže le v človeškost.

Konec filma bi se navidez lahko razumel kot hvalnico »idilični mitologiji« (Kierkegaard) — smrt kod odrešitev, ko konča svoje delo na Zemlji (sestavi katedralo), jo lahko zapusti in se spokori za naše grehe, ki smo mu jih skozi ves film vztrajno lepili na njegovo drugačnost, Človek umre in njegova smrt je začetek vsesplošnega po-Človečevanja ... Njegovi citati (»nič naj vas ne skrbi zame«, »polno živim ker vem, da me nekdo ljubi«) in pesem (»nič ne umre«) pa bolj kažejo prav v nasprotno smer. Njegove fizične smrti film ne pokaže nazorno, saj Človek-slona niti v smrti ne najde več upanja. Njegov brezup je dokončen. Ostalim vlogarj v filmu se smrt postavlja nasproti kot največja nevarnost, zato še vedno upajo v življenje. Le »zavržene« postavice, ki rešijo Človeka-slona iz kletke, poznajo še večjo nevarnost od smrti, zato upajo vanjo in pošljejo Človeka-slona njej naproti. »Vso srečo ... Kdo je je bolj potreben kot mi« — besede prilikavca izenačijo njihovo srečo z njihovo smrtjo. Človek-slona se ji prične približevati skozi umiranje (»ali gospa Kendalllove ve, da John umira«), vendar je ne bo dosegel. Njegov dokončni brezup je v odsotnosti smrti kot odrešitve, tolažbe. Slika spečega otroka, ki visi na steni njegove sobe, se nam kaže kot tisto, kar bi rad dosegel — sestop v človeško, ki bi lahko bil pogojen s smrtjo Človeka (slona). Vendar takšne poti nazaj ni. Iako ostane oboje zanj nedostopno. Pesem »Nič ne umre« nam razkrije neko drugačno sliko konca filma.

Razkrije nam ahasfersko naravo Človeka (slona), vendar ne njegovo »brezbožno«, ne-Človeško stran, ampak prav njegovo Človeškost. Blodil bo še dalje in se znova utelešal v Človeka, ki bo od človeka zavržen, izgnan in izoliran. Ne sme umreti in se spokoriti za človeške grehe. Kazati jih mora različno in zavezujoče. Osamljeni lik Človeka (slona) lahko izgine šele takrat, ko bo umrlo vse človeško in se s svojo smrtjo preobrazilo v Človeštvo.

Dejan Pušenjak

KAJ V EVROPSKEM LETU GLASBE PRIPRAVLJAMO SLOVENCI

Skoraj vse večje ustanove, organizacije in društva, ki se ukvarjajo z glasbo, so z veseljem pozdravile novico, da se je Jugoslavija pridružila praznovanju leta 1985 kot Evropskega leta glasbe. Načrtov je toliko, da jih ni moč predstaviti vseh naenkrat, zato smo se pogovorili le z nekaterimi organizatorji, ki v tem letu pripravljajo širjenje glasbene umetnosti namenjene akcije.

DR. DRAGOTIN CVETKO — predstojnik Muzikološkega inštituta Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

„Letos pripravljamo velik projekt — **Simpozij z naslovom Jacobus Gallus in njegov čas**, ki bo od 23. do 25. oktobra v prostorih SAZU. Referentov bo kar petnajst, sodelovalo bo devet inozemskih in šest jugoslovanskih strokovnjakov. Simpozij bo spremljala razstava v Prešernovi dvorani SAZU, ki bo prikazala izvorne tiske in poznejše ponatisse Gallusovih del ter vse tekste, ki so bili objavljeni o našem skladatelju. Poleg večernega koncerta Gallusovih skladb načrtujemo še predstavitev prve knjige Gallusovih del v zbirki Opus musicum — izdajo 103 motetov v novi transkripciji. Ta knjiga pomeni začetek dolgoročnega projekta: do leta 1991, ko bomo praznovali 400. obletnico smrti Jacoba Gallusa, želimo izdati njegov opus v celoti. Do simpozija naj bi izšle vse tri načrtovane plošče z Gallusovimi deli, od katerih je prva že izšla, druga pa bo zelo kmalu. Predvidevamo pa tudi natis zbornikov referatov na simpoziju in to v našem in dveh tujih jezikih.

Povedati moram, da mo to akcijo načrtovali še preden je bilo znano, da bo leto 1985 Evropsko leto glasbe, in bi jo izpeljali v vsakem primeru. Prav se nam zdi osvetliti Gallusa tudi

z našega zornega kota in pokazati, da to ni naš lokalni interes, temveč da želimo seči v svetovni prostor.“

PAVLA URŠIČ-KUNEJ — urednica glasbenih izdaj v Državni založbi Slovenije:

„Naša založba se bo v Evropsko leto glasbe vključila s štirimi večjimi izdajami. V okviru 40. obletnice Državne založbe Slovenije bo aprila v Cankarjevem domu predstavitev dveh glasbenih publikacij. Monografija **Orgle na Slovenskem**, ki sta jo napisala dr. Edo Skulj in Milko Bizjak, bo bogato ilustrirana z barvnimi fotografijami, predstavila pa bo sto slovenskih orgel, od najstarejših pa do tistih v Cankarjevem domu. Knjiga bo izšla v treh inačicah — v slovenskem, nemškem in angleškem jeziku in bo zanimiva tudi za tujino. V slovenščini in nemščini bo izšla publikacija **Tri stare suite za čembalo** skladateljev, ki niso bili Slovenci, a so delovali na našem ozemlju. Njihove rokopise so našli v ptujskem gradu in jih še vedno hranijo v ptujskem

muzeju. Iz obsežne zbirke teh rokopisov smo izbrali tri suite, ki so enostavnejše in dostopne našim pianistom — izbor je svetoval pianist Marjan Lipovšek, zgodovinsko in muzikološko pa sta jih obdelala dr. Janez Höfler in Milko Bizjak, ki se je lotil tudi prepisa notnega gradiva. Izdaja je prva v zbirki, ki se bo nadaljevala.

Jeseni bosta izšli še dve deli, ki osvetljujejo naše glasbeno življenje. Knjiga dr. Primoža Kureta **Glasbena Ljubljana od 1900 do 1920** je muzikološko delo, ki pa je namenjeno širšemu krogu bralcev. Knjiga bo opremljena s faksimili in novimi najdbami, vsebovala bo

zgodovinski in politični oris takratne kulturne Ljubljane, dopolnjena bo s povzetkom v nemščini in bo dostopna tudi tujim bralcem, predvsem Avstrijcem, ki to temo obdelujejo po svoje. Druga knjiga bodo spomini ruskega pesalca, koreografa in režiserja Petra Golovina-Grasserova, zanimivega kulturnega delavca, ki je precej let deloval na Slovenskem. Zadnja leta je preživel v Kanadi in preden je pred kakima dvema letoma umrl, je dr. Henrik Neubauerju poslal svoje delo **Moji ljubi Sloveniji**. V njem opisuje svoje doživljanje časa, ki ga je preživel pri nas, predvsem v ljubljanski in mariborski operi.“

PAVEL MIHELČIČ — predsednik Društva slovenskih skladateljev:

„Naše društvo bo celotno sezono Koncertnega ateljeje posvetilo Evropskemu letu glasbe. Na vsakem koncertu bo izvedena vsaj ena slovenska noviteta, poseben poudarek pa bo na delih mlajših članov

društva in mladih skladateljev, ki še niso člani — naš cilj je predvsem predstavljati slovensko glasbeno ustvarjalnost. Se v tej sezoni bomo en koncert posvetili samospetvom Albana Berga (Ob 100-letnici rojstva in 50-letnici smrti). Koncert bo izvedla sopranistka Ana Puser-Jerič, ki bo na tem koncertu predstavila tudi nekaj pesmi, ki jih je precej let deloval na Slovenskem. Zadnja leta je preživel v Kanadi in preden je pred kakima dvema letoma umrl, je dr. Henrik Neubauerju poslal svoje delo **Moji ljubi Sloveniji**. V njem opisuje svoje doživljanje časa, ki ga je preživel pri nas, predvsem v ljubljanski in mariborski operi.“

Koncertni atelje slovenskih skladateljev bo prvič gostoval v tujini — v jugoslovanskem kulturnem centru v Stuttgartu bosta s slovenskimi skladbami nastopila oboist Božo Rogelja in hatfistka Ruda Kosi, ob enem pa bomo v tem centru pripravili razstavo edicij društva — več kot 1000 izdaj.

21. novembra načrtujemo plenem — **javno tribuno z naslovom Vloga slovenskega skladatelja v naši družbi**. Tribuna bo odprta širšemu občinstvu, saj bomo poleg tega, da bomo povabili vse tiste, ki naj bi jih tema zanimala, vabilo objavili tudi v dnevnem časopisu.“

zapisala **KAJA ŠIVIC**

POVZETO PO REVII GLASBENA MLADINA

GM

ALI JE GLASBA ŠE VEDNO UMETNOST?

(pogovor s štirimi »usmerjenci« mariborske SGŠ)

Robert, Zvezdana, Renata, Karmina in — jaz seveda. Pogovor sem pripravil zaradi vstopa v leto 1985 — mednarodno leto glasbe. Ali je to res? (...) Vsekakor. Pogovor je bil obširnejši kot je tukaj, izbral sem le njihove pomembnejše misli, načrte in mnenja, pač tisto, kar se mi je zdelo pomembnejše (problem moje osebnosti v družbi...). Torej:

Za začetek kar provokativno vprašanje: Kaj pričakujete od glasbe?

ZVEZDANA: Glasba bi me naj izpolnila, v njej iščem neko duševno zadovoljstvo. K njej se zatekam, ko sem v kakšni osebni dilemi... Včasih iščem v njej rešitev problemov. Ali pa idejo za njihovo rešitev... V njej iščem tudi lepoto...

ROBERT: Studij glasbe je precej dolgotrajen. Najprej moraš obvladati tehnične stvari, šele nato lahko začneš razmišljati o kakšnem izrazu ali o iskanju lepote, zadovoljstva.

Po kakšni glasbi ob »klasični« pa še segate pri tem iskanju lepote in zadovoljstva?

RENATA: Včasih ti glasbo kar vsiljujejo, kadar bi jo hotel poslušati, pa ne najdeš časa. Včasih moraš pa vaditi stvari, ki jih najraje ne bi več slišal...

ROBERT: Vsekakor je glasba ujeta v neko okolje. Tako kot ljudje, ki jo takrat poslušajo. Včasih se pač odpravim na določeno mesto, da bi slišali neko glasbo. Recimo diskoteke...

Kaj pa razkol med vašim šolskim pristopom do glasbe in recimo, ponudba v diskotekah?

KARMINA: Eno je glasba, katero človek študira ob njej razmišlja, druga pa je za razvedrilo. V diskoteko greš verjetno bolj zaradi družbe in ne toliko iz osebnih nagnjenj do te glasbe.

In kvaliteta te glasbe?

KARMINA: Večkrat se ljudje, namreč ti, ki ustvarjajo s to glasbo, ukvarjajo z njo zgolj zaradi zvezdnosti ali lastne kariere. Gradijo na povpraševanju po zabavah...

ZVEZDANA: Mislim, da je tudi ta glasba na nek način povezana s »klasično«. Človek mora znati obe poslušati, obema slediti, vsaki na svoj način. Glede tehničnih in izvajalskih problemov je pa »klasična« glasba verjetno bolj zapletena...

ROBERT: Neko pesem, recimo ji popevka, slišimo enkrat in v tehnično brezhibni izvedbi, saj stoji za njo ves aparat, od tonskih miksov do aranžmajev, efektov... V koncertni glasbi pa se dejansko soočaš s človekom, ki ti to glasbo podaja. Zato pa lahko eno »klasično« skladbo slišimo izvedeno na mnogo načinov, odvisno od tega, koliko različnih izvajalcev smo slišali. Eden zaigra tako, drugi spet drugače. Ni absolutne pravilnosti — odmiki od tempa, dinamike... Lahko je tudi isti orkester, ista skladba, vendar drugi dirigent, pa bodo že razlike...

V orkestru lahko govorimo o kolektivni glasbi. Posameznik je tukaj del velike celote — recimo kolektivne ideje. Poješ v nekaj zborih, pa me zanima, kako usklajuješ svojo individualnost v takšni skupini?

KARMINA: Včasih je težko. Človek je recimo utrujen, v skladbi pa mora delovati sveže, prepričljivo. V takem primeru moraš pač samrega sebe varati. Z razliko od instrumentalne glasbe ima vokalna glasba pač še en element — besedilo, ki te pa lahko včasih tudi ovira pri glasbenem izrazu. Sicer pa — izvajam glasbo in ne besedilo drugače bi bila lahko tudi recitatorka...

Kaj mislite, zakaj ljudje pravzaprav malo segajo po »klasični« glasbi?

RENATA: Mislim, da niso v tej smeri pravilno vzgojeni. V osnovni šoli se posveča pravzaprav malo pozornosti temu, kaj bi naj poslušali. Se pri likovnem pouku ima človek možnost širše osebne izpovedi. Saj zato, da se izraziš v risbi, potrebuješ le svinčnik in barvice, da se izraziš v glasbi, pa tudi neko teoretično podlago o tehniki kateregakoli instrumenta.

ZVEZDANA: Že otroku bi bilo potrebno glasbo približati, da bi jo sprejel kot del svojega dneva. Mislim, da odigra veliko vlogo tukaj osnovna šola, starši seveda tudi. To je prvi stik otroka z ostalim svetom, v katerem je med drugim tudi glasba. Takšna in drugačna.

Kako pa gledate na svojo usmerjenost? Ali ni bila srednja glasbena šola že od nekdaj usmerjena in to že v svoji osnovi?

RENATA: Z usmerjenostjo smo pridobili pravzaprav le nekaj novih predmetov in izgubili čas za vaje. Seveda smo izgubili tudi nekaj predmetov, ki bi pa morda bili potrebni...

KARMINA: Glasbenik mora biti razgledan, vendar ta razgledanost verjetno ne sme obremenjevati njegove glasbene aktivnosti. Kreativnost v glasbi mora temeljiti na neki širši teoretični osnovi, ne zgolj na glasbeni intuiciji.

Ste se poizkusili kdaj v svoji glasbi? S tem mislim na vaše lastno glasbeno doživljanje oziroma na željo po kreativnosti, po pisanju glasbe?

ROBERT: V vsako skladbo, ki jo igram, vlagam precej svoje lastne kreativnosti — svoje osebnosti. Verjetno to počne vsak, ki hoče v tem poklicu nekaj ustvariti. Včasih pa tudi kaj pišem...

KARMINA: To so večinoma moji izbruh nemoči, labilnosti, potrnosti ali pa kakšnih drugih »nelepih« občutkov. Tega ne zapisujem, saj imam raje, da se ne spomnim več...

ZVEZDANA: Včasih se mi posreči spraviti skupaj kar nekaj zanimivih akordov ali melodij. V tistem trenutku se mi zdijo fantastične, potem jih pokažem ali pa zaigram drugim, oni pa — saj je še kar...

Cesa si želite v letu 1985, mednarodnem letu glasbe?

RENATA: Morda to, da bi se mediji kot sta radio ali televizija več ukvarjali z vzgojo v glasbenem smislu, pa morda več dobrih koncertov...

KARMINA: Na televiziji najdejo zmeraj čas za športno reportažo ali pa kakšen drug prispevek ali oddajo, mene bi pa včasih razveselila in zanimala tudi reportaža kakšnega koncerta. Mislim, da bi to zanimalo še koga drugega in ne samo mene.

ZVEZDANA: Več časa za glasbo, mogoče tudi v šolah več pogovorov o njej; ne le na naši šoli, tudi na drugih srednjih šolah.

ROBERT: (se strinja z dekletji)
EPILOG: Kako sedaj? Na začetku sem si zastavil vprašanje o glasbi kot o vprašanju umetnosti. Smo dobili odgovor na to?

Ali je glasba še zmeraj umetnost? Kljub vsej njeni razvejanosti? Morda vedno bolj...

Mitja REICHENBERG

KAJ JE GLASBA

Pisec nadaljuje s fenomenologijo in njihovimi nazori o biti glasbenega dela. Nekje na polovici se njegovo zanimanje prevesi k tistim, ki so prepričani, da je glasba mogočna pomočnica človeške želje po spoznanju. Morda ne bi bilo napak, ko bi poskušali brati ob kakšni Wagnerjevi operi...

Hans Merzmann v tem smislu predpostavlja horizontalni niz tonov vertikalnemu, kajti glasba nastaja v nekem časovnem toku, kjer je horizontalni niz tonov zmeraj osnova za vertikalno kontrastiranje. Harmonije in nametani toni brez svoje medsebojne funkcionalne zveze ne morejo nadomestiti pomanjkanja glasbenih tem in Merzmann gre celo tako daleč, da značaj kakšnega stila določa s pomočjo tega, kako je v glasbi zastopana prva ali druga linija in kakšne so njune kombinacije. Vsebinski kompleks glasbenega dela določa s pomočjo treh elementov: prvi je tektonski element, tvorba imanentno glasbene vrste, drugi element so objektivne razmere pridane prvemu elementu in tretji je subjektivno razmerje, ki v obliki ustvarjalčevega pristopa preveja tektonske elemente. Merzmann postavlja naslednje razdelitve, ki naj bi ponazarjala strukturo glasbenega fenomena: primarne kvalitete glasbe so melodija, harmonija in ritem, sekundarne pa agogika, dinamika in kolorit. Nadalje izhaja iz teze, da je glasba določeno gibanje nasproti, v katerem razlikuje dve fazi, dve igri sil: ekspanzivno in centripetalno — glasba naj bi se začela v bazi, dobila določeno napetost in potem spet pomiritev (na primer c, d, c). Zato razlikuje tudi interval in prihaja do naslednjih rezultatov: vzpenjanje in padanje intervala v glasbenem delu je kot napetost in popuščanje napetosti odločilno za bistvo neke melodijske linije: vzpenjanje je počasnejše od padanja intervala in napetost intervala rase premo sorazmerno z njegovo velikostjo. Edino, kar bi lahko Merzmannu očitali v tako zastavljeni estetiki glasbenega dela je, da za razliko od ostalih fenomenologov pozablja na nenadomestljivo vlogo in odločilni pomen glasbene teme, v kateri je vsak element glasbene tektonike takorekoč že preddestiniran, saj je od kvalitete teme in njenih posebnosti odvisna tudi možnost njene obdelave vse tja do najfinjših variacij.

Heinrich Schenker je svoje teorije o biti glasbenega dela razvil v biologično smer, in to tako daleč, da govori celo o »animalnosti tonov«. Njegove ideje bi lahko na kratko obnovili tako: neka oblika rase kot vsako drugo živo bitje. Vse druge umetnosti razen glasbe so idejne asociacije na naravo in njeno realnost. Narava je zmeraj vzor, umetnosti pa so njena slika. Posebni položaj glasbe v tako koncipiranih nazorih izhaja iz dejstva, da glasba ne vsebuje nobenih nedvoumih asociacij na naravo in zaradi te svoje pomanjkljivosti ne fiksira nobenega predmeta. Asociacije se v glasbenem ustvarjanju izpeljujejo iz glasbe same, idejne asociacije glasbe pa so motivi kot edine utemeljene in vrojene asociacije. Motiv so nizi tonov, ki jih je potrebno razumeti kot živa bitja z biološkimi nagoni. Če mi lahko razumemo, kaj neki niz tonov pomeni šele, ko se še enkrat pojavi v kompoziciji, potem je jasno, da je njihov smisel mogoče dojeti samo s pomočjo ponavljanja. Torej je ponavljanje princip glasbene forme. Če se, na primer, v dvodelno formo elementov a:a vrine nek tujek b, bo takoj povečal delovanje primerjave in s tem napetost. Schenker sprašuje: ali ni trodelnost a:b:a v osnovi bistvo fuge z njeno razdelitvijo na ekspanzijo, modulacijo in končni iztek in tudi sonate z njenim prvim delom, izpeljavo in reprizo? Vendar so to samo navidez trodelne forme, za njimi se skriva izvorna in bazična forma a:a, ki šele s ponavljanjem prihaja do svoje kompleksne strukture. Na primer: kot sonata prikazuje svoje motive v njihovih karakterističnih, zmeraj drugačnih položajih, tako tudi motiv prikazuje svoje karakteristike v različnih situacijah; enkrat v melodiji intervala, drugič v novem miljeju harmonijskih posebnosti, tretjič mora pretrpeti modifikacije v ritmu, itd. Schenker v svojih neobičajnih analizah nikjer ne odgovori na nekatera vprašanja, ki so za področje po katerem se giblje nadvse pomembna: ali lahko ima neka vrednota kot: enpoudarni organ ali točneje odgovarjajoče materialne poteze? Je lahko duhovni sloj dan v biološkem? Se tu dva sloja na področju glasbe resnično prekrivata? Ali se lahko to biološko v glasbi interpretira kot živo bitje, torej tudi kot človeško življenje? Vse to je mogoče, vendar Schenker pušča ta vprašanja odprta.

August Halm na nek način neposredno nadaljuje Herbartova pojmovanja, po katerih je glasba najvišja izmed umetnosti zato, ker so v njej forme najčistejše. Halm pod formo razume veliki organizem, predvsem sonatno in fugalno formo. Tema je v tako pojmovani formi nekaj posameznega in majhnega, vendar za glasbeni organizem nekaj najbolj pomembnega. Po Halmovem mnenju vsak razumni začetek neke teme, vsaka glasbeno životvorna klica vsebuje svoj idealni razvoj in svoje točno določeno število glasbenih rešitev in možnosti. Torej za razvoj glasbenega dela ni merilo niti avtor niti to, kako je hotel določeno temo razviti, temveč je merilo sama klica teme, njena pratorma. Nadalje se Halm zavzema še za glasbeno simetrijo, ki je nujno pomožno sredstvo za razumevanje melodijskega in harmonijskega dogajanja v glasbi. Mnogo svojega prostora in časa posveča dokazovanju, kako se z glasbeno simetrijo ponašajo skoraj vsi Bachovi tematski proizvodi in to z načelno drugačnimi namerami kot pri klasikih. S temi analizami je v veliki meri obogatil svojo estetiko glasbe, ki jo pojmuje kot normativno disciplino, ki ne sme capljati za glasbo, temveč mora z idejami, zakoni in sugestijami iti pred njo ter jo voditi. Halm je tako izpostavil moment inteligentnosti, spoznanja in zavestnega oblikovanja glasbenega dela. S tem je v nekem smislu zadal značaj sodobne glasbe in tudi prispeval k nekaterim Stravinskijevim pogledom na bit glasbenega dela.

Nicolai Hartmann je poskušal konstruirati nekakšno metafiziko umetnosti, vendar je v njegovem poskusu ostal najbolj znameniti tisti del nauka, ki govori o planih in slojih estetskega predmeta. Te plane in sloje ima tudi glasba in so naslednji:

- 1) zaprte glasbene fraze,
- 2) širše teme in variacije,
- 3) glasbeni stavki,
- 4) povezanost stavkov v opuse.

Toni po Hartmannu ne obetajo sami zase, temveč zaradi duhovne vsebine, ki se v njih preliva in izživlja. V predanem poslušanju se soočamo s pojavom duhovnega dvigovanja kot pojavom odcepljenja od tega in prehajanja v nek drug svet, svet čistosti in veličine. Le-ta transparentno seva skozi gostoto tonov. Medtem ko v objektivni strukturi dela razlikuje štiri sloje, jih v subjektivni sferi doživljanja nahaja tri:

- 1) sloj neposrednega stika poslušalca z glasbo (ta odgovarja plesni glasbi),
- 2) sloj v katerem je poslušalec notranje vznesen (resna glasba),
- 3) sloj temno slutenih sil usode (metafizika glasbe).

Globina vseh teh slojev je enaka bogastvu in veličini tonskih zgradb. Hartmann nikjer ne razloži najbolj bistvenega, marveč, kako se metafizično pojavlja v tzičnosti, kako lahko krhki in nežni zvoki nosijo v sebi vso metafiziko sveta. V bistvu se ustavlja pred vprašanjem glasbene forme kot pred nerešljivo skrivnostjo, potihem prepričan, da bi vsako bolj natančno ukvarjanje z njo, predstavljalo poljubno spekulacijo.

Roman Ingarden, poljski filozof, ki je razvijal Husserlovo fenomenologijo predvsem v ontološki in estetski problematiki, razlikuje tri pojme glasbenega dela:

- 1) glasbeno delo je umetniška tvorba kot je intencionalno določena z zapisom,
- 2) glasbeno delo je idealni estetski predmet,
- 3) glasbeno delo je konkretni estetski predmet.

Ingardnovе teze so, da je glasbeno delo čisti intencionalni predmet, daje heteronomno in da ima svoje korene tako v idealiteti kot tudi v realiteti. Glasbena dela sedanjosti in preteklosti kot specifične intersubjektivne estetske predmetnosti eksistirajo samo na osnovah intencionalnih aktov bodisi pri samem ustvarjalcu, v odgovarjajoči partituri ali v sposobnosti in moči poslušalca, da jo razume. V glasbi eksistira samo partitura in ustvarjalčeva izvedba dela. Samo glasbeno delo transcendirata tako partituro kot tudi odstopa bolj ali manj od vsake izvedbe. Partitura predstavlja shemo glasbenega dela, ki ga izpolni šele konkretna izvedba. V partituri so mesta, ki se morajo interpretirati na točno določen način pa tudi mesta, ki se lahko interpretirajo svobodno. Glede na to, da ima vsaka partitura praznine in nedorečenosti, se postavlja vprašanje, do katere mere je lahko interpret svoboden, ne da bi načel identiteto glasbenega dela. Glasbeno delo se ne ujema s partituro kot shematično tvorbo polno praznin in nedorečenosti, niti s konkretno izvedbo, bodisi realno ali idealno, temveč obstoji glasbeno delo bolj kot možnost kot pa stvarnost. Ingarden zagovarja tezo, da je spoznanje o obstoju idealne izvedbe nemogoče, ker ne vemo, katero izvedbo med realno obstoječimi naj vzamemo kot idealno. S to tautologijo plačuje Ingarden, tako kot bolj ali manj vsi estetski izšli iz fenomenologije, davek platonizmu. Kajti, kako bi lahko sploh spoznali idealno izvedbo, če je ne bi že nekje predpostavili?

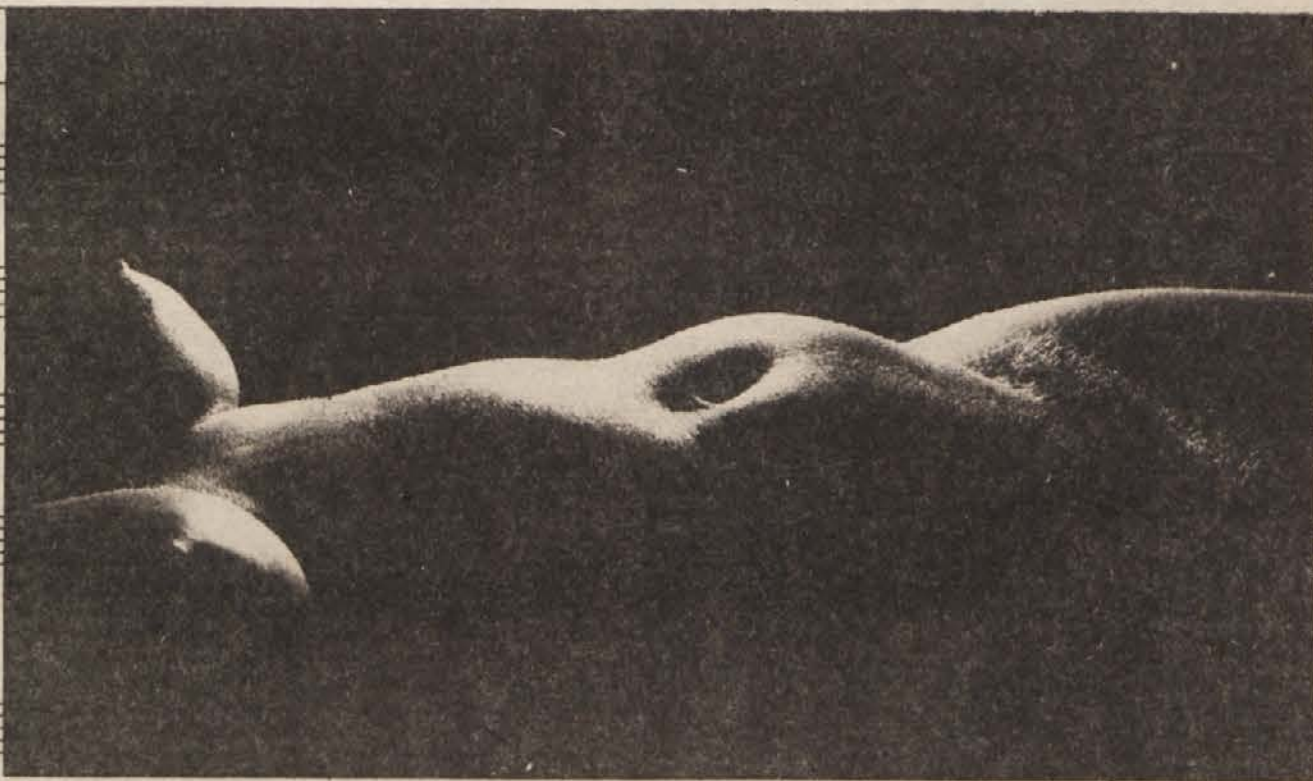
Carl Dahlhaus s svojimi pogledi na bit glasbenega dela zavzema mesto med dvema ekstremoma v pojmovanju estetike glasbe, mesto med E. Hanslickom in E. Blochom. Na glasbo gleda delno kot na objektivno in po sebi obstoječo stvar, delno pa jo razumeva kot od človeških intenc odvisno obliko izraza. Zaveda se svojega posredništva in ga niti ne negira. Zadovoljen je s to vmesno pozicijo, s katere se dotika problemov, ki jih je izpostavila tako Hanslickova teorija glasbene imanentnosti kot Blochova vizija glasbe kot rešiteljice človeštva. Zato tudi brez skrbi govori o vseh tistih temah, ki sta jih oba diskurzna proizvedla: o strogih formah, ki jih glasba vsebuje pa tudi o entuziazmu, ki ga vzpodbuja ter o jeziku čustev v njej. Na kratko bi lahko Dahlhausovo dilemo koncipirali tako: Dahlhaus omahuje med glasbenim substancializmom in historizmom v vsej svoji teoriji, torej omahuje med pojmom glasbene substance in vsem tistim, kar ta pojem predstavlja (obstoj glasbe že v notaciji, nauk o objektivni obliki kot vsoti vseh relacij med toni, monizem in objektivizem) in med pojmom zgodovine ter vsem, kar v glasbi pod tem razumemo (nauk o glasbi kot jeziku in izrazu, nauk o nujni vlogi poslušalca v konstituciji smisla glasbe, pluralizem in subjektivizem). V svojih zadnjih delih se bolj nagiba v prvo smer, k miselnemu svetu substancializma s tezami, da bi brez obstoja glasbe po sebi bila glasba nekaj fiktivnega in bi potem poslušalec na užival v nečem, kar je resnično, temveč le v lastnih domišljinskih predstavah.

S tem je končan pregled avtorjev, ki so razvijali t. i. ontološko estetiko glasbe. Zadnji med njimi je Igor Strawinsky, vendar bomo njegove ideje razvili pozneje, kjer jih bomo primerjali z Adornovimi analizami iz njegove knjige o filozofiji nove glasbe.

Gnoseološko orientirani estetski glasbe so Ernst Bloch, Susanne Langer, Andreas Liess, Vladimir Jankelevič in Theodor W. Adorno. Začeli bomo z estetiko nemškega filozofa Ernsta Blocha.

Plemeniti in modri ljudje so nekoč verovali v glasbo sfer; isti ljudje še zmeraj verujejo v »moralni pomen bivanja«. Toda nekega dne ne bodo več slišali niti te glasbe sfer; prebudili se bodo in opazili, da so jim ušesa sanjala.

(F. Nietzsche: Morgenröte)

Ernst Bloch je ideje o biti glasbenega dela, ki so bolj ali manj prisotne v njegovih zgodnejših spisih, povezal z osnovnimi mislimi, da je glasba predvsem izraz človeškosti, da je orodje v odkrivanju človeku lastne biti, da je utopična izpolnitev človekovih sanj, da je metafizika slutnja in najvišji izraz tiste filozofije, ki govori o tem, da človeškosti na zemlji ni mogoče ustvariti. V tem smislu je glasbena transcendenca pojmovana gnoseološko, saj nas ne prenaša v boljši svet, temveč ga samo sluti in kot takšna ni realno dejstvo, temveč bolj prerokba. Pri njeni interpretaciji se nikakor ne smemo zadovoljiti z objektivno formalnim slojem, ki ga vsebuje, zato so Blochova razmišljanja neposredno nasprotna Hanslickovim in kritična do Halmovih, saj obema zameri, da sta se ustavila preveč in zgolj ob tehničnem nivoju glasbenega dela. Glasba je jezik, ekspresija, govori o ljudeh, sicer bolj o tem, kakšni naj bi bili in kakšni bodo v prihodnosti, pa vendar o ljudeh, torej so konotacije in denotacije njenih intenc povsem antropološke. Vse te postavke so prisotne v Blochovih filozofskih stališčih, njihov značaj pa je, vsaj kar zadeva glasbo, mogoče klasificirati. Torej so temeljne značilnosti Blochovega pojmovanja glasbe naslednje:

1. antropocentrizem,
2. zgodovinskost,
3. transcendenca,
4. gnoseologizem,
5. ekspresivnost,
6. utopizem.

Za ponovno potrditev Blochovega antropologizma so pomembne teze, da mi slišimo samo sami sebe, da nas samo tisto, kar zveni

iz nas, lahko približa stvarem in da ne more nič zveneti po sebi. Zgodovinskost je prisotna v Heglovem smislu: skozi njo se spreminja funkcija in misija glasbe, njeni etični ideali in metafizične širine. Transcendenco opravlja poslušalec, ko se iz zaprtega realističnega doživljanja glasbenega dela prebija do njegovih utopičnih in iracionalnih slojev. To mu uspeva zato, ker samo glasbeno delo vsebuje nekakšna okna, skozi katera prodira svetloba iz nekakega nezemeljskega sveta. Gnoseologizem je posledica opuščanja imanentno estetskega stališča, ki nujno predpostavlja obstoj glasbe po sebi. Ekspresionizem se zateka k trditvam, da so toni, njihovi odnosi in sploh vsi notranji glasbeni elementi jezik, ki izraza človekovo bit. Ta se navezuje na utopizem in preko njega na centralne pojme Blochove filozofije. V tej filozofiji ima glasba svoj raison d'être pod pogojem, da je sama v sebi nezaključena, da je kot takšna ideal vsega, kar je na zemlji nemogoče ustvariti, da vsebuje zgodovinsko spremenljive dimenzije humanosti in etike, ki transcendirajo iz zakonov narave in družbenih nujnosti in slednjic, da mora biti jezik, ki je med umetnostmi še najbolj sposoben izraziti spoznanja o utopičnem značaju človekovih ustvarjalnih intenc. Velika muka človeštva, ki si jo le-to deli z glasbo, v njej in preko nje, logično izhaja iz teh razmišljanj. Če je eksistenca glasbe nezemeljska, če je glasba projekt z vesoljnim poreklom, potem je do človeške usode popolnoma ravnodušna. Na pa tudi, če je za človeško usodo zaskrbljena, glasba ne transcendirata do zvezd, ampak ostaja skupaj s človeštvom zbita v zemeljsko, realistično in čutno lupino vsakdanje stvarnosti. Paradoksalnost tako koncipiranih Blochovih stališč ima svoje korene v metafizičnem izražanju, ki v nekem smislu ustreza želji, da bi glasba postala jezik, saj se šele preko jezika lahko dokopljemo do stvari po sebi in kakršnekoli predmetnosti, torej tudi glasbene. Bloch trdi, da tona nihče popolnoma ne razume, da je ton nekakšno otroško jecljanje. Iz te ugotovitve potem izpelje pričakovanje, da bo glasba postala artikulirani govor odraslih. To pričakovanje se sicer razlikuje od Heglovih tez o prihodnosti umetnosti in glasbe, vendar morda sploh ni potrebno, ko smo enkrat sprejeli kot dejstvo, da glasba deluje humano že tu in zdaj. Je pa to pričakovanje, kot smo že omenili, povezano z mestom, ki ga zavzema pojem utopije v Blochovi filozofiji. Bolj aforistično kot filozofsko bomo zaključili ta kratek pregled Blochovih pogledov na bit glasbenega dela z naslednjo mislijo: na veliko vprašanje »Ali lahko glasba reši človeštvo?« nam je v odgovoru jasno, da stvar po sebi postane stvar za nas samo v glasbi.

Susanne Langer je ena najbolj značilnih predstavnic danes zelo razširjenega semiotičnega gibanja in teorije pomena. Semiotika je najprej nastala znotraj logike, sedaj pa se vse bolj širi v smeri umetnosti, ki jo poskuša razložiti. Njeni viri so L. Wittgenstein, avstrijski filozof, ki je s svojimi logičnimi raziskavami jezika vplival na neopozitivizem, Anglež A. Whitehead, ki je skupaj z B. Rusalom koncipiral nekatere osnovne principe matematične logike, in C. Morris, ameriški pragmatist, ki je na podlagi behaviorizma razvil občo teorijo znakov. Del semiotike je semantika in to del, ki v obči teoriji znakov proučuje odnose znakov do tistega, kar označujejo. V tem okviru je potrebno najprej razložiti nekatere metodološke postavke, s katerimi operira S. Langer.

Predvsem gre pri njej za težnjo, da bi simbol identificirala s pojmom, le-tega s predstavo in bi potem vse skupaj nekako navezala na fenomen glasbe. Če pustimo ob strani redukcijo, ki v tej težnji izenačuje mišljenje in simboliziranje, moramo priznati, da ima simbol tako kot število dvojno naravo. Na eni strani nam namreč prikazuje tisto občo in abstraktno v sebi, na drugi strani pa vsebuje v sebi tudi posamezno in konkretno. Vprašanje, ki se nam zastavlja, pa je: kaj imajo te izpeljave opraviti z glasbo?

S. Langer odgovarja direktno da je glasbi implicitna simbolika, torej se priključuje tistim pojmovanjem glasbe, ki slutijo v njej neki pomen. Bistvo pomena pa je, da eksplicira in kaže na nekaj drugega, torej je pojem implicitne simbolike contradictio in adjecto, kajti kako je lahko nekaj imanentno in v sebi zaključeno ter hkrati simbolno, torej usmerjeno k prikazu nečesa drugega.

Poglejmo si še nekatere attribute, ki jih S. Langer pripisuje glasbeni biti. V prvi vrsti je to pojmovanje glasbe kot mita, ki se nahaja še na vegetativni stopnji svojega razvoja, pojmovanje, ki Langerjevo približuje Blochu. Nadalje Langerjeva ugotavlja, da je glasba najbolj razviti tip konotacijske semantike — za izražanje neizrekljivega ji manjka osnovna značilnost jezika: enopomenskost ali denotacija,

vendar to ne vpliva na osnovno avtoričino intanco, da bi tonom pritaknila jezik. Pri tem se ji dogaja, da v glasbi spet odkriva čustva in jih identificira z glasbenim predmetom. S tezami, da v glasbi ne gre niti za samoizražanje komponista niti za katarzično podoživljanje glasbe pri poslušalcu, se sicer poskuša izmakniti romantičnim pojmovanjem, vendar se jim s svojimi osnovnimi pojmi v veliki meri približuje tudi takrat, ko govori o racionalizaciji čustev v glasbi. Po njenem mnenju je domišljija, ki se odziva na glasbo povsem osebnostna, a hkrati asociativna in logična. Stvarna moč glasbe pa je v dejstvu, da je glasba bolj zvesta življenju čustev kot jezik, saj je za ambivalentno osmišljene forme in vsebine čustev mnogo bolj primerna od jezika, ker lahko istočasno izraza nasprotja po sebi. Logiko istočasnega izražanja dvopomenskosti poskuša dokazati na primeru sonate, kjer obstojita dva motiva, ki se dinamično borita med seboj, vendar ostaja še naprej odprto vprašanje na podlagi česa lahko sklepamo, da je vsak izmed motivov hkrati tudi oni drugi. Tako ostaja teza, da so toni simboli pri S. Langer zanimiva predpostavka. Izpeljave, ki sledijo iz nje, pa nas bolj oddaljujejo kot približujejo biti glasbenega dela in njegovih resnici. V nekem smislu je to usoda vseh gnoseološko orientiranih estetik glasbe tudi takrat, ko v skladu s svojimi izhodišči producirajo tekste, ki bi jim pogojno lahko rekli poetski spisi. O smiselnosti estetika, ki je v tako koncipiranih položajih vprašljiva in o načelni nemožnosti spoznavne glasbene biti in njene resnice pa govori t. i. antiestetika A. Lessa in V. Jankeleviča.

(Nadaljevanje prihodnjic)

Bojan SEDMAK

BODIMO REALNI — USTANO- VIMO MLADINSKI RADIO

Ideja o delovanju mladinskega radia v Mariboru je prisotna že dalj časa, vendar dlje kot do razmišljanj nikoli ni prišlo. O tem, zakaj ne, nita tem mestu ne bi pisali.

Spregovorili pa bi o problemu delovanja in vključevanja mladih v družbeno življenje in posebej o zagotavljanju tehničnih možnosti za lastno izražanje mladih. Torej o pobudi, ki se je izoblikovala v okviru Mladinskega kulturnega centra, da v Mariboru ustanovimo mladinski radio oziroma zagotovimo pogoje za celovito mladinsko medijsko ponudbo. Pod to razumemo razen radia še video delavnice, foto laboratorije, sitotisk, mladinski časopis, različne ateljeje in drugo.

Pri naših razmišljanjih o potrebnosti mladinskega radia oziroma drugih možnosti, da izražanje izhajamo iz dveh temeljnih postavk. Prva zajema sklop načelnih razmišljanj o vlogi in položaju mladega človeka v samoupravnem socializmu, druga pa izhaja iz neposrednih izkušenj v dosedanjem delu ZSMS.

Programsko opredelitev le-te lahko strnemo v enem stavku: uveljavljanje procesa socialističnega samoupravnega razvoja v naši družbi.

ZSMS se je očitalo in se ji še očita, da združuje mlade ljudi po nekih „bioloških kriterijih“ in da „cehovsko vztraja na mladinskih posebnostih“, da, skratka, „seksaško nastopa“. Na drugi strani pa se v ZSMS dejavnost mladih ljudi ne razvija ravno zato, ker množična prisotnost mladih ljudi v raznih okoljih — v šolah, na delovnem mestu, v krajevni skupnosti — ni posledica njihovega lastnega zavestnega združevanja. Mladi ljudje se tu zbirajo kot ločeni posamezniki, ne da bi spoznali, da biti mlad pomeni zavzemati ne le čisto oseben, temveč tudi družben položaj. Zgolj manifestativna dejavnost ZSMS jim to spoznanje preprečuje in onemogoča, saj jih združuje le na videz, na podlagi nekakih deklariranih ciljev, ne pa na podlagi njihovih družbenih interesov. Od tod izhaja, da je vsako interesno združenje v družbeni organizaciji in društvu, krožkih in komisijah, v pogovornih in razpravah, na javnih tribunah, koncertih itd. izredno pomembno, čeprav ne pomeni (in tudi zato, ker ne pomeni) „klasične“ politične akcije in organiziranosti.

To združevanje šele vzpostavlja možnosti, da se v perspektivi mladi tudi organizirajo. Naloga aktivistov ZSMS je, da vzpostavljajo materialne in druge možnosti takega združevanja mladih ljudi, pa tudi možnosti za različne oblike izražanja interesov mladih. Te so se uveljavile v množični kulturi in popularni glasbi posebej, v mladinskem in revalnem tisku, mladinski publicistiki, v osnovnih organizacijah ZSMS ter povsod tam, kjer spontanost nastopanja mladih ljudi nudijo možnost in terja zavestno družbeno in politično dejavnost ZSMS.

Mladi smo prihajajoča generacija in imamo kot taki svoje posebnosti. Te posebnosti torej ne izhajajo iz nekega „biološkega“ ključa (človek je lahko mlad tudi po 27. letu), ampak iz specifičnega družbenega položaja: iz tega, da mladi večinoma še nimamo svojega mesta v družbeni reprodukciji, da torej tudi nimamo pravic, ki izhajajo iz dela, da nimamo rešenih eksistenčnih problemov in da nismo obremenjeni s privilegiji.

Zato moramo braniti naše posebnosti, torej iskanje neznanega, novega, drugačnega, bolj polnega življenja. To iskanje neznanega, torej branjenje naših posebnosti, ni zgolj problem nas mladih, ampak je to (istočasno) ključni problem izgradnje samoupravnega socializma kot nastajajoče oblike družbenih odnosov, ki ji je lastno iskanje novega, drugačnega in neznanega.

Naše dosedanje delo moramo razširiti na izjemno pomembne in naglo razvijajoče se proizvodne sile sodobne družbe — na t. i. „industrijo zavesti“, to je na množične elektronske in ostale medije (TV, radio, film, tisk ...). Ta področja smo doslej obravnavali zelo pomanjkljivo, večinoma zgolj kot problem informiranja. Vendar množični mediji vse odločilneje sodelujejo v procesu „produkcije ljudi“, v procesu socializacije človeka, v oblikovanju individualne in kolektivne zavesti. Ključno vlogo imajo v izrabi t. i. prostega časa, posredovanju „kulturnih dobrin“ vseh vrst, skratka: so najvažnejši dejavniki kulture v najširšem smislu.

Zaradi posebnih značilnosti in položaja v družbi smo vplivu medijev še posebej izpostavljeni mladi ljudje, ki se nahajamo v procesu intenzivne socializacije. Pri tem ugotavljamo, da je proces celovitejšega podružbljanja oziroma uveljavljanja vpliva mladih na to izjemno pomembno silo v vsakdanjem življenju še manjši kot vpliv delavcev v združenem delu. Taka družbena razmerja na področju množičnih medijev ustrezajo monopolni strukturi družbene moči, ne pa razvoju pluralizma samoupravnih interesov. Ker nismo dovolj naredili za podružbljanje medijev, so se posebej na področju množične kulture („potrošne kulture“) uveljavili razni vzorci, vsebine in vrednosti, ki so pogosto brez kritičnega ovrednotenja prevzete iz najbolj razvitih meščanskih družb. Razmahnilo so se uvoženi, vse bolj pa tudi domači proizvodi „industrije zavesti“ oziroma „zabave“.

Ključno pri tem je, da gre za izkrivljanje avtentičnih dejanskih množičnih potreb, za pasivizacijo, bežanje od resničnih problemov.

Zraven vzgojnoizobraževalnega procesa, ki še zmeraj producira sicer reproduktivno sposobnega, ne pa razmišljujočega in kritičnega človeka, imajo torej mediji odločilen vpliv v procesu socializacije. Iz analize (raziskave) Mladina Slovenije 82 pa je razvidno, da mediji in vzgojnoizobraževalni sistem glede tega svojega poslanstva niso opravili tako, kot bi bilo to v socialistični samoupravni družbi od njih pričakovati.

Namesto samoiniciativnih mladih ljudi so vzgojili mladino, ki v 89 % pravi, da v krajevni skupnosti ni dala nobene pobude za reševanje nekega problema preko delegatskega sistema. Več kot 3/4 mladih pa trdi, da sploh niso nikoli nič prispevali k reševanju problemov.

Še posebej zanimivi so rezultati omenjene raziskave glede stališč mladih o sredstvih obveščanja. Kar 70 % mladih se, bodisi v celoti bodisi deloma, strinja s trditvijo, da sredstva obveščanja ne poročajo o problemih, ki so za ljudi najbolj pereči, 59 % jih meni, da nekritično obravnavajo domače gospodarske in politične probleme, 57,5 % pa, da zagovarjajo le stališča organov političnih organizacij (vse deloma ali v celoti).

Očitno je stanje porazno, nič bolje pa ni na področju približevanja kulturnih dobrin „prave“ kulture najširšim množicam, o čemer govorijo tudi rezultati raziskave Kulturna aktivnost Slovencev (l. 1980). 44 % Slovencev sploh ne bere nobenih knjig, 84 % jih ne obiskuje knjižnic, 29 % jih doma nima nobene knjige, samo 5 % jih redno obiskuje poklicna gledališča, 3-4 % jih obiskuje koncerte „resne“ glasbe, skoraj 90 % jih ne obiskuje galerij in muzejev, 76 % jih nikoli ni kupilo nobenega likovnega dela. Kulturne vrednote, ki jih od kulturnih dejavnosti zahteva pretežni del Slovencev, pa so označene kot splošne malomeščanske vrednote: sentimentalnost, statusna simbolika, zabava, zlasti pri književnih delih pa neposredna koristnost.

Takšno stanje se pojavlja, kljub temu da je institucionalni kulturi družba namenila veliko sredstev, kljub temu da ima ta kultura zagotovljen svoj prostor v množičnih medijih, in da je, vsaj deloma, zastopana tudi v vzgojnoizobraževalnem procesu. V primerjavi z njo je „mladinska kultura“, ki je praktično brez sredstev, brez podpore medijev, o kateri v šoli ne slišimo nič ali pa samo kaj slabega, potisnjena na rob. Prav „mladinska kultura“ pa je najbolj specifičen in množičen izraz mlade generacije.

Če torej povzamemo doslej povedano, ne gre za to, kar zadeva vpliv na medije, da bi se okrepilo pokrivanje mladinske problematike v že obstoječih medijih, ampak gre predvsem za afirmiranje novih pristopov, načinov, idej, ljudi. Vse to v okviru radikalno drugačnega videnja družbene vloge množičnih medijev, videnja, ki ustreza boju za socialistično samoupravno družbo. Jasno je torej, da na področju mesta Maribora, v šestih mariborskih občinah, kjer živi preko 40 tisoč mladincev potrebujemo svoj lastni mladinski medij — mladinski radio.

V poročilih o delovanju ZSMS že od 9. kongresa ugotavljamo, da nismo dogradili celovitega sistema informiranja in propagande v naši organizaciji, čeprav so bili v različnih obdobjih doseženi posamezni uspehi. V ZSMS še vedno ne moremo govoriti o ustreznih organizaciji niti vertikalnega niti horizontalnega informiranja oziroma komuniciranja. Ni prave komunikacije med člani in organi, niti med posameznimi organi na istem nivoju.

Nosilno vlogo v obstoječem sistemu informiranja imajo različni bilteni osnovnih organizacij, vendar ugotavljamo, da bi bili le-ti predragi, če bi z njimi res hoteli informirati celotno članstvo, bilteni pa tudi ne morejo zagotavljati ažurnosti v informiranju. Radio poleg tega pomeni novo kvaliteto informiranja — informacija je „v zraku“ je vsedostopna, delitev na vertikalno in horizontalno informiranje postaja brezpredmetna.

Sedanje slabo stanje na tem področju se vedno znova kaže kot zelo resna zavora pri delu. Takoj, ko delovanje neke organizacije postane intenzivnejše in živahnejše, mora le-ta nujno razvijati svoj način informiranja, sicer je obsojena na neuspeh.

Edina možnost, da to stanje radikalno presežemo, da odpremo močan tok informacij, ki bodo dostopne vsakomur na najenostavnejši in najcenejši način, je, da v Mariboru ustanovimo mladinski radio.

Kdor ni proti nam, je z nami.
Iniciativni zbor

Literatura: dokumenti 11. kongresa ZSMS, zbornik razprav s kongresa, Mladina Slovenije 82 (raziskava), Medijska ponudba glasbe pri nas (Mladinska priloga Prizma).

V naslednji številki:
Udejanjanje pobude — naša vizija mladinskega radia Maribor

DARKO STRAKL

ŠE ČETRTEČ: 25 LET VEKŠ — STAROST ALI ZASTARELOST

Hvala Samu Laziču za odmev na moj odmev (Katedra, 27. 2. 1985). Takih pogovorov smo si želeli tudi mi, ko smo leta 1961 ustanovili in izdali (prav te dni v začetku marca, mimogrede povedano) prvo številko Katedre. Tudi zato še ne bom izstopil s tega vlaka.

Predvsem ni bil moj namen braniti VEKŠ pred Denisovimi kritikami niti nisem toliko domišljav, da bi menil, da VEKŠ nikakor ni vredna kritike in da bi v primeru kritike bila potrebna zgolj (ali celo zgolj moje) obrambe. Moj namen je bil le, da bi poskusil vnesti več celovitosti, tako da pač razmišljam z drugačnih vidikov. Potem bo kritika laže prenehala biti sama sebi namen in bo laže postala konkretnjša. S tem pa bo laže odprla pot k izboljšavam, drobnim ali/in revolucionarnim, kot se bo pač pokazala potreba, možnost, volja in sposobnost glede na dosežena spoznanja. Ne gre mi torej za nikakršno posredniško vlogo niti ne vidim izrecnih sprtih strani.

Ugotavljam pa, da ni bilo več potrebno, da bi Samo Lazič načel vse teme, o katerih sva pisala z Denisom. Torej ni ostalo vse nedorečeno. Strinjam se z njim, da so študenti predvsem izpitno naravnani in da so morda tudi v večini tisti, ki se dalje šolajo, zato da ne bi delali v neposredni proizvodnji. Strinjam se tudi, da je linija najmanjšega odpornosti najbolj naravna. Zato je tudi kar se da površna izpitna tekma (žal) naravna (dokler se izhaja iz ozkih in kratkoročnih vidikov) in je bila seveda enaka tudi v naših in drugih študentskih časih. Pred očmi pa mi prihaja veliko izkušenj, da se prav taki vidiki najlaže sprevržejo v razočaranje, ker preveč enostransko spregledujejo marsikaj bistvenega. V poslovni praksi konkurenčni pritisk pouči, kaj je tisto bistveno, najbolj izrazito. Ko te stisne, začutiš potrebo, objektivno potrebo po več poglobljenega znanja, da bi izplaval. Če takega pritiska ni, bo žal le stvar osebnih vrednot, ali bo (študent ali učitelj, vseeno) dal prednost bolj ali manj formalni izpitni dirki ali znanju (kar je napornejše za oba).

O enostranosti predmetov: ne izhaja samo iz pravkar zapisanih ugotovitev. Zaradi nujne specializacije je vsakdo nujno (četudi žal) enostranski. Tudi vsak študijski predmet nujno izhaja iz nekega izbranega vidika (v študiju ekonomije ali česar koli drugega), kolikor toliko celovit je lahko le celoten učni načrt. Skripta pa so (zopet žal) nastala, da se ne bi učili zgolj iz lastnih ali tujih beležk študentov (pogosto nujno tudi napačnih zaradi še prešibke strokovnosti), saj (tudi nam v vaših letih) ni (bilo) po volji (niti objektivno izvedljivo) dobiti in uporabiti (pre)več knjig. Torej so srednja pot med nekdanjim (če je bilo kdaj res tako) zelo poglobljenim študijem (zelo maloštevilnih študentov) in med današnjimi zahtevami (po bolj aplikativni usmerjenosti znanja diplomantov) in možnostmi (glede na tak porast števila študentov, da je danes v svetu toliko visokošolskih učiteljev, kot jih je bilo v začetku 20. stoletja osnovnošolskih). Le kompromis je resničnosti, žal. Vsakakor pa se ne strinjam z dobesednim memoriranjem brez „teženja“ z lastnim razmišljanjem niti glede osnovnega besednjaka pojmov, kategorij in zakonitosti, ki jih nujno rabiš kot vednost o tem, da je 1 + 1 = 2. Še če so „referati“, „seminarji“ ipd. skromno ustvarjalni, so boljše od zgolj memoriranja in nujni. Vsaj na 2. in 3. stopnji visokošolskega študija sploh ne bilo smelo biti izpita brez njih. Sploh je študij ekonomije v primerjavi s sodobno ekonomsko prakso varljivo (pre)lahek (četudi naš odstotek diplomantov ni niti slučajno zadovoljiv).

O anketi in prisotnosti pri pouku: meni osebno vedeti niti zbir anketnih rezultatov kaže izrazito usklajenost med (zapisano) stopnjo prisotnosti in stopnjo ocene, da smo se razumeli in si koristili. Razen tega je znano, da je neka raziskava pokazala podobno bistveno sovpadanje med prisotnostjo (in sodelovanjem) pri pouku in znanjem, izraženim v oceni. Razen tega ni, dokler gre (zgolj) za izpitno naravnano, nič kaj hudo verjetno, da namesto sedenja pri dolgočasnem pouku študenti brskajo po

knjižnici in se poglabljajo v čitalnici ali pa se ukvarjajo (poleg tega) z občudrskimi dejavnostmi, ne pa zgolj „počivajo“ od „nesvobodnega“ življenja iz srednješolskih časov. Če imamo te stvari pred očmi, je najbrže naša družbena dolžnost in je ekonomsko in tudi osebno za študente smiselno vztrajati, da prihajate k pouku (četudi nima osebno po merilih vrednotenja svojega dela niti sicer nihče od učiteljev od večjega števila prisotnih ničesar, razen morda nekaj težav z najmanj zainteresiranimi in pomanjkanja časa za bolj za (interesirane).

Da bi bil pouk kar najmanj nezanimiv, vsaj jaz stalno prosim za kritične pripombe in predloge (in sedanja metoda mojega pouka izhaja v celoti iz njih v povezavi z drugimi izkušnjami). Na februarškem sestanku OO ZK sem dosegel, da je vsaj del študentov komunistov razmišljal o pedagoških metodah v najširšem znanem smislu tega pojma tudi pisno in konkretno in sodelovalno. Tako bo najbrže laže nadaljevati z iskanjem poti razvoja VEKŠ, da ne bo v nedogled niti pubertetska nedozorelost niti starost ali zastarelost, kot bi bilo mogoče zgolj s kakšno pavšalno kritiko. Slednja je pač v nevarnosti, da postane kritika zaradi kritike brez predlogov, namesto da bi postala vir (r)evolucije, saj za njo pač mora biti konkretna (n. pr. katera predavanja so nezanimiva in zakaj ipd.), obenem pa tudi povezana z zelo vztrajno borbo za spreminjanje ustaljenega (ki je vsakemu večinskemu človeku žal socio-psihološko bližje in to še toliko bolj, kolikor je starejši in zadovoljnejši in brez konkurenčnosti budilke in grožnje.).

In končno o moji kritičnosti: morda res nisem vedno dovolj kritičen, vsekakor se ne priključujem pavšalni kritiki, sem pa menda napisal že kar nekaj kritičnih tekstov. Tudi tu bom zelo vesel vsake konkretne kritike, saj se le od nje kaj naučim. Saj izraza razmislek z vidika, ki ga sam nisem zajel.

Matjaž Mulej